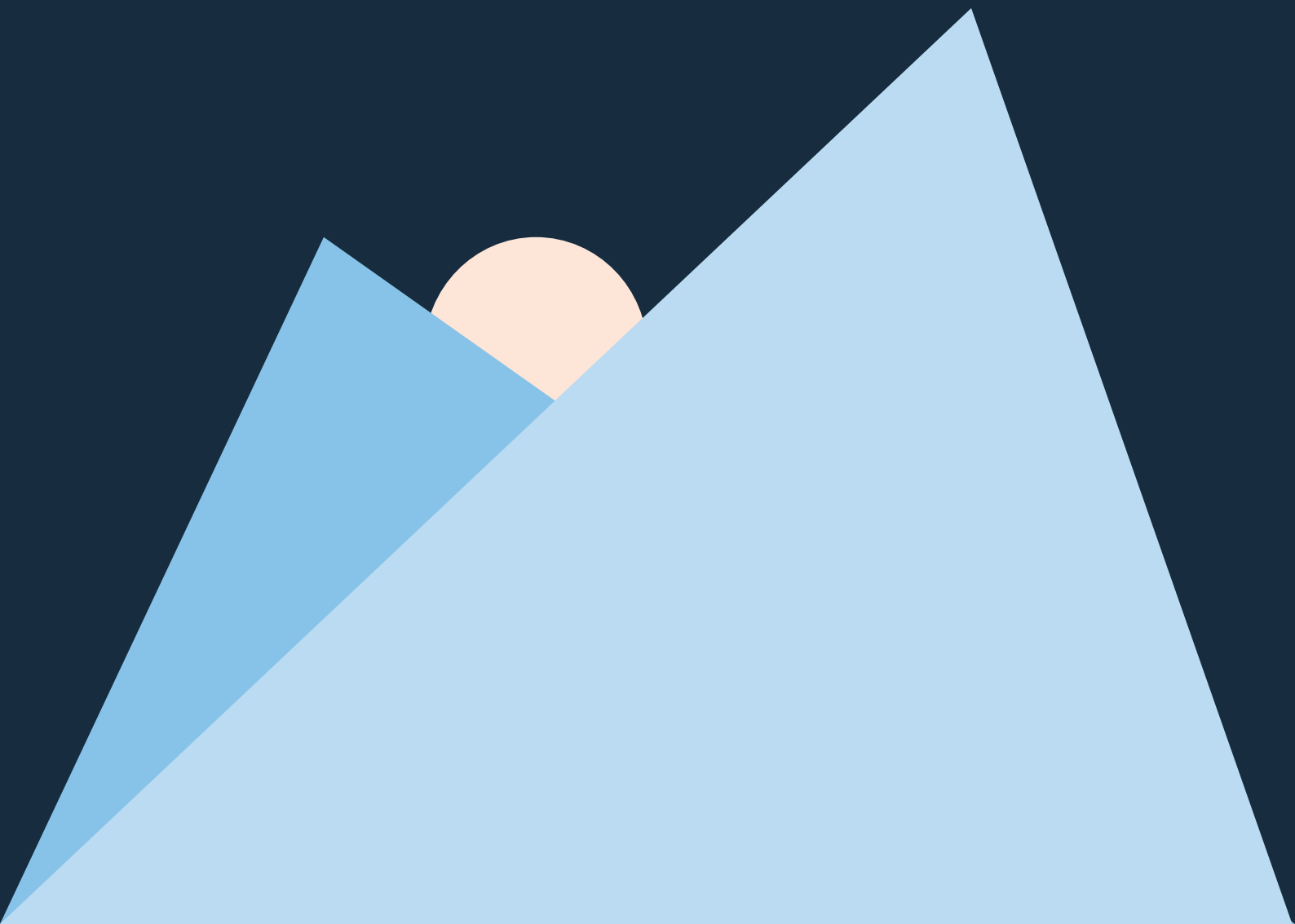

Zelfstudie

t.b.v. Evaluatiecommissie Subramaniam

2018-2022

WRR

Zelfstudie

t.b.v. Evaluatiecommissie Subramaniam

De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid werd in voorlopige vorm ingesteld in 1972. Zijn positie is definitief vastgelegd bij wet van 30 juni 1976 (Stb. 413). De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) is een onafhankelijk adviesorgaan. De WRR informeert en adviseert de regering en het parlement over sectoroverstijgende vraagstukken die grote impact hebben op de samenleving. De adviezen zijn gebaseerd op wetenschappelijke onderzoek en gericht op een lange termijn perspectief.

De huidige zittingsperiode loopt tot 31 december 2022. De samenstelling van de raad is:

Prof. dr. mr. C.C.J.H. (Catrien) Bijleveld,
Prof. dr. A.W.A. (Arnoud) Boot,
Prof. dr. mr. M.A.P. (Mark) Bovens,
Prof. dr. G.B.M. (Godfried) Engbersen,
Prof. dr. S.J.M.H. (Suzanne) Hulscher,
Prof. mr. J.E.J. (Corien) Prins (voorzitter),
Prof. dr. M. (Marianne) de Visser,
Prof. dr. C.G. (Casper) de Vries,

Secretaris: Prof. dr. F.W.A. (Frans) Brom

© Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, Den Haag 2022

De inhoud van deze publicatie mag (gedeeltelijk) worden gebruikt en overgenomen voor niet-commerciële doeleinden. De inhoud mag daarbij niet veranderen. Citaten moeten altijd aangegeven zijn, bij voorkeur als: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, *Zelfstudie t.b.v. Evaluatiecommissie Subramaniam*, Den Haag 2022.

Inhoud

1.	Inleiding	6
	1.1 Leeswijzer	7
	1.2 Gevolgen uitbraak covid-19	7
2.	Over de WRR	8
	2.1 De taak van de WRR	9
	2.2 Organisatie	9
	2.3 Werkwijze	12
3.	Het werk van de WRR aan de hand van vijf projecten	16
	3.1 Geldschepping	17
	3.2 Migratiediversiteit	20
	3.3 Digitale ontwricting	22
	3.4 Weten is nog geen doen	24
	3.5 Corona-activiteiten	26
	3.6 Tot slot	31
4.	Terugblik en reflectie op de raadsperiode 2018-2022	32
	4.1 Werkprogramma	34
	4.2 Kwaliteitsbewaking	37
	4.3 Doorwerking en impact	40
	4.4 Strategische communicatie	42
	4.5 Internationalisering	44
	4.6 Ontwikkeling van de organisatie	46
5.	Perspectief op de komende raadsperiode	48
	5.1 Ontwikkelingen	49
	5.2 Uitdagingen en kansen	49
	5.3 Ambities	51
	5.4 Afsluiting	53
6.	Bijlagen	55
	I. Ten geleide voor de evaluatiecommissie	56
	II. Overzicht WRR-projecten, publicaties en activiteiten (2018-2022)	57
	III. Procedure en afwegingskader werkprogramma	86
	IV. Doorwerking in cijfers	89
	V. Raadsleden	97
	VI. Aanbevelingen commissie-Bijker	101
	VII. Integrale tekst van de Instellingswet WRR	103

1. Inleiding

Iedere vijf jaar evalueert een onafhankelijke commissie van deskundigen het functioneren van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR). De aanbevelingen van deze commissie spelen een belangrijke rol bij de verdere ontwikkeling van de organisatie. De huidige raad heeft prof. Vinod Subramaniam, voorzitter van het College van Bestuur van de Universiteit Twente, bereid gevonden de evaluatiecommissie voor de periode 2018-2022 voor te zitten. Met deze zelfstudie voorziet de WRR de evaluatiecommissie van relevante achtergrondinformatie voor haar werkzaamheden. Ook vindt de WRR het van groot belang om met behulp van deze zelfstudie kritisch naar zijn eigen functioneren te kijken. Tot slot vragen we de evaluatiecommissie expliciet op een aantal uitdagingen met ons mee te denken.

Deze zelfstudie is nadrukkelijk geschreven vanuit de doelstellingen en taak van de WRR: het wetenschappelijk onderbouwd informeren en adviseren van regering en parlement over grote maatschappelijke vraagstukken. Deze taakstelling impliceert dat de WRR niet alleen kennis ontsluit, maar ook beleidsrelevante vraagstukken agendeert die naar zijn mening urgent zijn. De WRR beperkt zich daarbij niet tot het aandragen van nieuwe – mede op wetenschap gebaseerde – feiten en perspectieven om het beleidsdenken te stimuleren, hij richt zich ook op het lostrekken van een beleidsvraagstuk door dat te herdefiniëren, door opties te schetsen voor beleidsrichtingen of door richting te geven door een specifieke beleidsrichting te beargumenteren. Ten slotte denkt de WRR ook expliciet met het beleid mee, bijvoorbeeld door complexe vraagstukken in de beslotenheid van een expertbijeenkomst te doordenken.

Deze zelfstudie is niet opgezet vanuit de aanbevelingen van de vorige evaluatiecommissie. Uiteraard hebben deze aanbevelingen gedurende de afgelopen raadsperiode wel een belangrijke rol gespeeld in de door de WRR gekozen strategie en de ingezette ontwikkelingen en komen ze hierna als zodanig terug. Een overzicht van de aanbevelingen van de commissie-Bijker en een reflectie hierop staat in bijlage VI. In deze zelfstudie kiezen we er echter voor om het werk van de WRR expliciet te maken aan de hand van vijf projecten: Geldschepping, Migratiediversiteit, Digitale ontworping, Weten is nog geen doen en de activiteiten in het kader van de coronapandemie. Aan de hand van deze projecten – die ieder een specifieke invalshoek van het werk beschrijven – vertellen we ‘het verhaal’ van de WRR.

1.1 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 geven we een beknopt overzicht van de formele taak, organisatie en werkwijze van de WRR. Hoofdstuk 3 vertelt ‘het verhaal’ van de WRR. Hier beschrijven we ook hoe ons werk doorwerkt in beleid en maatschappelijk debat. In hoofdstuk 4 kijken we terug naar de afgelopen raadsperiode en gaan we in op de strategische opgaven. Tot slot sluiten we in hoofdstuk 5 af met een vooruitblik: welke uitdagingen zien wij aankomen voor de volgende raadsperiode?

1.2 Gevolgen uitbraak covid-19

Gedurende de te evalueren periode brak de coronapandemie uit. Dit had zijn weerslag op het werk van de WRR. Gehinderd door de pandemie hebben er in 2020 en 2021 vrijwel geen fysieke bijeenkomsten en werkbezoeken plaatsgevonden. Anderzijds ontstonden door het digitale werken nieuwe mogelijkheden voor externe interacties. Korte bijeenkomsten online, interviews met experts en internationale kennisuitwisseling zijn door het gebruik van digitale overlegstructuren laagdrempeliger geworden. Ook heeft de WRR via webinars en hybride presentaties een breder publiek kunnen bereiken.

De coronapandemie had ook grote gevolgen voor de organisatie van het werk. Het vele thuiswerken had gevolgen voor de interne discussies. Doordat de organisatie alleen nog via beeldschermen, telefoon en email kon overleggen, stond de creatieve kant van het samenwerken onder druk. Ook heeft de pandemie een negatieve invloed gehad op het persoonlijke welzijn van sommige medewerkers. Toch meent de WRR dat uiteindelijk het werk niet al te zeer onder de pandemie geleden heeft.

We stellen vast dat deze zelfstudie in feite op een kantelpunt in de ontwikkeling van de WRR is opgesteld. Werken op kantoor, fysieke ontmoetingen en bijeenkomsten starten weer op. De WRR kiest er evenwel expliciet voor om in de komende periode ook de positieve verworvenheden van de afgelopen twee jaar te behouden. Een belangrijke uitdaging daarbij is om in de veranderde werkomstandigheden de samenwerking, teamgeest en organisatiecultuur te blijven ontwikkelen.

2. Over de WRR

Voordat we terugkijken op de afgelopen periode en vooruitkijken naar de volgende, beschrijven we hier eerst hoe de WRR werkt. Daarbij gaan we in op de wettelijke taak van de raad en de wijze waarop hij deze in de praktijk invult. Vervolgens staan we stil bij de wijze waarop de WRR het werk organiseert.

2.1 De taak van de WRR

De wettelijke taak van de WRR is vastgelegd in de Instellingswet van 1976 (bijlage VII). Aan de taakopdracht van de WRR ligt de overtuiging ten grondslag dat de ontwikkeling van het regeringsbeleid gebaat is bij inzichten in ontwikkelingen en vraagstukken die de samenleving op langere termijn beïnvloeden. De WRR draagt hieraan bij op een wetenschappelijk gefundeerde manier. Zijn adviezen zijn sectoroverstijgend en gaan over de (strategische) richting van het overheidsbeleid voor de langere termijn.

De WRR heeft tot taak tijdig te wijzen op tegenstrijdigheden in en te verwachten knelpunten voor het regeringsbeleid, probleemstellingen te formuleren over de grote beleidsvraagstukken en beleidsalternatieven aan te dragen. De raad kan zich bezighouden met alle gebieden van (potentieel) regeringsbeleid en geeft de regering gevraagd en ongevraagd advies. Om te komen tot een goed werkprogramma legt de WRR zijn oor regelmatig te luisteren bij bewindslieden, beleidsmakers, politici, wetenschappers en het maatschappelijke veld. Daarnaast ontvangt de WRR adviesvragen van het kabinet. Alle ideeën worden verzameld en uitgebreid besproken. Uiteindelijk beslist de raad welke onderwerpen hij op zijn agenda zet.

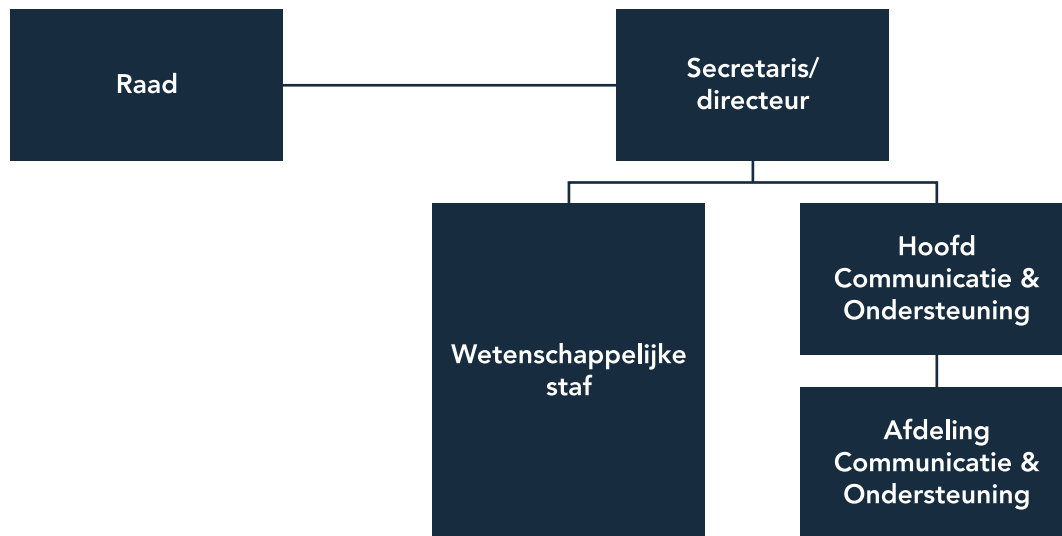
2.2 Organisatie

Kenmerkend voor de WRR zijn de sterke verankering in de wetenschap en multidisciplinaire aanpak. Alle raadsleden zijn tevens werkzaam als hoogleraar. Voordat de raad advies uitbrengt, doet hij eerst uitgebreid onderzoek en raadpleegt hij deskundigen en bij de thematiek betrokken individuen en organisaties in binnen- en buitenland. Daarnaast neemt hij de tijd voor reflectie door in de raads- en stafvergaderingen regelmatig over een project en de daarvoor opgestelde teksten te spreken. Dit resulteert in wetenschappelijk gefundeerde adviezen die langer meegaan dan de waan van de dag. Van daaruit slaat de raad vervolgens de brug naar het beleid.

De huidige raad bestaat uit acht leden en één adviserend lid. Raadsleden zijn onafhankelijk en functioneren zonder last en ruggespraak. Naast leden en vaste adviserende leden kan de raad tijdelijk adviserende leden met een bijzondere opdracht of ‘gasten van de raad’ aantrekken. In deze raadsperiode is eenmalig met de laatstgenoemde structuur gewerkt, namelijk voor het advies over een langetermijnperspectief op de coronapandemie, dat tot stand kwam in samenwerking met de Koninklijke Nederlandse Akademie voor Wetenschappen (KNAW).¹

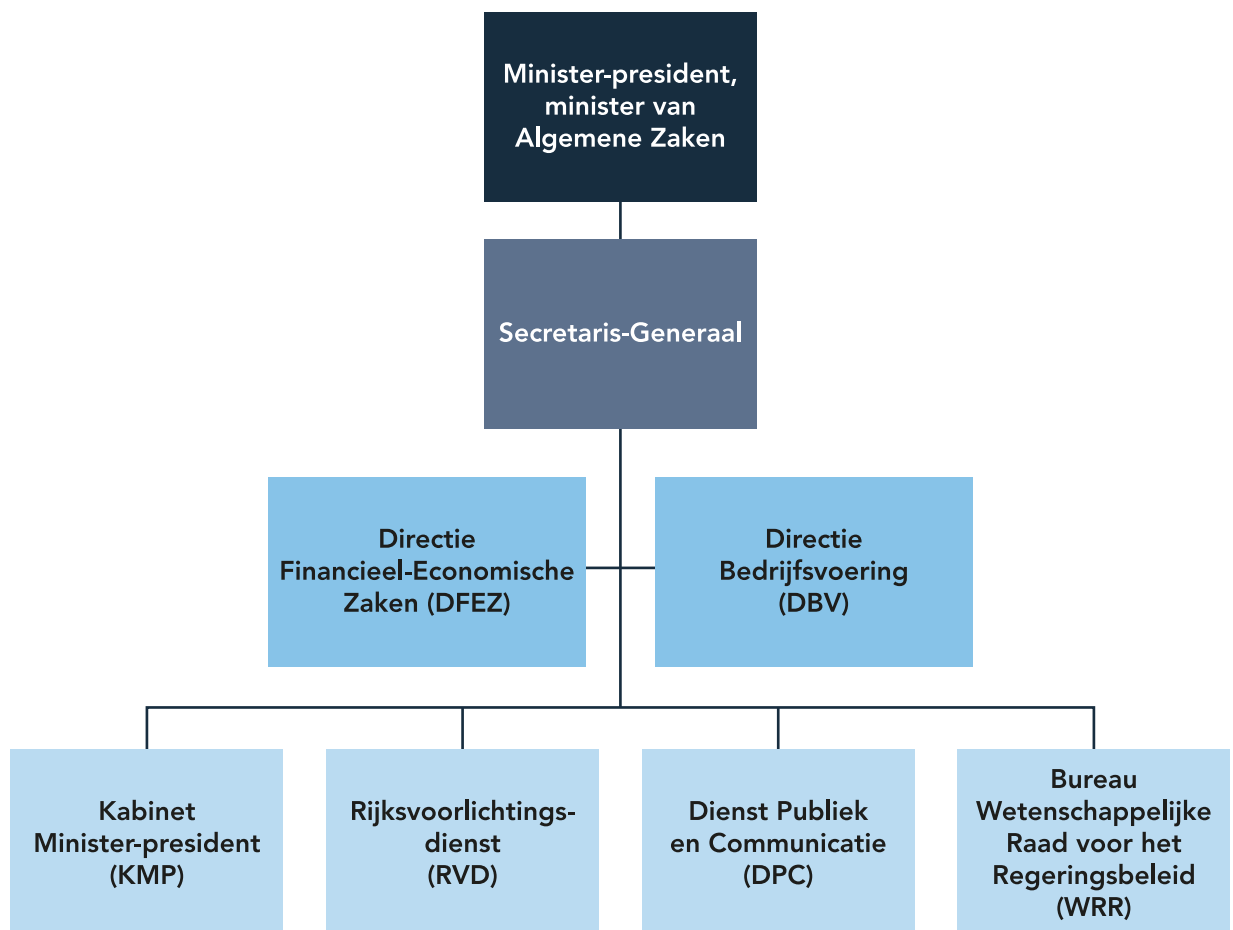
De raad wordt bijgestaan door een bureau dat onder leiding staat van een directeur, die tevens secretaris van de raad is. Het bureau bestaat uit twee afdelingen: de Wetenschappelijke staf en de afdeling Communicatie & Ondersteuning. In de Wetenschappelijke staf zijn verschillende wetenschappelijke disciplines en achtergronden vertegenwoordigd, in enkele gevallen ook via een parttime (hoogleraars)functie aan een Nederlandse universiteit. De afdeling Communicatie & Ondersteuning staat onder leiding van een hoofd dat rechtstreeks onder de directeur valt. De formatie van het bureau omvat, naast de directeur (1 fte), 18 fte voor de wetenschappelijke staf en 9,6 fte voor de afdeling Communicatie & Ondersteuning, inclusief hoofd.

1 Als voorzitters van dit project zijn André Knottnerus – de vorige voorzitter van de WRR – en Tanja van der Lippe – voorzitter van de Sociaal-Wetenschappelijke Raad van de KNAW – aangesteld.

Figuur 1 Organogram WRR

Positionering binnen het ministerie van Algemene Zaken

Het bureau van de WRR ondersteunt de raad in zijn werkzaamheden en ressorteert beheersmatig onder het ministerie van Algemene Zaken (AZ). Op het gebied van de bedrijfsvoering, zoals huisvesting, personeelszaken, financiën en ICT, levert AZ advies en ondersteuning. De directeur van de WRR maakt deel uit van de bestuursraad van AZ, die onder leiding staat van de secretaris-generaal van AZ.

Figuur 2 Organogram AZ

Positionering in het adviesveld

De WRR maakt deel uit van een breder ecosysteem van kennis- en adviesorganen die het kabinet ondersteunen met kennis voor beleid. De planbureaus (Centraal Planbureau (CPB), Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) en Planbureau voor de Leefomgeving (PBL)) en het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) zijn belangrijke bronnen van kennis voor beleid. Met deze vier organisaties heeft de WRR een bijzondere relatie. De directeurs van de planbureaus en de directeur-generaal van het CBS zijn – conform de instellingswet van de WRR – adviserende leden van de WRR. Dit adviserend lidmaatschap wordt ingevuld op zowel het individuele als het organisatorische niveau. Zo heeft de voorzitter van de WRR enkele malen per jaar contact met de adviserende leden. Hiernaast zijn er jaarlijkse overleggen waar, behalve de voorzitter WRR en de adviserende leden, ook leden van de raad en medewerkers van de verschillende organisaties aanwezig zijn. Tijdens dit overleg worden kennis en inzichten uitgewisseld. Ten slotte maakt de WRR op het projectniveau regelmatig gebruik van de kennis en expertise van de planbureaus en het CBS.

Naast de wettelijk verankerde samenwerking met de planbureaus en het CBS staat de WRR ook in nauw contact met de strategische adviesraden. De WRR coördineert het overleg tussen de adviesraden uit de Kaderwet, de Sociaal-Economische Raad (SER), de KNAW, het College voor de Rechten van de Mens en de Raad van State. De secretarissen van de adviesraden vergaderen vijf keer per jaar onder voorzitterschap van de WRR en de voorzitters vergaderen twee keer per jaar onder voorzitterschap van de WRR. In deze vergaderingen delen zij kennis en wisselen ze praktische en inhoudelijke ervaringen uit. Ook op het gebied van personeelsbeleid en bedrijfsvoering wisselen de adviesraden ervaringen uit.² Daarnaast is het secretarissen- en voorzittersoverleg een aanspreekpunt voor het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) als het over beleid voor het gehele adviesstelsel gaat.³

Samenwerkingen

Vanuit het overleg tussen de adviesraden zijn de afgelopen periode enkele gemeenschappelijke trajecten opgezet. Zo organiseerde de WRR samen met de Raad voor het Openbaar Bestuur (ROB) en de Gezondheidsraad in het begin van de COVID-19-crisis (2020) een conferentie over *Preparedness* en de rol van beleidsadvisering in crisistijd. Ook heeft de WRR bijdragen geleverd aan de bundel *Het openbaar bestuur voorbij Corona* van de ROB. Verder voerde de WRR samen met de KNAW een *scenariostudie* uit waarin zij handvatten bieden voor het ontwikkelen van een samenhangende beleidsstrategie voor de omgang met de COVID-19-pandemie en belangrijke langetermijnopgaven. Hieraan geeft de WRR, samen met een reeks adviesraden, nu (2022) een vervolg. Verder participeerde de raad in de SER-Denktank inzake Corona. Maar niet alleen in het kader van de coronapandemie heeft de WRR met andere kennisinstellingen samengewerkt. Veertien adviesraden, waaronder de WRR, hebben onder leiding van de Raad voor Volksgezondheid en Samenleving (RVS) en de Nederlandse Sportraad een bundel uitgebracht waarin zij het perspectief van jongeren verkennen: *Jongeren en het zorgen voor hun morgen*. Inhoudelijk werkte de WRR ook samen met het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) voor het project Houdbare zorg, met het SCP en het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) voor het project Migratiediversiteit en met het PBL voor het project Onzekerheid en Onbehagen.

² Op gebied van personeelsbeleid. Om van elkaars ervaringen te kunnen leren hebben de secretarissen gezamenlijk de training ‘Selecteren zonder Vooroordelen’ van het College voor de Rechten van Mens gevolgd (15 februari 2022). Daarnaast organiseren de adviesraden gezamenlijk intervisie voor de stafleden van de verschillende raden.

³ Zo is met BZK enkele keren gesproken over de *Brede evaluatie van de organisatiekaders* waarin onder meer de kaderwet adviescolleges is geëvalueerd.

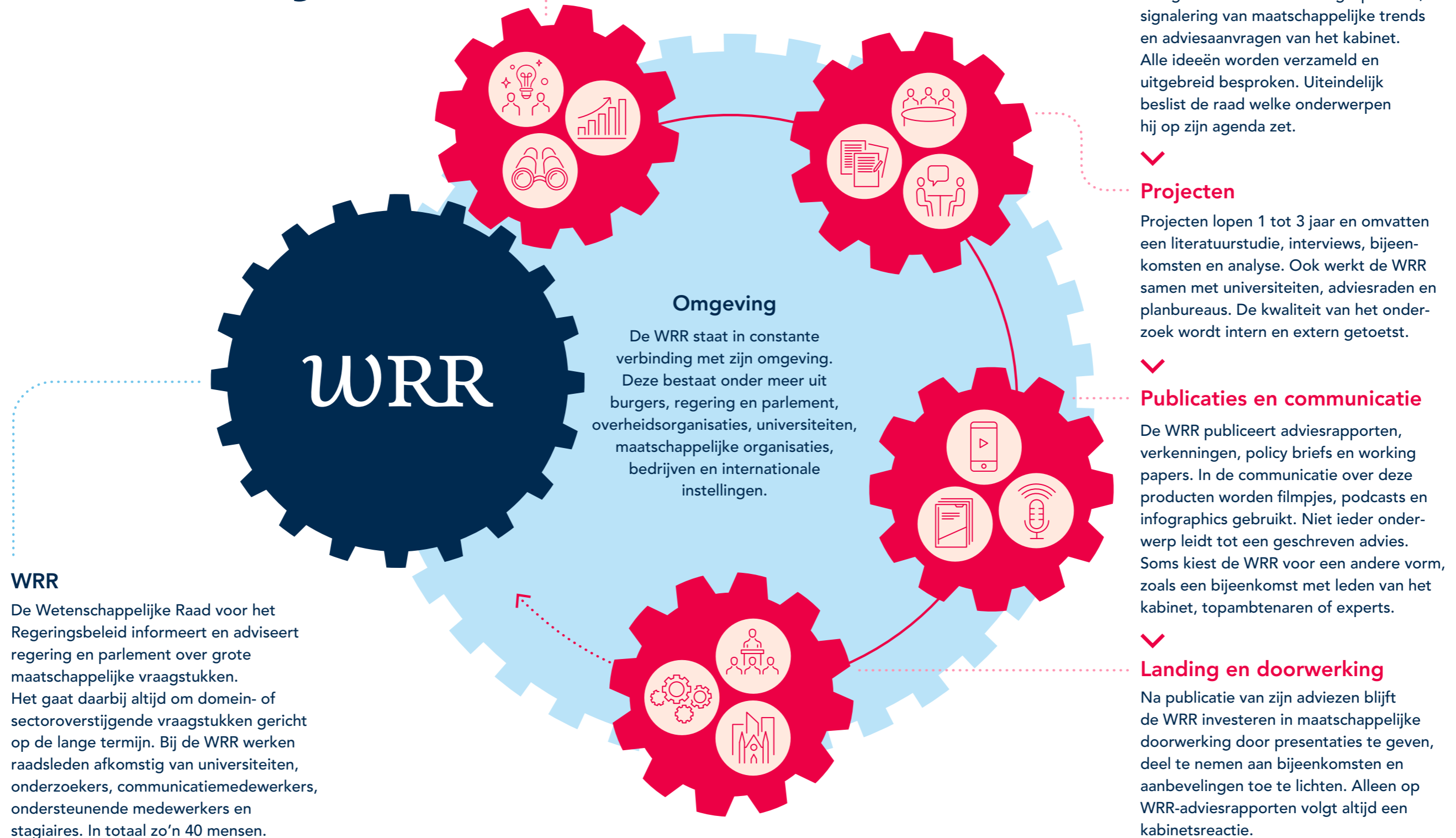
2.3

Werkwijze

De WRR legt de nadruk op een open werkwijze. De organisatie streeft naar een goede balans tussen enerzijds denkwerk in de studeerkamer en anderzijds gesprekken met deskundigen en betrokkenen in zowel beleid en wetenschap als aan 'de frontlijn' in het veld, bedrijven en burgers. De beste adviezen ontstaan juist uit de interactie tussen al deze typen

gesprekspartners, die elkaar normaliter niet tegenkomen. Daarom vormen expertsessies en rondetafelbijeenkomsten een belangrijk onderdeel van de projecten. Het gaat de WRR niet alleen om het schrijven van relevante beleidsadviezen, maar ook om het samenbrengen en mobiliseren van deskundigheid en ervaringen.

Werkwijze

Publicaties

De WRR publiceert regelmatig over de verschillende thema's waarover hij de regering adviseert. De raad onderscheidt vier typen publicaties:

1. WRR-rapporten zijn uitgebreide onderzoeksrapporten, met adviezen aan de regering;
2. Policy briefs zijn kortere publicaties, waarin de raad reflecteert op een actueel thema en handreikingen doet voor beleid;
3. In de reeks Verkenningen signaleert en agendeert de WRR maatschappelijke vraagstukken;
4. Working papers zijn achtergrondstudies die in het kader van een adviestraject zijn verricht.

Hiernaast publiceert de WRR ook over actuele thema's, onder meer via bijdragen aan debatten in het parlement. De raad maakt al zijn publicaties openbaar via de website.

Organisatie van het werk

Raad en wetenschappelijke staf

De raad komt tweewekelijks samen om de inhoudelijke teksten van de projectgroepen te bespreken en de voortgang van de projecten af te stemmen. Om de raadsvergaderingen voor te bereiden en de eigen werkprocessen af te stemmen vergadert de wetenschappelijke staf op de dag voorafgaand aan de raadsvergadering. Tijdens deze bijeenkomsten worden inhoudelijke stukken van de projectgroepen besproken en wordt overige relevante informatie uitgewisseld. Bij het project betrokken raadsleden schuiven voor de bespreking aan bij de stafvergadering en andersom. Deze processen van intercollegiale toetsing en regulier werkoverleg leveren een belangrijke bijdrage aan het multidisciplinaire karakter, maken deel uit van de interne kwaliteitscontrole en borgen het collectieve geheugen van de WRR. Bovendien waarborgen deze processen dat de raad de adviezen als geheel draagt.

Presidium

Het Presidium, bestaande uit de voorzitter, de directeur, de adviseur interne organisatie en het hoofd Communicatie & Ondersteuning, overlegt wekelijks. Op de agenda staan, naast onderwerpen die het werk en de werkwijze aangaan, ook de voorbereiding van raadsvergaderingen, de (inhoudelijke) voortgang van de projecten, verzoeken van buiten, de externe communicatie en overige relevante zaken. Voor specifieke onderwerpen schuiven leden van de raad en de staf aan. In de afgelopen raadsperiode is het presidium expliciet gaan werken met een besluitenlijst die kort na de bijeenkomst met de hele organisatie gedeeld wordt.

MT

Het managementteam (MT) overlegt wekelijks. De directeur, de adviseur interne organisatie en het hoofd Communicatie & Ondersteuning bespreken in dit overleg de praktische, ondersteunende werkzaamheden voor raad en staf en bereiden het presidium voor.

Projectgroepen

Voor elk onderwerp op het werkprogramma, wordt een interne projectgroep gevormd. Deze wordt voorgezeten door een raadslid, met een lid van de wetenschappelijke staf als projectcoördinator. Vaak wordt een ander raadslid aangewezen als secundus. Hierdoor is de raad al in de projecten goed vertegenwoordigd en neemt de multidisciplinaire breedte van de projectgroep toe. Bij de samenstelling van de projectgroepen wordt gestreefd naar een goede verhouding tussen relevante disciplines en specifiek benodigde kennis en ervaring. Soms wordt ook externe expertise voor een project aangetrokken. De projectgroepen komen in de regel wekelijks bijeen. De projectcoördinatoren komen iedere twee weken tijdens het coördinatorenoverleg samen.

Communicatie & Ondersteuning

De afdeling Communicatie & Ondersteuning is opgebouwd uit verschillende disciplines en kent daarom haar eigen overlegstructuren. De werkzaamheden van de afdeling richten zich zowel op het ondersteunen van de projecten als op de organisatie als geheel. Het team komt tweewekelijks samen en wisselt dan relevante informatie uit gericht op het stroomlijnen van de processen en de onderlinge samenwerking. Communicatie overlegt daarnaast wekelijks en neemt dan zowel de lopende zaken als de externe activiteiten door. Aan iedere projectgroep is ten minste één communicatieadviseur verbonden.

3. Het werk van de WRR aan de hand van vijf projecten

In dit hoofdstuk beschrijven we vijf projecten die samen ‘het verhaal’ van de WRR vertellen. Zo illustreren we de werking van de WRR en de impact en doorwerking die de raad nastreeft. Dit doen we vanuit de taak van de WRR: het informeren en adviseren van regering en parlement ten behoeve van het langetermijnregeringsbeleid over grote maatschappelijke vraagstukken. Onderwerpen worden steeds vanuit verschillende wetenschappelijke disciplines, perspectieven, onderzoeksmethoden en -bronnen bekeken. Per project vertellen we een kort narratief dat een specifiek element uitlicht. We streven in die korte beschrijvingen geen compleetheid na.⁴

4

Bijlage II geeft een overzicht van alle projecten die de WRR deze raadsperiode op de agenda had, met de bijbehorende publicaties en activiteiten.

Het gaat om de volgende vijf projecten:

1. **Geldschepping:** het belang van interactie met burgers;
2. **Migratiediversiteit:** de keuze voor een langlopend programma met veel deelproducten om zo het gepolariseerde migratiedebat te voeden met wetenschappelijke kennis;
3. **Digitale ontworping:** de agendering van een thema dat bij beleidsmakers een ‘ondergeschoven kindje’ is;
4. **Weten is nog geen doen:** het belang van nazorg bij een project om de impact te vergroten;
5. **Corona-activiteiten:** het creëren van meerwaarde door tijdens een acute crisis een langetermijnperspectief te bieden.

3.1

Geldschepping⁵

Het project **Geldschepping** was voor de WRR om verschillende redenen een bijzonder project. Allereerst vanwege de aanleiding: een burgerinitiatief zette het vraagstuk ‘geldschepping’ op de politieke agenda, waarna de Tweede Kamer de minister van Financiën ocriep de WRR te vragen om hiernaar nader onderzoek te doen. Ten tweede vanwege het proces: de WRR heeft vertegenwoordigers van het burgerinitiatief en andere burgers met plannen voor hervormingen van het geldstelsel, tijdens het project op verschillende momenten uitgenodigd om hun de mogelijkheid te geven hun ideeën toe te lichten. En ten derde vanwege het resultaat: het opgestelde rapport was het honderdste WRR-rapport en is zeer goed ontvangen bij zowel politiek en beleid als maatschappelijke spelers (in het bijzonder het burgerinitiatief).

De aanleiding: een burgerinitiatief

Het project Geldschepping heeft een bijzondere ontstaansgeschiedenis. Sinds de financiële crisis van 2007-2009 bestaan er grote maatschappelijke zorgen over het financieel systeem, en over de vraag of hervormingen na die crisis wel voldoende zoden aan de dijk zetten. Sommige critici – onder wie prominente publicisten zoals columnist Martin Wolf van de *Financial Times* – zien als ultieme oorzaak voor de crisis dat in het financiële systeem ‘geld en betalen’ onontwaaar vermengd zijn geraakt met ‘krediet en financieren’ (zij komen samen in het bankwezen).⁶ Volgens hen volstaat alleen een ingrijpende stelselhervorming – een harde scheiding tussen geld en krediet – om de fundamentele problemen die tijdens de crisis aan het licht kwamen, aan te pakken. In Nederland startte toneelgroep De Verleiders in 2015 samen met Stichting Ons Geld en econoom Ad Broere een burgerinitiatief om deze thematiek op de politieke agenda te krijgen. Met dit initiatief verzamelden zij meer dan 120.000 handtekeningen.

Het burgerinitiatief Ons Geld leidde tot een rondetafelgesprek (oktober 2015) en een plenair debat (maart 2016) in de Tweede Kamer. Tijdens dit debat dienden de Kamerleden Pieter Omtzigt en Arnold Merkies een breed gesteunde motie in waarin de regering werd verzocht de WRR te vragen een advies uit te brengen over de werking van het geldstelsel. De minister van Financiën gaf hieraan gehoor en de WRR antwoordde positief op het verzoek. De raad zag hierbij de mogelijkheid het debat te verbreden van een technisch-economisch vraagstuk naar een bredere maatschappelijke en politieke kwestie. De WRR achtte de thematiek van groot maatschappelijk belang: niet voor niets liep op dat moment

⁵ Voor meer informatie over dit project zie: www.wrr.nl/adviesprojecten/geldschepping

⁶ Op het moment dat een bank een lening verstrekt, wordt dit bedrag bijgeschreven op de bankrekening van degene die leent, die met dit ‘girale’ geld vervolgens betalingen kan doen. Er wordt dan ‘nieuw’ geld gecreëerd (en omgekeerd wordt er geld vernietigd wanneer een lening wordt afbetaald). Aangezien nagenoeg de hele geldhoeveelheid giraal is, zijn het commerciële banken die bijna al ons geld creëren.

het project Financialisering waarin de raad verkende hoe de financiële sector beter verankerd kon worden in de maatschappij.⁷ Eind 2016 startte het project Geldschepping. Zoals bij de WRR past, evalueerde de raad niet enkel het plan van het burgerinitiatief, maar maakte hij een bredere analyse van het huidige stelsel, waarin geldschepping en kredietverstrekking ongeremde processen kunnen zijn. In het rapport verduidelijkt de WRR eerst de achterliggende mechanismen, om vervolgens tot een aantal aanbevelingen te komen die evenwicht kunnen terugbrengen in de bancaire activiteiten.

Debat verhelderen: hoe werkt geldschepping?

De start van het project stond vooral in het teken van het verkennen van de thematiek en het voeren van de eerste gesprekken met wetenschappers, beleidsmakers, politici en vertegenwoordigers van het burgerinitiatief. Het viel daarbij op dat het voor gesprekspartners lang niet altijd even duidelijk was hoe het *huidige* monetaire systeem eigenlijk precies werkt op het gebied van geldschepping en kredietverlening, en welke rol banken hierbij spelen. Het feit dat banken *nieuw geld* creëren wanneer zij een lening verstrekken (en omgekeerd dat geld wordt ‘vernietigd’ als mensen hun lening afbetalen), blijkt voor velen – ook auteurs van economiestudieboeken! – lastig te bevatten.

Omdat een goed begrip van het huidige systeem essentieel is om mogelijke hervormingen op waarde te kunnen schatten, heeft de WRR flink geïnvesteerd in het zo toegankelijk mogelijk opschrijven hoe geldschepping en kredietverlening werken, en welke rollen banken, de centrale bank en de overheid hierbij spelen. In het rapport zelf zijn hiertoe veel simpele voorbeelden gebruikt (wat gebeurt er op de bankbalans als iemand een hypotheek aanvraagt?) en veel *infographics* opgenomen. Daarnaast is hierover een kort *filmpje* gemaakt, dat momenteel het best bekeken filmpje op het YouTubekanaal van de WRR is. De inschatting dat er behoefte is aan een simpele uitleg van hoe het geldstelsel werkt, bleek correct.

De zorgen van het burgerinitiatief serieus nemen

Wat ook opviel aan het debat over deze thematiek, was dat het al snel ging over de (on)haalbaarheid van de voorstellen van pleitbezorgers van een stelselherziening. De WRR zag het als zijn cruciale bijdrage aan het debat om een stap terug te doen en te vragen: welke problemen liggen eigenlijk ten grondslag aan de maatschappelijke onvrede over het financiële stelsel? Los van de vraag of de voorstellen van het burgerinitiatief wel of niet wenselijk en haalbaar waren, vond de WRR het van groot belang om juist deze problematiek goed te ontleden. Uit de analyse bleek dat het huidige financiële stelsel flinke tekortkomingen heeft, die in twee kernproblemen zijn samen te vatten: (1) het hoge schuldniveau en de volatiliteit van de kredietverlening; en (2) het feit dat de publieke dimensie in het bankwezen onvoldoende is geborgd. Ook constateerde de WRR dat de hervormingen die na de crisis hadden plaatsgevonden, deze problematiek slechts beperkt hadden verminderd. De WRR zag dan ook zeker de noodzaak van verdere hervormingen. De zorgen die ten grondslag lagen aan het burgerinitiatief, dienden zeer serieus genomen te worden.

De oplossing van het burgerinitiatief grondig verkennen

Naast de zorgen wilde de WRR ook de oplossingen die het burgerinitiatief aandroeg, serieus onderzoeken. Daartoe is tijdens het project met regelmaat contact gehouden met de vertegenwoordigers van Ons Geld, zowel via een aantal formele bijeenkomsten met de initiatiefnemers als via informeler contact tussendoor. Dit bood hun de gelegenheid de plannen toe te lichten, en stelde de WRR in staat hierover vragen te stellen. De WRR heeft ook een flink

aantal andere mensen uitgenodigd hun plannen voor (ingrijpende) hervormingen van het geldstelsel te komen toelichten.

Wat opviel bij de analyse van de pleidooien voor een stelselwijziging, was dat voorstanders deze vaak als een vrij ‘technisch vraagstuk’ benaderden: een overheid zou top-down fundamenteel in het stelsel kunnen ingrijpen, waarna op een voorspelbare wijze een nieuwe situatie tot stand zou kunnen komen. Ook hier zag de WRR mogelijkheden voor een interventie, door te benadrukken dat het financiële stelsel een complex, sociaal stelsel is dat niet even op de tekentafel kan worden heringericht: de manier waarop partijen op ingrijpende hervormingen reageren, is in belangrijke mate onvoorspelbaar. Daarom waarschuwde de WRR om hier – gelet op het fundamentele maatschappelijke belang van het financiële stelsel – niet lichtzinnig over te doen. Daarnaast wilde de raad benadrukken dat het door het burgerinitiatief bepleite stelsel ook met veel tekortkomingen gepaard zou kunnen gaan – het is zeker niet per definitie beter dan ons huidige systeem.

Opties en richtingen schetsen

Hoewel de WRR de invoering van het plan van burgerinitiatief Ons Geld als zodanig niet verstandig achtte, stelde hij wel dat het heel belangrijk was om de achterliggende zorgen serieus te nemen en dat het initiatief een aantal belangrijke tekortkomingen van het huidige systeem had blootgelegd die om verdere hervormingen vroegen. Daartoe heeft de WRR vier aanbevelingen gedaan: (1) zorg voor diversiteit in de financiële sector; (2) tem de overmatige schuldengroei; (3) wees beter voorbereid op de volgende crisis; en (4) veranker de publieke dimensie van banken. Deze aanbevelingen deden volgens de WRR recht aan de breedte van de problematiek, en raakten daarmee zowel aan het betalingsverkeer, de kredietverlening en de rol die banken hierbij spelen.

De WRR heeft zijn bevindingen en aanbevelingen op veel plekken gepresenteerd, onder andere tijdens hoorzittingen in de Eerste Kamer en de Tweede Kamer, bij De Nederlandsche Bank (DNB) en op het ministerie van Financiën. Daarnaast heeft burgerinitiatief Ons Geld de WRR uitgenodigd het rapport te presenteren tijdens een publieksbijeenkomst in theater Carré. En ook tijdens andere publieke bijeenkomsten (onder andere van het Sustainable Finance Lab) heeft de raad presentaties gegeven. Hierbij werd duidelijk dat het WRR-rapport een ijkpunt vormde in het debat over geldschepping. Ook ontving de WRR veelal positieve reacties op de toegankelijkheid en de grondigheid van de analyse.

Voorbeeld van concrete doorwerking

Wat betreft de concrete beleidsmatige doorwerking, lichten we hier één kwestie uit. Eén van de (deel)aanbevelingen was om serieus onderzoek te doen naar de wenselijkheid van digitaal centralebankgeld (CBDC); kort door de bocht, het idee dat mensen bij de centrale bank een bankrekening kunnen openen. In reactie hierop heeft het kabinet DNB gevraagd een dergelijk onderzoek te doen. Hoewel DNB zich vóór het WRR-rapport herhaaldelijk kritisch over CBDC had geuit, geeft DNB in deze nieuwe studie (april 2020) juist aan een “positieve grondhouding” tegenover CBDC te hebben. Op dat moment begon op Europees niveau de discussie over CBDC net op gang te komen, mede naar aanleiding van het voornemen van Facebook om een eigen munt uit te geven, en vanwege het afnemende cashgebruik als gevolg van de coronapandemie. Betrokken DNB’ers hebben aangegeven dat deze studie DNB in staat heeft gesteld een voortrekkersrol te spelen in dit Europese debat, en dat het WRR-rapport flink had bijgedragen om binnen DNB en het bredere Nederlandse beleidsveld de neuzen dezelfde kant op te krijgen. Zo heeft het rapport dus ook een bijdrage geleverd aan het aanzwengelen van een serieus debat in de Nederlandse beleidswereld over CBDC, en kreeg het via DNB doorwerking op internationaal niveau.

3.2

Migratiediversiteit⁸

Nederland is uitgegroeid tot een dynamische migratiesamenleving. Migranten komen uit alle delen van de wereld en allang niet meer alleen uit de ‘klassieke’ migratielanden, zoals Marokko, Turkije of Suriname. Sinds de inval van Rusland (februari 2022) zijn er volgens het CBS 68.416 Oekraïense vluchtelingen ingeschreven bij Nederlandse gemeenten. En in 2021 kwamen de meeste immigranten uit Polen (24.877 personen). Ook zijn steeds meer migranten passanten die na verloop van tijd ons land weer verlaten. De grote verscheidenheid naar herkomstlanden en het kortere verblijf van migranten maken het samenleven ingewikkelder en kunnen leiden tot een versplintering van de samenleving. Het politiek-maatschappelijke krachtenveld rondom migratie en diversiteit is op nationaal niveau erg gespannen en gepolariseerd. Op lokaal niveau zoeken bestuurders vooral pragmatisch naar oplossingen voor urgente problemen, zoals de asielopvang, de huisvesting van al dan niet tijdelijke migranten en de ontvangst van nieuwe groepen in bijvoorbeeld het onderwijs. Op zowel nationaal als lokaal niveau is er een gebrek aan kennis over de verschillende typen migranten die komen en gaan, en de gevolgen daarvan voor het samenleven. Dit project besloeg een langlopend programma met veel deelproducten gericht op het met wetenschappelijke kennis blijven voeden van een gepolariseerd migratiedebat.

Stimuleren denken over nieuwe verscheidenheid

Met dit project heeft de WRR er aan de hand van empirisch onderzoek en essayistische beschouwingen aan bijgedragen dat de thema's migratie en diversiteit beter bespreekbaar werden. Denk aan onderwerpen zoals de veranderende bevolkingssamenstelling, de regie over migratie, de vluchtelingen crisis, verliesgevoelens, nationale identiteit en etnische classificatie. De WRR-publicaties hadden tot doel om met kennis het denken over de nieuwe verscheidenheid te stimuleren. Door conceptuele vernieuwing kon de raad beleidsimpasses rond de verouderde migratieclassificatie (voorheen ‘niet-westerse allochtonen’ genoemd) doorbreken. De WRR riep op tot nieuw beleid voor de migratiesamenleving. In het rapport worden daarvoor opties geschetst en beleidsrichtingen gegeven. Gedurende het hele project heeft de WRR meegedacht met verschillende ministeries, gemeenten en organisaties over hoe dat beleid er op hun concrete beleidsterrein uit zou kunnen zien.

Agenderen: nieuw beleid voor asielmigratie

Allereerst hebben de WRR, het SCP en het WODC er met de policy brief *Geen tijd te verliezen* voor gezorgd dat de aandacht van het kabinet verschoof van de opvang naar de integratie van asielmigranten. Met de publicatie en de bijeenkomst *Regie over migratie* heeft de WRR bijgedragen aan het politieke debat over de bevolkingsprognoses. Mede naar aanleiding daarvan heeft het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI) onderzoek verricht naar de veranderende bevolkingssamenstelling in 2050. De Adviesraad Migratie (ACVZ) heeft naar aanleiding van het WRR-rapport gewerkt aan een advies over een beleidsmatig richtgetal voor asielmigratie. Ook zijn agenderende stukken geschreven in tijdschriften van verschillende wetenschappelijke bureaus gelieerd aan politieke partijen, zoals *Christen Democratische Verkenningen* (themanummer Asielcrisis) en *Socialisme en Democratie* (themanummer De nieuwe verscheidenheid).

Kennis ontwikkelen: de nieuwe verscheidenheid

Met eigen data-onderzoek heeft de WRR in kaart gebracht hoe divers Nederland is geworden en wat daarvan de gevolgen zijn voor het samenleven en de economische ontwikkeling. De empirische verkenning *De nieuwe verscheidenheid* heeft nieuwe kennis opgeleverd over de veranderende bevolkingssamenstelling en de gevolgen daarvan voor de sociale

cohesie. Daarmee heeft de WRR een bijdrage geleverd aan het wetenschappelijke en politieke debat over de vraag welke gevolgen migratiediversiteit heeft voor het samenleven. Naar de verkenning wordt veel verwezen door kennisinstellingen, onderzoekers en beleidsmakers.⁹

Conceptuele vernieuwing: afscheid van allochtoon-autochtoon en westers-niet westers
De WRR boog zich uitgebreid over de vraag hoe over migranten te spreken. In de verkenning *Migratie en classificatie* pleit de raad ervoor om de indeling van migranten afhankelijk te maken van de vraag. Ook adviseerde de WRR in een policy brief om afscheid te nemen van de tweedeling ‘westers’ en ‘niet-westers’ en toe te werken naar meervoudige indelingen van herkomstgroepen. Naar aanleiding daarvan stopten het CBS en de rijksoverheid met het dichotome onderscheid van ‘allochtoon’ en ‘autochtoon’ en ‘westers’ en ‘niet-westers’. In een working paper en verschillende bijeenkomsten heeft de WRR met het CBS meegedacht over hoe het mogelijk is te clusteren op basis van cultuur.

Opties en richtingen schetsen: beleid voor de migratiesamenleving

De nieuwe kennis en inzichten zijn samengebracht in een overkoepelend adviesrapport *Samenleven in verscheidenheid. Beleid voor de migratiesamenleving*. Daarin laat de WRR zien dat Nederland is uitgegroeid tot een dynamische migratiesamenleving waar jaarlijks meer dan 200.000 migranten uit alle delen van de wereld naar toe komen. De grote verscheidenheid naar herkomst en de kortere verblijfsduur van de hedendaagse immigranten maken het samenleven ingewikkelder, vooral in buurten, scholen en verenigingen. De WRR heeft de overheid aanbevolen om te zorgen voor ontvangst- en inburgeringsvoorzieningen voor alle migranten. Verder heeft de raad ervoor gepleit het samenleven tussen alle burgers te ondersteunen door te zorgen voor een goede fysieke en sociale infrastructuur op buurt-niveau, door meer interculturele competenties in het onderwijs te introduceren en door de basisregels voor het samenleven te handhaven. Ook heeft de WRR diverse aanbevelingen gedaan om de arbeidsdeelname van migranten en hun kinderen te verbeteren, namelijk door arbeidsmarktdiscriminatie te bestrijden, door het actief arbeidsmarktbeleid te vernieuwen en door bij inburgering een grotere gemeentelijke regie te voeren. Ten slotte heeft de WRR gepleit voor een migratiebeleid dat meer rekening houdt met vraagstukken van sociale samenhang en arbeidsdeelname.

Meedenken met departementen en gemeenten: hoe samen te leven in verscheidenheid

Om de bevindingen goed te laten landen heeft de WRR gedurende het project samengewerkt met het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG).¹⁰ De raad heeft de publicaties gepresenteerd tijdens gemeenschappelijke bijeenkomsten, waardoor veel landelijke en lokale beleidsmedewerkers zijn bereikt. SZW heeft na een instemmende kabinetsreactie het rapport als uitgangspunt genomen voor de beleidsagenda *Samenleving en integratie*. Aan de Tweede Kamer-commissie SZW heeft de WRR een technische briefing gegeven over het rapport. De publicaties zijn ook goed geland bij decentrale overheden en organisaties, zoals het pleidooi uit de policy brief *Geen tijd verliezen* om bij asielmigranten gelijktijdig te werken aan huisvesting, taal, onderwijs en werk.

9

Zo heeft bijvoorbeeld het SCP nu een programma ‘De diverse bevolking van Nederland: samenleven nu en in de toekomst’, dat voortbouwt op het WRR-onderzoek.

www.scp.nl/actueel/nieuws/2021/01/13/meerjarenprogramma-2021-2026

10

Zie ook <https://vng.nl/rubrieken/onderwerpen/diversiteit-en-inclusie>

Met zijn programmatische aanpak en de diversiteit aan producten heeft de WRR met dit adviesrapport verschillende vormen van doorwerking gerealiseerd:

- *Paradigmatische en conceptuele doorwerking*: de WRR heeft het verouderde beeld van migratie gedomineerd door klassieke migrantengroepen te vervangen door het beeld van de ‘nieuwe verscheidenheid’. Daarnaast zijn de ‘vlottendheid¹¹ en tijdelijkheid’ van migratie geagendeerd. Ook heeft de WRR het CBS ertoe aangezet de termen ‘westerse’ en ‘niet-westerse allochtonen’ te vervangen door een meervoudig migratie-idioom dat afhankelijk is van de vraagstelling.
- *Politieke en bestuurlijke doorwerking*: politieke doorwerking werd gerealiseerd doordat politici, bestuurders en beleidsmakers in beleidsstukken, Kamerdebatten en nieuwsuitingen niet of nauwelijks meer schrijven en spreken over ‘westerse’ en ‘niet-westerse allochtonen’.
- *Praktische doorwerking*: gemeenten denken nu gericht na over hoe ze beter om kunnen gaan met ontvangst en tijdelijke migratie. Ze doen daarbij een beroep op de WRR-kennis over hoe divers gemeenten en buurten zijn geworden en welke voorzieningen voor samenleven nodig zijn. En ook nu nog draagt de WRR daaraan bij. Zo worden twee brochures ontwikkeld met handvatten voor het ontvangen en wegwijs maken van nieuwkomers in de gemeente en voor het omgaan met tijdelijk verblijf.
- *Wetenschappelijke doorwerking*: wetenschappelijke doorwerking werd gerealiseerd door bij verschillende publicaties samen te werken met kennisinstellingen zoals NIDI, WODC, SCP en CBS. De WRR-publicaties zijn verwerkt in toegankelijke bijdragen aan de dossiers van *Sociale Vraagstukken* en themanummers van *Beleid & Maatschappij* en *Bestuurskunde*. Ook heeft de WRR bijgedragen aan verschillende wetenschappelijke congressen en handboeken. Diverse publicaties zijn vertaald en bij Springer is een Engelstalige versie van het rapport gepubliceerd.

3.3

Digitale ontwricting¹²

WRR-rapporten vervullen verschillende functies ten aanzien van het regeringsbeleid.

Bij het rapport *Voorbereiden op digitale ontwricting* uit 2019 springen twee functies er duidelijk uit. Ten eerste agendeert het rapport een nieuwe ontwikkeling die de samenleving op de lange termijn kan beïnvloeden. Concreet gaat het om de groeiende kwetsbaarheid van de samenleving voor de uitval van digitale systemen, met grote maatschappelijke gevolgen. Ten tweede signaleert het rapport de noodzaak van ‘samenhangend beleid’, wat eveneens een klassieke taak is van de WRR. Net als het agenderen van nieuwe ontwikkelingen die de samenleving op de lange termijn kunnen beïnvloeden, staat ook deze taak vermeld in de Instellingswet WRR.

Betoog en beleidsanalyse

Het rapport *Voorbereiden op digitale ontwricting* bestaat uit twee delen. In het eerste deel betoogt de WRR dat de verstoring en de uitval van digitale infrastructuur maatschappelijk ontwrictende effecten kan hebben. Digitalisering wordt door opeenvolgende kabinetten gezien als een ontwikkeling met overwegend positieve kansen voor de samenleving. De WRR signaleert een toename van incidenten als cyberaanvallen en uitval of tijdelijke verstoring van bijvoorbeeld elektrische communicatiemiddelen en clouddiensten. Deze incidenten gaan gepaard met steeds grotere economische schade, die wereldwijd in de miljarden loopt en waarvoor verzekering grotendeels ontbreekt. Ook raken die incidenten steeds vaker het hart van de fysieke samenleving, in de vorm van bijvoorbeeld ziekenhuizen,

11 Met vlottendheid wordt bedoeld dat steeds meer migranten passanten zijn die na verloop van tijd ons land weer verlaten.

12 Voor meer informatie over dit project zie: www.wrr.nl/adviesprojecten/digitale-ontwricting

luchthavens, transportketens, waterkeringen en de dienstverlening van de digitale overheid. Maatschappelijke ontwrichting is bekend van natuurrampen, terroristische aanslagen of als gevolg van nalatig of onzorgvuldig menselijk handelen. Om de nieuwe vorm van maatschappelijke ontwrichting die volgt op de verstoring of uitval van digitale systemen te typeren, introduceert de WRR in het rapport het begrip ‘digitale ontwrichting’.

In het tweede deel van het rapport gaat de WRR na in hoeverre de overheid is ‘voorbereid’ op digitale ontwrichting. De overheid vertrouwt in het cybersecuritybeleid op de werking van preventieve maatregelen, terwijl zij volgens de WRR ook werk moet maken van de voorbereiding op incidenten, zoals dat ook gebeurt op het terrein van de klassieke rampenbestrijding. Uit de analyse van het geldende overheidsbeleid komt een aantal knelpunten naar voren. Er vinden bijvoorbeeld weinig oefeningen plaats met digitale rampscenarië’s en bij uitval van digitale voorzieningen ontbreken terugvalopties. Vaak heeft niemand het overzicht over digitale ketens en netwerken en de daarbij betrokken (internationale) partijen. Vroegtijdige signalering van softwarekwetsbaarheden of cyberaanvallen is cruciaal om ontwrichting te beperken, maar informatie daarover wordt in Nederland in te beperkte kring gedeeld. Bij de rampenbestrijding ontbreekt een ‘digitale brandweer’. Data over relevante incidenten blijven op de plank liggen waardoor leereffecten uitblijven en herstel wordt bemoeilijkt doordat de markt voor cyberverzekeringen gebrekkig werkt. Een belangrijke verklaring voor deze gefragmenteerde aanpak is de onbekendheid met digitale risico’s en het feit dat digitale vraagstukken dwars door de departementale scheidslijnen snijden.

Aanbevelingen en doorwerking

In het rapport *Voorbereiden op digitale ontwrichting* doet de WRR enkele concrete beleidsaanbevelingen. Een aantal daarvan heeft de overheid opgepakt. De Tweede Kamer nam bijvoorbeeld een motie aan om de regering het door de WRR bepleite jaarlijkse ‘afhankelijkheidsbeeld’ te laten maken, om beter zicht te krijgen op toeleveringsketens en netwerken. Bij de herziening van de Europese Netwerk en Informatieveiligheid Richtlijn heeft het Europese Parlement de WRR geraadpleegd over de reikwijdte van de bepalingen ten aanzien van de vitale infrastructuur. De regering heeft het WRR-rapport gebruikt om het Nationaal Crisisplan uit 2011 te actualiseren en heeft daarnaast de aanbeveling overgenomen om in de vitale sectoren vaker te oefenen met scenario’s voor digitale ontwrichting. De aanbeveling om een helder afgebakende bevoegdheid voor digitale hulptroepen te creëren, heeft de regering na uitgebreid eigen onderzoek naast zich neergelegd. Het recente rapport van de commissie-Schneiders over de landelijke politie herbevestigt echter de door de WRR gesignaleerde gebrekkige samenwerking en onduidelijke bevoegdheid op het terrein van cyberincidenten.

Met het rapport *Voorbereiden op digitale ontwrichting* heeft de WRR in de eerste plaats een groter bewustzijn willen creëren van de kwetsbaarheid van de samenleving voor de verstoring of uitval van digitale infrastructuur. Dit bewustzijn was alleen aanwezig bij hackers en cybersecurityexperts en een enkeling die zich met de bredere rampenbestrijding bezighield. Dit veranderde door de uitval van het landelijke noodnummer 112 (vlak voor de publicatie van het WRR-rapport) en enkele incidenten die na de presentatie van het rapport plaatsvonden: de Citrix-affaire (die het kabinet evalueerde in zijn officiële reactie op het WRR-rapport), en de ransomwareaanvallen op Hof van Twente en de Universiteit Maastricht. Het WRR-rapport bood een kader om dit type gebeurtenissen te duiden. De zinsnede uit het rapport dat 100 procent veiligheid een illusie is, keert in beleidsstukken inmiddels regelmatig terug.

Door het accent op ontwrichting te leggen, heeft de WRR het debat over cybersecurity bovendien naar een hoger plan getild, zo signaleren experts in het *Cybersecuritybeeld Nederland 2020* (CSBN). Het WRR-rapport wordt dan ook genoemd in uiteenlopende beleidsstukken, zoals de *Strategische informatieagenda Rijk* van het ministerie van BZK, de *Strategie Nationale Veiligheid* en het *Nationaal Crisisplan* van het ministerie van Justitie en Veiligheid (J&V), de *Agenda Digitale Veiligheid 2020-2024* van de VNG en rapporten van de Onderzoeksraad voor Veiligheid en de Cybersecurityraad. Het Veiligheidsberaad, het landelijk orgaan van de veiligheidsregio's, organiseerde bijeenkomsten over het thema ontwrichting, om hierover bij de veiligheidsregio's meer bewustwording te creëren en de crisisbeheersing daarop aan te passen. Het rapport werkt ook door in de huidige discussie over datacenters en de aanleg van 5G-netwerken. Twee punten die de WRR in het rapport ter sprake bracht, keren daarbij steeds terug. Ten eerste de afbakening van vitale infrastructuur, in het bijzonder voor de digitale componenten daarvan, zoals datacenters. En ten tweede de afhankelijkheid van private partijen, in het bijzonder buitenlandse private partijen. Kortom, er is inmiddels veel meer bewustzijn van het feit dat vitale infrastructuur verweven is met digitale infrastructuur. En – omdat die infrastructuur overwegend in handen is van private partijen – van het feit dat de overheid veel scherper dient na te denken over de eigen verantwoordelijkheid dienaangaande.

3.4

Weten is nog geen doen¹³

Dit rapport kende een voor de WRR uitzonderlijk lang 'landingstraject', met twee korte vervolgpublishaties. Bij elke stap is goed nagedacht over de rol van de WRR. Daarbij was het uitgangspunt: de WRR is er niet voor de uitvoering van de eigen adviezen, maar ziet het wel als zijn taak om beleidsmakers op weg te helpen om de vertaalslag van advies naar beleid in de praktijk te brengen.

Inspiratie vanuit praktijk en wetenschap

Het rapport *Weten is nog geen doen* vond zijn oorsprong in gesprekken voor het project Maatschappelijke scheidslijnen. Gesprekspartners uitten hun zorgen over een groeiende groep mensen die moeite had om te voldoen aan de eisen die de samenleving stelt. Extra inspiratie vond de WRR in het boekje *De brievenbus van Mevrouw De Vries*, waarin Stephan Steinmetz beschrijft hoe hij zijn oude buurvrouw hielp met de post die ze kreeg van een groot aantal overheidsorganisaties. Ingewikkelde brieven, die hij zelf met moeite kon begrijpen en die mevrouw De Vries vooral stress bezorgden, terwijl het vaak slechts om een bevestiging van de bestaande situatie ging.

Deze praktijkinspiratie heeft de WRR gecombineerd met inzichten uit de wetenschap. In eerdere publicaties vroeg de raad al aandacht voor de beperkte rationaliteit van de mens. Individuen nemen niet altijd rationale besluiten en zijn maar beperkt in staat om informatie te verwerken. Met dit project wilde de WRR daarom aandacht vragen voor beperkingen van niet-cognitieve aard. Mensen zijn niet altijd in staat om in actie te komen en hun voornemens te realiseren. Ook die beperkingen zijn relevant voor beleid, zeker in een tijd waarin het ideaal van zelfredzaamheid daarin centraal staat.

Van onderzoek naar advies

Om meer inzicht te krijgen in de gevolgen van beleid dat uitgaat van zelfredzame burgers, deed de WRR binnen dit project onderzoek naar drie domeinen: gezondheid, persoonlijke financiën en de arbeidsmarkt. De WRR baseerde zich daarbij niet alleen op gedragswetenschappelijke literatuur, maar ook op een serie interviews met professionals die in hun

werk te maken hebben met redzame én niet-redzame mensen. Uit die interviews volgde een belangrijk inzicht: er is geen duidelijk te definiëren kwetsbare groep. Omstandigheden, zoals ziekte, verlies van een partner of een baan, doen ertoe. Dat betekent dat iedereen te maken kan krijgen met een gebrek aan zelfredzaamheid.

Deze inzichten werden vervolgens verder getoetst met behulp van een survey, waarin onder andere gebruik werd gemaakt van een meetinstrument ontwikkeld door Utrechtse onderzoekers. Op basis hiervan kon de WRR laten zien dat er behoorlijke verschillen zijn in de mate waarin Nederlanders beschikken over mentale vermogens die vereist zijn voor redzaamheid. Nog belangrijker was de uitkomst dat er weliswaar enige correlatie is met intelligentie, maar dat dit verband zwak is. Ook hoogopgeleiden scoren soms laag op wat de WRR aanduidde met ‘doenvermogen’.

In de schrijffase van het rapport deed zich de kans voor om een interventie te plegen in het beleidsdebat over de schuldenproblematiek. Daarom publiceerde de WRR de onderzoeksresultaten voor het domein van de persoonlijke financiën al eerder in de vorm van de verkenning *Eigen schuld?* De WRR kon daarbij samen optrekken met de Nationale ombudsman en de Algemene Rekenkamer, in een gezamenlijke presentatie van drie onderzoeken aan de Tweede Kamer. Deze succesvolle interventie in een lopend debat legde een basis waarop de raad met het rapport kon voortbouwen.

In de eindfase van het schrijfproces toetste de WRR de verhaallijn bij beleidsmakers. Dat was deels een ontvullende ervaring. Want wat bedoelde de WRR nu precies met niet-cognitieve vermogens? En voor ‘de kwetsbare groepen’ bestaan toch al speciale regelingen? Op basis van die gesprekken heeft de raad extra geïnvesteerd in de presentatie van de onderzoeksresultaten. Cruciaal was de term ‘doenvermogen’, die de WRR naast het al bestaande begrip ‘denkvermogen’ plaatste. Met deze term viel meteen helder te maken dat dit rapport niet gaat over begrijpelijkheid, maar zich richt op het vermogen om in actie te komen en vol te houden, ook als het tegenzit. En dat niet alleen de bekende ‘kwetsbare groepen’ hier soms problemen mee hebben, maar dat dit iedereen kan overkomen.

Kansen creëren en benutten in de landingsfase

In de laatste fase van het project heeft de WRR opnieuw gesproken met verschillende deskundigen, om de conclusies en aanbevelingen te toetsen, maar ook invloedrijke spelers in het debat alvast te informeren. Sommige gesprekpartners, zoals de Nationale ombudsman en oud-WRR-voorzitter en regeringscommissaris Michiel Scheltema, hebben een belangrijke rol gespeeld bij het onder de aandacht brengen van dit rapport.

De ontvangst van het rapport was positief en ging gepaard met vele uitnodigingen voor presentaties. Twee presentaties in het bijzonder hebben geleid tot cruciale vervolgstappen. Zowel in de Eerste Kamer als bij De Raad van State was de presentatie een opstap naar gesprekken over de betekenis van het rapport voor het werk van deze organisaties. Hoe kunnen zij doenvermogen meewegen in hun werk? Uitgedaagd door een speciale commissie van de Eerste Kamer, werkte de WRR de aanbeveling om nieuw beleid te onderwerpen aan een ‘doenvermogenstoets’ nader uit in een A4 met een serie vragen. Aan de hand van deze vragen kunnen beleidsmakers, maar ook controleurs van en adviseurs voor beleid, toetsen of het voorgestelde beleid doenlijk is voor burgers.

De toets werd direct gedeeld met potentiële gebruikers, maar ook beschikbaar gemaakt via de WRR-website. Dit had tot gevolg dat het kabinet zich in zijn officiële reactie committeerde aan de door de WRR ontwikkelde doenvermogenstoets en deze heeft laten opnemen in instrumenten als het Integraal Afwegingskader (IAK), en dat de invoering van de toets

nogmaals werd vermeld in het coalitieakkoord van het kabinet-Rutte IV. Maar ook in de beleidspraktijk blijkt dat weten nog niet altijd direct leidt tot doen. Van contactpersonen bij het ministerie van J&V begreep de WRR dat veel beleidsambtenaren het om verschillende redenen nog lastig vonden om met de doenvermogenstoets aan de slag te gaan. Daarom heeft de raad in het najaar van 2019 twee expertsessies georganiseerd, ruim anderhalf jaar na publicatie van het rapport. Aan tafel zaten onder andere medewerkers van uitvoeringsorganisaties, ministeries, onderzoeksbureaus, interdepartementale programma's als 'Mens centraal' en de 'IBO-Toeslagen' en organisaties als de Raad van State en de Nationale ombudsman. De inzichten uit de expertsessies zijn verwerkt in de publicatie *Doenvermogen: van toets naar tools*.

Ook de centrale boodschap van het rapport is breed geland: de overheid moet een realistischer beeld hebben van wat burgers kunnen. In het rapport laat de WRR zien welke onaangename gevolgen een onrealistisch mensbeeld kan hebben, zeker in combinatie met geautomatiseerde beleidsuitvoering. Wie even niet oplet of verzuimt om op tijd een wijziging door te geven, kan in korte tijd te maken krijgen met zeer snel oplopende boetes, of moet een enorm bedrag aan toeslagen terugbetalen. Die boodschap heeft een rol gespeeld bij het erkennen van de problemen rondom toeslagen, met name bij de omslag in de bestuursrechtelijke uitspraken van de Raad van State in deze kwestie.¹⁴

Ook is de boodschap gebruikt bij reflectie over de rol die instituties als de regering, de Tweede Kamer en de Raad van State in het Toeslagenschandaal speelden. Daarnaast wordt de boodschap gebruikt bij het nadenken over de hervorming van beleidsdossiers als het toeslagenstelsel. Op uitnodiging van de Tijdelijke Commissie Uitvoeringsorganisaties heeft de WRR die centrale boodschap bijna vier jaar na publicatie van het rapport nogmaals kunnen toelichten in een openbare hoorzitting.

3.5

Corona-activiteiten¹⁵

De coronapandemie overviel niet alleen Nederland, maar confronteerde ook de WRR met zijn rol in tijden van een crisis. Acute crises zijn in eerste instantie niet het terrein waar de WRR zich op begeeft. Dat is een taak voor de politiek en bestaande crisesstructuren die zich bezighouden met kortetermijnadvies op specifieke beleidsterreinen zoals gezondheid of veiligheid. Bovendien werkten, gezien de brede impact van de crisis, vele organisaties en experts aan rapporten over dit onderwerp. Hoe kon, in deze context, de WRR zijn strategische langetermijnperspectief inzetten voor een acute crisis waarvan het verloop nog geheel onduidelijk was?

Met zijn corona-activiteiten heeft de WRR op meerdere vlakken zijn grenzen verkend en verlegd: door het perspectief op de actualiteit van een crisis te verruimen, zonder zichzelf te verliezen in de waan van de dag, op het vlak van intensieve samenwerking met andere organisaties met behoud van zijn eigen identiteit, en tot slot intern door het eigen werkproces aanzienlijk te versnellen zonder tekort te doen aan de grondigheid en zorgvuldigheid die van een wetenschappelijk adviesorgaan verwacht mag worden. En dat ten tijde van een crisis die de collega's zelf ook confronteerde met alle beperkende maatregelen, angst en onzekerheden.

14 De Raad van State schrijft hierover in *Lessen uit de kinderopvangtoeslagzaken, Reflectierapport van de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State* (november 2021, p.43): "In 2016 en 2017 gaven de Nationale ombudsman en de WRR belangrijke signalen af. De WRR waarschuwde voor het beperkte 'doenvermogen' van (kwetsbare) burgers. De Nationale ombudsman maakte melding van onevenredig harde aanpak door de Belastingdienst/Toeslagen van 232 gezinnen waarvan de kinderopvangtoeslag abrupt was stopgezet".

15 Voor meer informatie over dit project zie: www.wrr.nl/wrr-en-corona

Krachten bundelen

Uitgangspunt voor de WRR was het belang om ook in tijden van crisis zijn denkracht ter beschikking te stellen aan en een waardevolle gesprekspartner te zijn voor regering en parlement. De omvang en de gevolgen van de pandemie maakten al snel duidelijk dat het toegankelijk maken en vertalen van bestaande kennis en het aangaan van samenwerkingen belangrijke stappen waren om dit te bereiken. Aan het begin van de crisis publiceerde de WRR in de notitie *Kwetsbaarheid en veerkracht* zijn eerste reflecties op een situatie die nog volop in beweging was. In deze notitie formuleerde de raad op basis van eerdere WRR-publicaties beleidsuitgangspunten om de kwetsbaarheden te verminderen die de crisis blootlegde. Daarnaast participeerde de WRR in de SER-denktank en de RIVM-gedragsunit en was hij langs deze weg betrokken bij verschillende werkgroepen en adviezen. Begin 2021 organiseerden de WRR, de ROB en de Gezondheidsraad de werkconferentie 'Crisisparaatheid: van reactief naar anticiperend advies voor beleid'. Alle opbrengsten van die conferentie zijn verwerkt in het essay *Verwerven, waarderen en wegen. De inzet van kennis bij beleidsadvisering in crisistijd*. En ook internationaal is in verschillende bijeenkomsten gereflecteerd op de rol van *science for policy* tijdens de pandemie. Daarnaast publiceerden leden van staf en raad verschillende bijdragen (blogs, notities en *position papers*) over de rol van onder meer digitalisering, communicatie en gedrag en openbaar bestuur in de coronacrisis.

Scenariostudie

Na een jaar coronapandemie en een uiteenlopende reeks aan adviezen van diverse organisaties – vooral gericht op de korte termijn en herstel na de crisis – werd het patroon zichtbaar dat de overheid bij elke besmettingsgolf uit leek te gaan van 'nog even volhouden', 'nog één golf', 'als we de vaccins eenmaal hebben', enzovoort. Dit terwijl de wereld al meermaals was verrast door een opleving van het virus of een nieuwe variant ervan. Bovendien werden in de samenleving in toenemende mate tekenen zichtbaar van 'coronamoedigheid', mentale problemen en afnemend vertrouwen in het beleid. Mensen gingen er optimistisch vanuit dat de pandemie snel voorbij zou zijn, en er was weinig ruimte om na te denken over een minder gunstig verloop.

De WRR constateerde dat belangrijke vragen structureel naar de achtergrond verdwenen: wat als de pandemie nog jaren duurt? Wat als er een variant ontstaat die nog ziekmakender is? Wat zijn de langetermijnconsequenties voor zowel de gezondheidszorg als samenleving en beleid? Dat deze en andere vragen niet op de voorgrond staan, is begrijpelijk gezien de urgentie van het acute crisisbeleid. Die urgentie maakt het echter des te belangrijker om op enig moment het perspectief van de overheid zowel te verlengen als te verbreden.

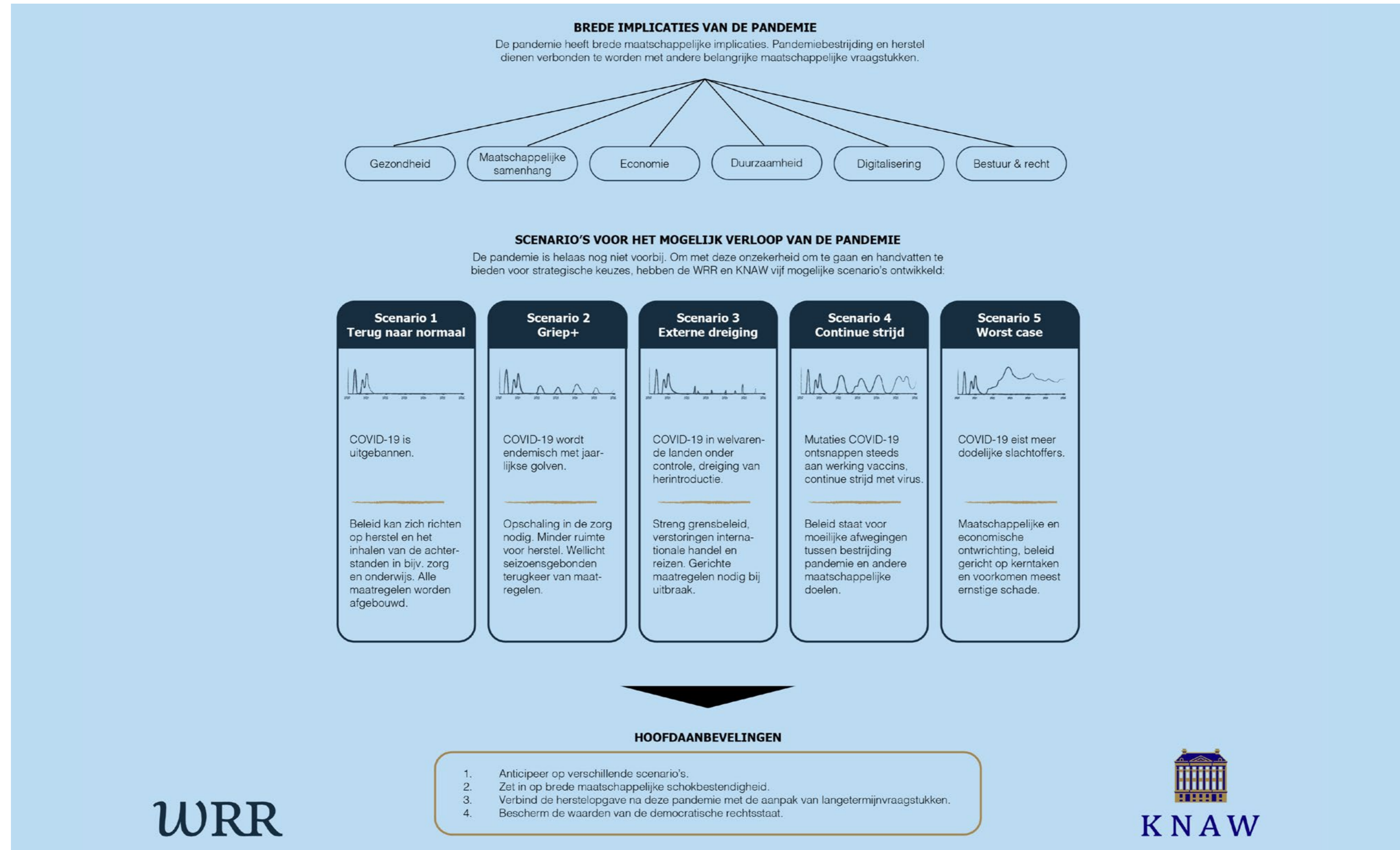
Gezien de onzekerheden over de ontwikkeling van de pandemie, ontstond bij de WRR het idee voor een scenariostudie. Scenario's zijn geen voorspellingen, maar bieden handvatten om over het verloop van de pandemie na te denken. Met deze scenario's wilde de WRR beleidsmakers lostrekken uit de acute crisismodus en de blik op de toekomst verbreden om zo de schokbestendigheid van het beleid over de lange termijn te versterken. Eenzelfde idee bleek op dat moment ook binnen de KNAW te leven en na overleg concludeerden beide organisaties dat zij elkaar in een gezamenlijk project op dit onderwerp konden aanvullen en versterken.

Betoog en beleidsanalyse

Om de kennis en inzichten steeds op hoog tempo beschikbaar te kunnen stellen aan regering en parlement kozen WRR en KNAW ervoor om de output van de scenario-activiteiten op te splitsen in drie delen: een bericht aan de informateur met een eerste schets van de scenario's, een bundel met expertvisies over de volle breedte van het beleid en het gezamenlijke WRR/KNAW-advies *Navigeren en anticiperen in onzekere tijden*.

De (theoretisch) mogelijke virologische ontwikkelingen van het virus, zoals beschreven in een artikel van het toonaangevende wetenschappelijke tijdschrift *Nature*, vormden de basis voor de scenariostudie. Hierop werden vijf scenario's geïdentificeerd en in vervolgstappen verder uitgewerkt.

Figuur 3 Navigeren en anticiperen in onzekere tijden

Voor de uitwerking hebben WRR en KNAW gebruikgemaakt van a) literatuuronderzoek naar de brede impact van de crisis (gezondheid, maatschappelijke samenhang, economie, duurzaamheid, digitalisering, bestuur & recht), b) interviews met wetenschappers, bestuurders en denkers over de belangrijkste beleidsthema's en c) expertvisies waarin deskundigen nader ingingen op de verwachtingen rond deze thema's. Daarnaast werden de scenario's meermaals getoetst binnen en buiten de betrokken organisaties om deze te verrijken en aan te scherpen.

In al deze interacties was de ontvankelijkheid van gesprekspartners voor de verschillende scenario's zowel opmerkelijk als een aanzienlijke uitdaging. Velen van hen hadden moeite om na te denken over de minder waarschijnlijke of minder gunstige scenario's. Naarmate de pandemie echter voortduurde en zich een aantal onverwachte wendingen voordeden, verschoof dit patroon en waren de gesprekspartners meer bereid en in staat zich een voorstelling te maken van de zwaardere scenario's. Hierdoor moesten WRR en KNAW steeds opnieuw de focus houden op de langere termijn – zelfs in een wisselende actuele situatie – en vaardigheden aanwenden om anderen mee te nemen in de verschillende scenario's. De crisissituatie waarbij veel mensen thuiswerkten, maakte het mogelijk om in zeer korte tijd een groot aantal interviews en gesprekken te voeren en te verwerken. Tegelijkertijd was het een uitdaging om een dergelijk breed project in zeer korte tijd uit te voeren met een klein team en door de interne (kwaliteits)procedures van beide betrokken organisaties te leiden. De rol van de begeleidingscommissie was hierbij cruciaal. Het eindrapport bracht alle input samen, identificeerde de rode draden uit de scenario's en sloot af met een viertal aanbevelingen (zie infographic).

Aanbevelingen en doorwerking

Toen in september 2021, een aantal weken na publicatie van de scenariostudie, de volgende besmettingsgolf zich aandeed, kreeg de hoofdboodschap 'bereid je voor op verschillende scenario's' volop tractie in samenleving en politiek. In de Kamerdebatten over het coronabeleid werden de WRR/KNAW-scenario's en verzoeken om een langetermijnstrategie een terugkerend thema. Adviezen van het Outbreak Management Team (OMT) verwezen eveneens naar de scenario's. Maar ook andere organisaties gingen aan de slag met de scenario's om zich voor te bereiden op een toekomst waarin COVID-19 een grotere of kleinere rol zou spelen.

In maart 2022 publiceerde de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) een eerste Kamerbrief met een langetermijnstrategie waarbij de WRR/KNAW-scenario's als basis werden gebruikt. Ook werd een hoorzitting georganiseerd waaraan beide organisaties een bijdrage hebben geleverd. Een nadere uitwerking van het beleid wordt in de loop van 2022 verwacht. In de zomer van 2022 bundelt de WRR ook zelf nogmaals zijn krachten in samenwerking met een aantal andere adviesorganen om een verdiepingsslag op de scenario's te maken en zo concretere handvatten te bieden voor het langetermijn coronabeleid. Want de coronacrisis is nog niet voorbij.

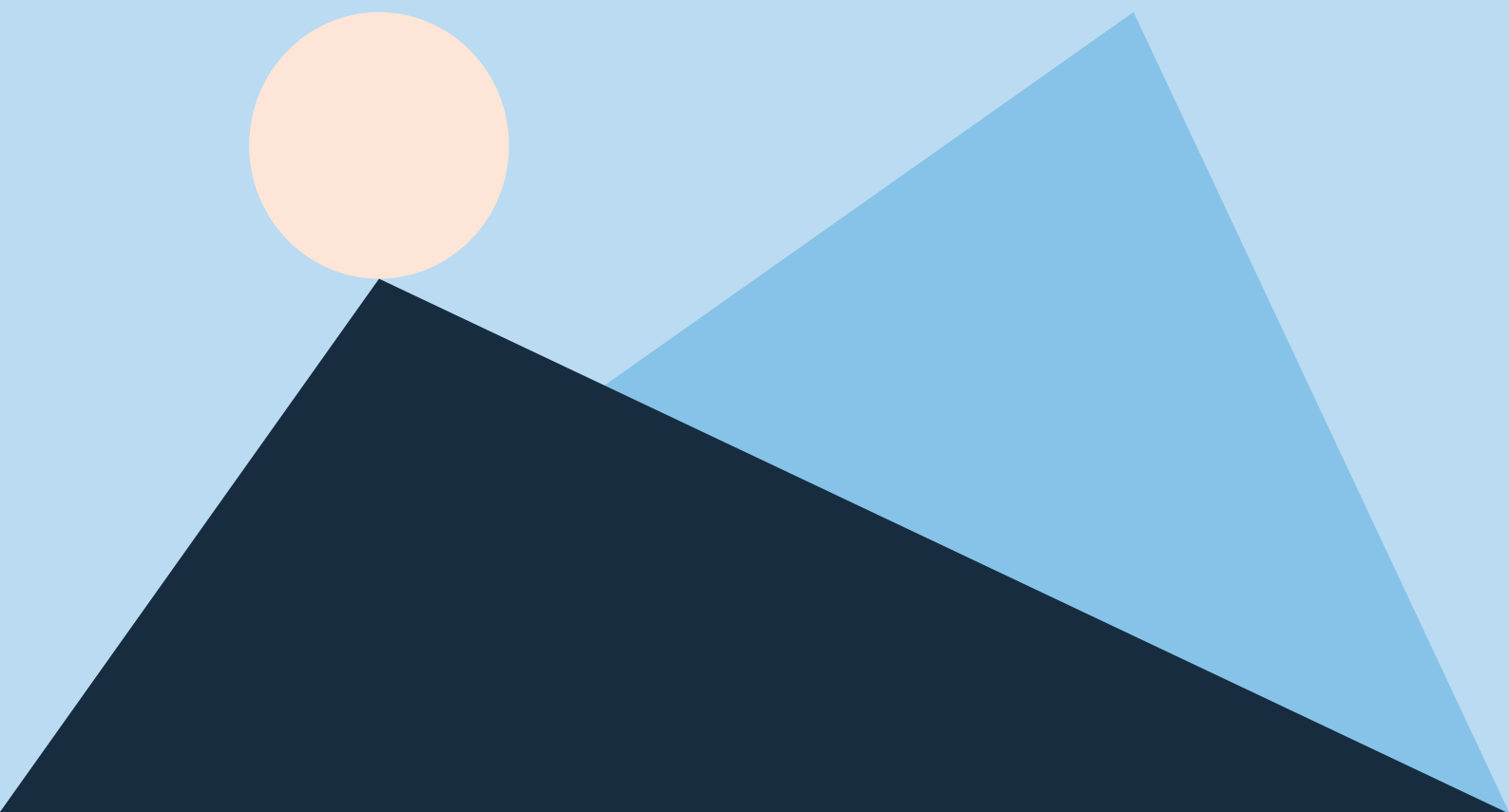
Met alle genoemde activiteiten en de uiteindelijke scenariostudie heeft de WRR laten zien dat actualiteit en lange termijn samen kunnen gaan en in sommige situaties zelfs niet zonder elkaar kunnen. Elk van de bijdragen gaf steeds opnieuw een impuls aan de politiek om in crisistijd die lange termijn niet uit het oog te verliezen. Dit is van groot belang in een onzekere tijd waarin crises elkaar snel kunnen opvolgen of zelfs samengaan (de Oekraïne-oorlog, klimaatverandering, de energiecrisis, de dreigende voedselcrisis en geopolitieke spanningen), en vraagt om schokbestendigheid van zowel samenleving als beleid.

3.6 Tot slot

Bovenstaande projecten laten niet alleen de diversiteit aan onderwerpen zien die de WRR ter hand neemt. Ze geven ook een beeld van de verschillende methoden die de raad toepast, de interactie met het krachtenveld en de diversiteit aan interventies en middelen die de WRR toepast. De WRR hecht er veel waarde aan op verschillende momenten te reflecteren op de projecten en op het doel en de betekenis daarvan voor de buitenwereld. Om steeds te blijven leren evalueert de raad ieder project en ieder deelproduct uitvoerig. Deze evaluaties worden in staf en raad besproken.

4. Terugblik en reflectie op de raadsperiode 2018-2022

In het vorige hoofdstuk hebben we aan de hand van vijf projecten ‘het verhaal’ van de WRR verteld. In dit hoofdstuk laten we zien voor welke uitdagingen de WRR staat om dit werk te doen en met welke strategie hij deze uitdagingen is aangegaan. Daarbij is geprobeerd te leren van ervaringen. De aanbevelingen van de vorige evaluatiecommissie (zie bijlage VI) hebben de raad hierbij gestimuleerd.

Aanbevelingen commissie-Bijker

In haar rapport *Meer dan ooit nodig* kwam de vorige evaluatiecommissie – de commissie-Bijker – tot een groot aantal aanbevelingen (zie bijlage VI). In deze zelfstudie kiezen we ervoor deze aanbevelingen niet afzonderlijk langs te lopen, maar de opvolging daarvan mee te nemen in de bredere bespreking van de verschillende onderwerpen. Wel merken we hier op dat de WRR de afgelopen jaren aan de meerderheid van de aanbevelingen (grotendeels) opvolging heeft gegeven. Niet overgenomen is de suggestie om een expliciete repliek op een kabinetsreactie te geven. Wel heeft de raad op verschillende manieren ingezet op het nogmaals onder de aandacht brengen van bepaalde aanbevelingen als een kabinetsreactie daartoe aanleiding gaf. Dit heeft er onder meer in geresulteerd dat het kabinet via een parlementaire motie alsnog werd gevraagd bepaalde aanbevelingen uit rapporten (*Veiligheid in een wereld van verbindingen* en *Vorbereiden op digitale Ontwrichting*) ter hand te nemen.

Opvolging is ook niet gegeven aan de aanbeveling om policy briefs een product van de raad als geheel te laten zijn. De discussie over het al dan niet vasthouden aan auteursnamen op het titelblad van de policy briefs is in raad en staf gevoerd als onderdeel van een breder ingestoken notitie over personeelsbeleid. Daaruit werd onder meer duidelijk dat auteursvermelding voor leden van de staf belangrijk is met het oog op hun zichtbaarheid in de buitenwereld en daarmee met het oog op hun verdere (academische) loopbaan.

Ten slotte heeft de WRR weliswaar werk gemaakt van een veel explicietere verantwoording van de gehanteerde methoden, maar er niet voor gekozen deze standaard in alle rapporten op te nemen middels een – in bijvoorbeeld dissertaties gebruikelijke – afzonderlijke passage in de inleiding van een rapport. De belangrijkste overwegingen hierbij zijn dat het bij WRR-rapporten niet gaat om een wetenschappelijke verslaglegging van onderzoek (resultaten), maar om een advies aan regering en parlement. Dat advies moet vanzelfsprekend methodologisch op orde zijn, maar de verantwoording daarvan kan – gegeven het publiek waar de WRR zich met het advies primair op richt – ook op een andere dan in de wetenschap gebruikelijke wijze in het advies duidelijk worden gemaakt.

Strategische opgaven

De afgelopen jaren heeft de WRR regelmatig gediscussieerd over zijn strategische opgaven. Aanvankelijk expliciet vanuit de aanbevelingen van de commissie-Bijker en vervolgens aan de hand van het werkprogramma en concrete projecten. De positionering komt bovendien uitdrukkelijk aan de orde bij het doordenken van de landing en de doorwerking van de rapporten en bij het formuleren van de strategische communicatieagenda.

De raad heeft de afgelopen periode vanuit zes strategische uitdagingen gewerkt:

1. **Werkprogramma:** hoe komt de WRR tot zijn werkprogramma, hoe ziet het proces van agendering eruit en hoe communiceer je daarover?
2. **Kwaliteitsbeleid:** hoe is en blijft de interne en externe kwaliteitsbewaking geborgd?
3. **Doorwerking en impact:** hoe ervoor te zorgen dat de adviezen hun doorwerking vinden in beleid en in de samenleving?
4. **Strategische communicatie:** hoe in te zetten op het verder ontwikkelen van de strategische communicatie?
5. **Internationalisering:** hoe de primaire taak van advisering voor het Nederlandse regeringsbeleid te verbinden met de internationale inbedding van dat beleid en de internationale inbedding van wetenschappelijke kennis voor beleid?
6. **Organisatieontwikkeling:** hoe de WRR toekomstbestendig te houden en wat betekent dat voor het personeels- en organisatiebeleid van de WRR?

4.1 Werkprogramma

Voor de WRR wordt de kern van de strategie gevormd door de inhoud van het werk. Daarom is het **werkprogramma** het eerste punt van de strategie. Wat de WRR is en betekent voor de buitenwereld, wordt primair bepaald door de onderwerpen waarop de raad adviseert. Hoe ervoor te zorgen dat de juiste onderwerpen op de agenda staan? Hoe daarbij om te gaan met verwachtingen en vragen die leven bij regering, parlement en samenleving? En hoe de keuze van de onderwerpen goed aan de buitenwereld te communiceren?

Sinds de vorige raadsperiode werkt de WRR met een dynamisch werkprogramma. Er worden meer suggesties gedaan voor onderwerpen dan de acht parallelle projecten die de WRR gemiddeld met de huidige capaciteit aankan. Ook zien raad en staf meestal meer relevante onderwerpen dan de capaciteit toestaat. Dat betekent dat de WRR scherpe keuzes moet maken met betrekking tot het werkprogramma. De afgelopen periode is ernaar gestreefd op het werkprogramma de balans te houden tussen gevraagde (drie) en ongevraagde (zes) adviezen.

Werkprogrammaprocedure

Een dynamische agenda vraagt om continue aandacht en een helder agenderingsproces. Voor de uitvoering van het agenderingsproces is een interne commissie van twee stafleden verantwoordelijk. Omdat de agenda cruciaal is voor de positionering van de WRR, wordt het agenderingsproces regelmatig intern geëvalueerd. Op basis van de laatste evaluatie (zomer 2021) is de procedure voor agendering licht aangepast. Dit heeft geleid tot een werkprogrammaprocedure in drie stappen:

1. Stap 1 is het maken van een brede inventarisatie. Er worden gesprekken met voor de WRR relevante gesprekspartners gevoerd (zo spreekt de voorzitter van de WRR met alle bewindspersonen en fractievoorzitters; er vinden gesprekken plaats – onder meer via diner pensants – met vertegenwoordigers uit het maatschappelijke middenveld, de overheid en het bedrijfsleven; de raad spreekt tijdens heidagen met vertegenwoordigers uit de samenleving), en één keer per jaar is er een brainstorm met staf en raad. Daarbij wordt ook expliciet gekeken naar de thematische balans in het werkprogramma en waar kan worden gekapitaliseerd op eerder werk.
2. Stap 2 is de werkprogrammaronde. Raad- en stafleden dienen daartoe voorstellen in. In deze korte voorstellen dient een aantal vragen te worden geadresseerd die relevant zijn voor de beslissing of een onderwerp geagendeerd zou moeten worden. In bijlage III staat het afwegingskader dat daarvoor wordt gehanteerd. Alle voorstellen worden gezamenlijk besproken in staf en raad. Op basis van die gesprekken doet het presidium en de werkprogrammacommissie een voorzet over hoe met de voorstellen verder te gaan. Daarbij hebben zij drie opties:
 - a. door naar een startnotitie (stap 3);
 - b. snuffelfase: verder verkennen of het onderwerp door kan naar een startnotitie (stap 3);
 - c. niet door: het project kan eventueel, verder doordacht, een volgende keer opnieuw worden ingebracht.

Bij het bepalen van de vervolgstap let de directeur op de balans tussen de wens om nieuwe projecten te starten en de beschikbare capaciteit. Uiteindelijk beslist de raad welke onderwerpen in het werkprogramma worden opgenomen.

3. Stap 3 is het schrijven van de startnotitie. In de startnotitie wordt een werkprogramma-voorstel uitgewerkt, een plan van aanpak geformuleerd en een krachtenveldanalyse uitgewerkt. Nadat de startnotitie in staf en raad is besproken, wordt het besluit geformaliseerd dat een project van start kan gaan. Stap 3 dient voor de nadere toespitsing van het project.

Er kunnen verschillende redenen zijn om een onderwerp niet te agenderen. Bijvoorbeeld omdat het onderwerp te specifiek op één beleidsthema is gericht, dus niet domein-overstijgend, en/of dat andere adviesraden geschikter zijn om het thema op te pakken of dit al doen. Dit zijn soms lastige afwegingen. Een voorbeeld hiervan is het thema onderwijs, waarvan de raad tijdens de nog lopende raadsperiode heeft besloten dit vooralsnog niet zelf te agenderen, terwijl er tegelijkertijd steekhoudende argumenten zijn om als WRR het onderwerp wel ter hand te nemen.

Brede inventarisatie onderwerpen

Om zicht te krijgen op de relevante thema's legt de WRR zijn oor regelmatig te luisteren bij bewindslieden, andere politici, beleidsmakers, wetenschappers en het maatschappelijk veld. Vaste vraag bij alle gesprekken is "Over welke onderwerpen zou u een WRR-advies willen zien?".

De WRR-voorzitter maakt, zoals hiervoor reeds gemeld, een ronde langs de bewindspersonen en fractievoorzitters. Deze gesprekken gaan zowel over recente en lopende adviezen als over belangrijke politieke en maatschappelijke ontwikkelingen. Daarnaast hebben de projectgroepen regelmatig overleg met maatschappelijke en bestuurlijke partners die voor het betreffende adviestraject van belang zijn en leggen zij talloze werkbezoeken af. Ook in deze gesprekken kan de vraag naar mogelijke onderwerpen voor het werkprogramma aan de orde komen. Verder legt de raad twee keer per jaar (met uitzondering van de coronaperiode) een werkbezoek af. Zo bezocht de raad in 2017 Rotterdam (gemeente en het havenbedrijf), in 2018 Zeeland (provinciebestuur, Dow Chemicals) en Gelderland (Hoge Veluwe, Digitaal centrum Belastingdienst), in 2019 Groningen (provincie, Gas Unie, UMCG), Drenthe (provincie) en Flevoland (Almere, Lelystad, boerenbedrijf) en in 2022 Zuid-Holland (Hoeksche Waard, Maeslantkering). Tijdens deze werkbezoeken vraagt de WRR steeds welke onderwerpen er volgens de gesprekspartners geagendeerd zouden moeten worden. Belangrijk aandachtspunt in al deze gesprekken is het managen van verwachtingen; de raad kan slechts twee à drie nieuwe projecten per jaar starten.

Naast de vele gesprekken is ook de wetenschap een belangrijke inspiratiebron voor ons werkprogramma. Wetenschappelijke ontwikkelingen die relevant voor het beleid zijn, vinden niet altijd direct hun weg naar dat beleid. Een voorbeeld hiervan zijn de gedragswetenschappen. De WRR heeft op dit terrein een traditie opgebouwd die tot op de dag van vandaag doorloopt. In 2009 verscheen de nog steeds vaak geciteerde WRR-verkenning *De menselijke beslisser*. Daarna volgde een reeks van publicaties waarin de kennis uit de gedragswetenschappen steeds werd ingezet voor advisering over actuele maatschappelijke opgaven. Dit waren achtereenvolgens: *Hoe mensen keuzes maken* (2010), *Met kennis van gedrag beleid maken* (2014), *Eigen schuld* (2016), *Weten is nog geen doen* (2017), *Doenvermogen: van toets naar tools* (2020), en *Communicatie en draagvlak COVID-19* (2020).¹⁶

Externe adviesvragen

Naast de vele suggesties voor het werkprogramma krijgt de WRR ook formele adviesvragen. In de afgelopen raadsperiode heeft de WRR aan drie projecten gewerkt naar aanleiding van een adviesaanvraag. Zo is het rapport *Geld en schuld* (2019) geschreven na een verzoek van de minister van Financiën, namens het kabinet, om advies uit te brengen over de werking van het geldstelsel (zie ook hoofdstuk 3).¹⁷

16 Mede naar aanleiding van deze succesvolle advieslijn is één van de betrokken stafleden benoemd tot bijzonder hoogleraar op de speciaal hiervoor gecreëerde leerstoel 'Gedragswetenschappen en Beleid' aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.

17 Het verzoek is gedaan voorafgaand aan de raadsperiode 2018-2022, maar het project is grotendeels gedurende deze raadsperiode uitgevoerd.

Dit verzoek bouwde voort op een motie die tijdens een debat in de Tweede Kamer over het burgerinitiatief *Ons Geld* werd aangenomen. Het rapport *Opgave AI* (2021) is tot stand gekomen na een verzoek ondertekend door ruim tien bewindspersonen om onderzoek te doen naar kunstmatige intelligentie en publieke waarden. Het rapport *Kiezen voor houdbare zorg* (2021) volgde op een verzoek van de ministers van Financiën en van vws om onderzoek te doen naar de betaalbaarheid van de zorg. Ook dit verzoek was gebaseerd op een motie in de Tweede Kamer. Twee van de drie formele adviesvragen komen voort uit discussies in het parlement. De WRR ziet een stijging van het aantal verzoeken van het parlement om de raad om advies te vragen over uiteenlopende vraagstukken.

Uitgangspunt is dat de WRR – anders dan de kaderwetadviesorganen – over zijn eigen agenda gaat.¹⁸ Dat betekent dat de raad vrij is om de onderwerpen waarvan het parlement suggereert dat een WRR-onderzoek gewenst is, naast zich neer te leggen. Ook kan de WRR ervoor kiezen geen formeel adviestraject te starten, maar het onderwerp op een alternatieve wijze aan te pakken. Bijvoorbeeld in de vorm van een bijeenkomst of een achtergrondstudie. Dit is onder andere gebeurd met het verzoek van de minister van J&V om advies over de toekomst van de politiefunctie in Nederland. In 2018 diende Tweede Kamerlid Den Boer een motie in waarin de regering werd gevraagd een visie te formuleren over de toekomst van de politiefunctie in Nederland. Om dit proces te ondersteunen, heeft de WRR een *working paper* geschreven en twee bijeenkomsten georganiseerd. Er is door de WRR expliciet voor gekozen op dit onderwerp een formele adviesvraag af te houden.

Een andere mogelijkheid is een vraag uit de Kamer te integreren in een lopend adviestraject. Zo is het project Klimaatbeleid uitgebreid met de kwestie van klimaatrechtvaardigheid. Daarmee komt de WRR tegemoet aan de vragen die in 2020 gesteld werden in de initiatiefnota *Van oliedom naar gezond verstand: verduurzaming van de financiële sector*.

Ook voor gevraagde adviezen geldt dat deze binnen de taak van de WRR moeten passen. Een advies moet gaan over vraagstukken die domeinoverstijgend zijn en gericht op de lange termijn. Dat betekent ook dat als de WRR besluit een adviesaanvraag ter hand te nemen, hij ervoor kan kiezen de onderzoeksvraag op een andere manier te formuleren dan in de adviesaanvraag. Illustratief in deze is het rapport *Kiezen voor houdbare zorg*. Daarin gaat de raad niet alleen in op de (door het kabinet gevraagde) kwestie van financiële houdbaarheid maar hij breidt deze uit met personele en maatschappelijke houdbaarheid.

De WRR constateert dat uit de advisering aan parlement en regering het beeld is ontstaan dat een WRR-advies een relevante bijdrage kan leveren aan de omgang met een beleidsvraagstuk. Tegelijkertijd kan een te sterke toename van het aantal suggesties en formele adviesaanvragen ook een bedreiging vormen. Bijvoorbeeld omdat achter adviesvragen soms te hoge verwachtingen schuilgaan of omdat andere relevante kwesties in de verdrinking kunnen komen. Het is zaak er als WRR voor te waken niet op basis van ‘slimme’ externe druk een project op te pakken en altijd scherp te blijven op onze rol en taak. Vanuit die gedachte valt bijvoorbeeld te concluderen dat een project zoals die over de politiefunctie, hoewel gericht op de lange termijn, niet voldeed aan de belangrijke voorwaarde van een brede vraag die sector- en domeinoverstijgend is. Tegelijkertijd dient er in het werkprogramma voldoende flexibiliteit te zijn om in te kunnen springen op een (aankomende) crisis, zoals de coronapandemie.

Overleg met de minister-president

De wet schrijft voor dat de WRR zijn eigen werkprogramma vaststelt na overleg met de minister-president. Twee keer per jaar spreekt de raad met de minister-president. Tijdens deze gesprekken informeert de raad de premier over het lopende werkprogramma, voorgenomen projecten en licht hij één of twee concrete adviestrajecten toe. Ook vraagt de voorzitter de premier expliciet naar onderwerpen waarop een WRR-onderzoek behulpzaam zou kunnen zijn. Een voorbeeld van een dergelijk onderwerp is dynamiek in de multilaterale verhoudingen. Tijdens het gesprek in december 2018 gaf de premier aan dat een reflectie op de multilaterale orde – mede in het licht van het presidentschap van Trump – een onderwerp zou kunnen zijn voor de WRR. Na intern beraad is dit onderwerp geagendeerd voor een high levelexpertsessie (een Hollands Spoor-bijeenkomst) waar, naast de premier, ook beide ministers van Buitenlandse Zaken (Blok en Kaag) aan deelnamen. Van deze expertsessie is een [verslag](#) op de website gepubliceerd (september 2019). De expertsessie is mede aanleiding voor het project Kantelende Wereldorde dat de WRR in 2022 is gestart.

Communicatie over het werkprogramma

Zodra de startnotitie door de raad is vastgesteld, wordt de start van een project via de website gecommuniceerd. Toch blijkt het proces van agendering voor de buitenwereld soms onduidelijk. Om de transparantie van het proces te vergroten (zoals ook de commissie-Bijker adviseerde) is de wijze van agendering onderwerp van gesprek met de fractievoorzitters en bewindspersonen, wordt dit proces expliciet op de website beschreven en is er een podcast over gemaakt: WRR-podcast Vogelvlucht #1 ‘[Het verhaal van de WRR](#)’. In deze podcast wordt uiteengezet hoe de raad functioneert, welke onderwerpen hij oppakt en welke procedure hij daarbij volgt. Maar de communicatie hierover blijft een uitdaging en een constant punt van aandacht, omdat lang niet alle stakeholders scherp op het netvlies hebben hoe het werkprogramma tot stand komt. Hoewel de WRR zich primair richt op regering en parlement, zijn er vele organisaties en personen die ook willen begrijpen hoe de agendering en de rapporten tot stand komen.

Duur van de projecten

De WRR staat bekend om zijn langdurige adviesprojecten; gemiddeld duurt een project al snel twee jaar. In belangrijke mate is dit het gevolg van de zeer zorgvuldige en gedragen aanpak, zowel intern als extern. Het belang hiervan blijkt ook uit de doorwerking die er met de rapporten wordt gerealiseerd. Tegelijkertijd kunnen interne keuzes leiden tot vertraging dan wel tot een lange looptijd van een project. Hiervoor bestaan verschillende oorzaken: 1) een korte interventie zoals een bijeenkomst (zoals de [Hollands Spoor-bijeenkomst over de multilaterale orde](#)) of een memo (zoals het [memo voor de programmacommissies](#)), 2) een structurele interventie, zoals de coronascenario's en de politiefunctie, en 3) een nevenfunctie – zoals die van international liaison – die (tijdelijk) veel inzet vraagt. In alle gevallen wordt tijdelijk capaciteit aan een project onttrokken.

4.2

Kwaliteitsbewaking

Met de keuze van de juiste onderwerpen is de WRR er niet. Het is minstens zo belangrijk dat het onderzoek kwalitatief goed is en leidt tot aanbevelingen die een daadwerkelijke bijdrage kunnen leveren aan de ontwikkeling van het regeringsbeleid. Het gaat om goed onderzoek en goede aanbevelingen. Dit betekent dat de kwaliteitsbewaking van de WRR zich niet kan beperken tot de wetenschappelijke kwaliteit van het werk. Ook de kwaliteit van de aanbevelingen en de mate waarin onderzoek en aanbevelingen aansluiting kunnen vinden bij het beleidsproces zijn hier van belang. Het tweede punt van de strategie is daarom **kwaliteitsbewaking**.

Om zijn taak te kunnen vervullen, creëert de WRR ruimte voor diepgang, reflectie, tegen-draadse opvattingen en een gewogen oordeel. Aan elke publicatie (rapport, policy brief of verkenning) gaat een intensief denk- en rijpingsproces vooraf. Gedurende die periode verschijnen geregeld tussenproducten, zoals achtergrondstudies en working papers. Daarnaast organiseert de WRR onder meer workshops, conferenties en auteursbijeenkomsten, die mede bijdragen aan het publieke debat. De kwaliteit van het onderzoek wordt intern en extern getoetst. In de afgelopen raadsperiode hebben twee elementen van kwaliteitsbeleid extra aandacht gekregen: bespreking in staf en raad en de inzet van externe deskundigen voor onderzoek en review.

Beraadslaging WRR-producten in staf en raad

Voor elk onderwerp dat op het werkprogramma staat, vormt de WRR een interne project-groep. Deze wordt voorgezeten door een raadslid, met een lid van de wetenschappelijke staf als projectcoördinator. Daarnaast bestaat een projectgroep uit een tweede raadslid (secundus), staffleden en stagiaires. Projecten lopen één tot drie jaar en omvatten een literatuurstudie, interviews, bijeenkomsten en analyse. De afgelopen periode heeft de WRR ook met eigen data-analyse gewerkt, onder andere bij het project Migratiediversiteit. Ten behoeve van het onderzoek werkt de raad verder samen met universitaire onderzoekers, adviesraden en planbureaus. In die context worden soms ook nieuwe data gegenereerd of geanalyseerd, zoals de [RIVM-ramingen](#) voor het project Houdbare zorg.

De hoofdlijnen van alle projecten, in de vorm van conceptteksten, worden uitvoerig besproken in raad en staf. Deze tweewekelijkse besprekingen vormen een belangrijk onderdeel van de interne kwaliteitsborging. Bijzonder is dat alle staf- en raadsleden meepraten over de analyse en de resultaten van het project, vanuit hun verschillende disciplines en vanuit hun onderscheidende maatschappelijke ervaring. Dit maakt diversiteit in discipline en maatschappelijk perspectief daarom tot een belangrijke factor in de samenstelling van zowel de wetenschappelijke staf als de raad. De discussies die intern worden gevoerd, zijn uitdagend en kritisch. De projectgroep analyseert alle opbrengsten en schrijft op basis hiervan een reactie die weer wordt besproken in raad en staf. De verantwoordelijkheid voor het eindresultaat ligt bij de raad. De raad heeft zijn werkwijze bestendig door te blijven streven naar consensus op basis van open discussie en uitwisseling van argumenten.

De afgelopen raadsperiode heeft de WRR ingezet op het minimaal twee keer per jaar spreken over de voortgang van alle projecten (onafhankelijk van de vraag of er al conceptteksten rijp genoeg voor bespreking zijn). Ten slotte wordt elk project en elk product geëvalueerd en deze evaluaties worden in staf en raad besproken. Als onderdeel van deze evaluatie worden tegenwoordig, naast het proces van het project, ook de landing en doorwerking in kaart gebracht en besproken (zowel kwantitatief – downloads, mediavermeldingen, kamerstukken – als kwalitatief). Verder formuleert een projectgroep in de evaluatie lessen die voor de hele organisatie van belang kunnen zijn. Recentelijk is gestart met een tussentijdse discussie (een half jaar na de presentatie van het rapport) over de landingsactiviteiten rondom een rapport (waaronder ook de uitnodigingen voor presentaties, bijvoorbeeld bij ministeries), wat daarin opvalt en welke activiteiten nog ingezet kunnen worden.

Het kwaliteitsbeleid richt zich niet alleen op de rapporten. Ook van andere producten, zoals policy briefs, verkenningen, working papers, filmpjes, podcasts en infographics, volgt de organisatie de kwaliteit. Verkenningen en policy briefs worden in staf en raad besproken. Working papers worden in het presidium besproken en bij filmpjes, podcasts en infographics is, naast de afdeling Communicatie, altijd een inhoudelijke deskundige uit de projectgroep betrokken.

Externe deskundigen voor onderzoek en review

Een belangrijk onderdeel van de kwaliteitsbewaking betreft de betrokkenheid van de (wetenschappelijke) omgeving. Dat begint met de keuze van de externe deskundigen die gevraagd worden voor expertbijeenkomsten, achtergrondstudies en samenwerking. Het primaat voor deze keuze ligt bij de projectgroep en wordt afgestemd met het presidium. De keuze voor te betrekken experts kan ook onderdeel zijn van de voortgangsgesprekken in staf en raad.

Soms worden externe deskundigen gevraagd om een achtergrondstudie op te stellen dan wel een grotere inhoudelijke bijdrage te leveren. Voor een kleine uitbesteding van onderzoek doet de projectgroep een beargumenteerd voorstel aan het presidium, dat vervolgens een besluit neemt. Contracten worden aangegaan via de afdeling Inkoop van het ministerie van AZ. Omdat er discussie was over het publicatierecht bij opdrachten die binnen de Rijksvoorwaarden (ARVODI) vallen, heeft de WRR in de afgelopen raadsperiode aan het contract een expliciete preambule toegevoegd om de onafhankelijkheid van de externe onderzoekers te benadrukken en optimaal te borgen.¹⁹ Ook dit is onderdeel van het kwaliteitsbeleid.

Externe deskundigen zijn verder belangrijk voor de kwaliteit van de rapporten. Alle adviesrapporten, verkenningen en policy briefs worden door externe reviewers becommentarieerd. In de afgelopen periode heeft de WRR het proces van reviewen verder gestructureerd. Het is nu vaste gewoonte om de lijst met namen van potentiële reviewers van een adviesrapport in de raad te bespreken. Op basis van die bespreking doet de projectgroep een voorstel aan het presidium, dat hierover beslist. Een belangrijke uitdaging bij het selecteren van reviewers is om, naast goede wetenschappelijke reviewers, ook reviewers uit te nodigen die oog hebben voor het doel van de WRR-publicaties: advisering gericht op het regeringsbeleid. Na ontvangst van de verschillende reviews vat de projectgroep deze samen en geeft aan de raad aan of en, zo ja, op welke wijze de commentaren verwerkt zijn. Als commentaar niet wordt overgenomen, geeft de projectgroep de redenen daarvoor aan. Dit wordt besproken in de raad. De raad is verantwoordelijk voor de vaststelling van de uiteindelijke versie van rapporten, policy briefs en verkenningen.

Het bleek de afgelopen jaren belangrijk om bij de reviewers het belang van vertrouwelijkheid te benadrukken: WRR-publicaties kunnen interessant zijn voor de media, terwijl voortijdige pers aandacht de politiek-bestuurlijke landing kan bemoeilijken. In de afgelopen raadsperiode heeft een discussie plaatsgevonden met een reviewer over mogelijk voortijdig gebruik van inzichten uit een te reviewen tekst zonder bronvermelding. Naast rapporten, verkenningen en policy briefs worden ook de door WRR-auteurs geschreven working papers extern gereviewd. Working papers door externe auteurs worden door de projectgroep op kwaliteit beoordeeld. Het presidium neemt – op initiatief van een projectgroep – de beslissing om een working paper te publiceren.

19

De preambule luidt: “Voor het goed functioneren van wetenschap is wetenschappelijke integriteit van essentieel belang. De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid onderschrijft daarom de Nederlandse gedragscode wetenschappelijke integriteit 2018. Opdrachtnemers die voor de WRR wetenschappelijk onderzoek uitvoeren moeten in onafhankelijkheid hun werk kunnen doen. Dit betekent onder meer dat de WRR als opdrachtgever niet stuurt op de uitkomst van het onderzoek en dat de WRR garandeert dat – ook als de WRR besluit af te zien van publicatie van het werk – opdrachtnemers toestemming zullen krijgen om op basis van het onderzoek zelf te publiceren”.

4.3 Doorwerking en impact

Maar met goed onderzoek en goede aanbevelingen is de WRR er nog steeds niet. De aanbevelingen moeten immers landen in de praktijk. De tijd waarin de raad een rapport in een enveloppe naar de regering stuurde, ligt ver achter ons. De WRR besteedt al langer veel aandacht aan de landing van de rapporten en heeft daar veel positieve ervaring mee opgedaan. Toch is het nadenken over de **doorwerking en impact** een belangrijke strategische uitdaging, met name vanuit de vraag wat voor soort interventie in het politiek-bestuurlijke debat een rapport eigenlijk beoogt.

Goede doorwerking betekent in algemene zin dat een WRR-publicatie gezag geeft aan (breed gevoelde) problemen en maatschappelijke thema's die spelen. De WRR beoogt de regering en het parlement te ondersteunen. Vanuit de taakstelling van de raad betekent dat niet dat hij suggesties voor kant-en-klare beleidsmaatregelen biedt. De adviezen beogen richting te geven aan de keuzes waar Nederland voor staat. In de afgelopen periode is de doorwerking een standaard onderdeel geworden bij het uitbrengen van WRR-producten. Dit betekent onder meer dat projectgroepen na een afrondende publicatie (meestal een rapport) nog geruime tijd (minimaal zes maanden) actief in de landing investeren. In de afgelopen raadsperiode heeft de raad op twee manieren extra ingezet op doorwerking. Allereerst door tijdens de uitvoering van een project te anticiperen op impact. Ten tweede door na het verschijnen van een publicatie bewuster te sturen op het benutten van kansen voor impact, onder meer door de kennis via verschillende middelen zo toegankelijk mogelijk aan te bieden en door het hele land heen presentaties te houden.

Om het gesprek over doorwerking en impact intern goed te kunnen voeren, onderscheidt de raad zeven *functies* van een rapport. Een rapport kan:

1. kennis ontsluiten (overdragen van nieuwe feiten en kennis);
2. agenderen (relevantie en urgentie van een maatschappelijk probleem benadrukken);
3. het debat of het denken stimuleren (nieuwe feiten en/of perspectieven rondom een controversieel thema uitdragen);
4. lostrekken (herdefiniëren of reframen van een probleem of beleidskwestie);
5. opties schetsen (onpartijdig overzicht van mogelijke beleidsrichtingen geven);
6. richting geven (beargumenteerde voorkeur voor een beleidsrichting geven);
7. meedenken (meedenken met het kabinet of beleidsmakers).

Veelal vervullen de publicaties meerdere functies tegelijk. Wel legt de WRR, afhankelijk van het vraagstuk, met een publicatie soms meer nadruk op bepaalde functies. Dat heeft implicaties voor de algehele boodschap van het project, voor de omgang met relevante externe partijen tijdens verschillende projectfasen en voor de timing van de publicatie. In het najaar van 2021 hebben raad en staf verschillende landingstrajecten besproken en daaruit lessen getrokken met het oog op de toekomstige landingstrajecten.

Anticiperen op doorwerking

Bij afgeronde projecten is het redelijk eenvoudig om te beschrijven welke functie(s) waren beoogd en zijn gerealiseerd. Maar ook bij de start van een project is het nuttig hierop te anticiperen. Dat vraagt een zekere flexibiliteit omdat, lopende het werk aan het project, de gedachten over de beoogde doorwerking kunnen veranderen (mede onder invloed van externe ontwikkelingen). De aard van de impact die de WRR nastreeft, is inmiddels een onderwerp van gesprek in de projectgroep en bij de bespreking van tussentijdse rapportages in staf en raad. In de afgelopen raadsperiode is hier explicieter aandacht aan besteed dan voorheen. Dit zorgt voor een duidelijk discours en kan helpen richting te geven aan een project, de communicatie over een project en de interactie met de buitenwereld. De beschrijving van de vijf projecten in hoofdstuk 3 illustreert dit.

Met het oog op de doorwerking is het belangrijk al vroeg onderscheid te maken tussen relatief nieuwe onderwerpen, die daarmee nog ‘beleidsvrij’ zijn, en onderwerpen die al sterk maatschappelijk of anderszins zijn ingebed, met veel spelers, belangen, wetten en bureaucratie. Het type advies dat de WRR uitbrengt, wordt daar in hoge mate door bepaald. Een ‘beleidsvrij’ onderwerp leent zich bijvoorbeeld meer voor een *agenderend* advies, terwijl een onderwerp dat sterk is ingebed, juist gebaat kan zijn bij een *lostrekkend* advies. Dit heeft gevolgen voor de wijze waarop relevante partijen en personen tijdens het project kunnen worden betrokken. In het eerste geval is het zaak om flink in te zetten op ambassadeurs en medestanders; stakeholders kunnen geënthousiasmeerd worden voor het te agenderen onderwerp. In het tweede geval is het belangrijk om goed naar alle relevante betrokkenen te luisteren en ons voor te bereiden op mogelijke tegenstand tegen de boodschap. Een andere vraag is of de uitkomsten van het onderzoek zich meer lenen voor het *schetsen van opties* of voor het *geven van richting*. Is er voldoende onderbouwing voor een specifieke richting, dan kan die worden aangegeven. Soms is die onderbouwing er niet en kan het advies beter specifieke opties voor beleid schetsen.

Box 1 Belangrijkste functies van recente WRR-adviezen.

- Agenderen: *Digitale Ontwrichting* (niet het risico verkleinen, maar voorbereiden op mogelijke ontwrichting), *Opgave AI* (vorbereiden op systeemtechnologie), *Weten is nog geen doen* (houdt rekening met doenvermogen) en *Veiligheid in een wereld van verbindingen* (toevoegen human security en flow security als leidende veiligheidsconcepten). In deze projecten zijn nieuwe onderwerpen op de agenda geplaatst. Dat kan alleen als er vroegtijdig wordt ingezet op ambassadeurs en medestanders.
- Lostrekken: *Houdbare zorg* is een duidelijk voorbeeld van een weerbaar, al lang bestaand onderwerp dat vast zit. Dit betekent vroeg inzetten op een intensief luisterend gesprek met het krachtenveld. Daarmee beoogt de WRR mogelijke tegenstand bijtijds op te sporen en daarop te anticiperen: zorg dat je daar antwoorden op kunt formuleren.
- Opties schetsen: *Geld en schuld* bevat verschillende suggesties om de problematiek op te lossen; *Navigeren en anticiperen* schetste langetermijn-scenario's voor de corona-epidemie en benadrukte het belang van rekening houden met alle opties.
- Richting geven: *Europese variaties* biedt een ander perspectief voor het debat over de toekomst van de Europese Unie, met concrete cases die laten zien welke perspectieven ontstaan door verschillende wegen naar een gemeenschappelijk beleidsdoel te aanvaarden; *Houdbare zorg* onderscheidt drie houdbaarheden, in samenhang te hanteren.

De landingsfase: sturen op impact

In de landingsfase van een project bereidt de WRR de landing van publicatie voor en voert hij de gekozen strategie uit. Hierbij zet de raad in op het zo goed mogelijk over het voetlicht brengen van de boodschap aan de hand van verschillende op de doelgroepen afgestemde middelen.

In deze raadsperiode heeft de WRR de landingsfase heel actief ingevuld. Een voorbeeld hiervan is het rapport *Weten is nog geen doen*, waarbij de projectgroep aanvullende specifieke publicaties voor de uitvoering geschreven heeft. De goede ervaringen bij dit rapport stimuleerden ertoe ook bij latere rapporten door te gaan met het maken van korte filmpjes, aanvullende factsheets en infographics. Een belangrijke manier om doorwerking en impact te realiseren is het verhaal te presenteren aan veel meer stakeholders dan alleen de regering, zodat ook zij met de boodschap aan de slag gaan. Dit is bijvoorbeeld het geval geweest met de rapporten *Geld en schuld*, *Het betere werk*, *Houdbare zorg* en *Opgave AI*.

Vaste gesprekspartners

Sommige maatschappelijke partijen zijn cruciaal voor de landing en doorwerking van de WRR-producten. Met een aantal van deze partijen voert de WRR regelmatig overleg over de uitvoering van de WRR-agenda, over publicaties die net verschenen zijn (dan wel op het punt staan te verschijnen) en mogelijke nieuwe onderwerpen. Zo heeft de voorzitter van de WRR twee keer per jaar een regulier overleg met de directeur van de VNG. Dit heeft onder meer geleid tot gezamenlijke activiteiten en tot doorwerking van WRR-publicaties. Voorbeelden zijn de bijeenkomsten over de coronascenario's met de VNG, high levelbijeenkomsten over de projecten Klimaat, Zorg en Migratiediversiteit en de publicatie *De nieuwe verscheidenheid per type gemeente* van het ministerie van SZW en de VNG uit augustus 2020. Een andere vaste gesprekspartner is de Raad van State: er is regelmatig overleg tussen de voorzitter van de WRR en de vicepresident van de Raad van State, alsmede de portefeuillehouder WRR daar. Ook met de Nationale ombudsman voert de WRR regelmatig overleg over lopende trajecten. Doel van deze reguliere contacten is onder meer de afstemming op onderwerpen (illustratief zijn onderwerpen die raken aan de thema's Europa, digitalisering, zorg en klimaat, waar zowel de Raad van State als de WRR actief op zijn). Deze contacten hebben ook geholpen bij de landing van rapporten, zoals het rapport *Weten is nog geen doen*, in het werk van de Nationale ombudsman.

Doorwerking met een lange adem

Doorwerking is geen afgebakende fase. De WRR kan vaak lange tijd kapitaliseren op bestaand werk. Een onderwerp kan nu ineens actueel worden en vragen om een nieuwe interventie, zoals de discussie over de toekomst van Europa. Op verzoek van de minister-president schreef de WRR een *notitie* over de versterking van het beleid van de Europese Unie (EU) op basis van het eerdere WRR-rapport *Europese Variaties*. De raad kan er ook voor kiezen zijn kennis en inzichten te bundelen. Belangrijke voorbeelden daarvan zijn het *Memo voor de programmacommissies* (2019) en de notitie *Kwetsbaarheid en veerkracht* (2020). In het *Memo voor de programmacommissies* beschrijft de raad, met het oog op de verkiezingen, zes beleidsthema's die van belang zijn voor Nederland. In de notitie *Kwetsbaarheid en veerkracht* gaf de WRR op basis van eerder werk een eerste reflectie op de coronapandemie.

4.4 Strategische communicatie

Doorwerking en impact zijn onlosmakelijk verbonden met de **communicatie**. De afgelopen jaren heeft de WRR op verschillende manieren gewerkt aan de versterking van zijn profiel. De grotere productdifferentiatie en de intensieve aandacht voor de landing en doorwerking van publicaties hebben effect gehad: de zichtbaarheid van de WRR is toegenomen. Om deze ontwikkeling te faciliteren zijn de ondersteunende afdelingen van het bureau gereorganiseerd tot de afdeling Communicatie & Ondersteuning en zijn een nieuw afdelingshoofd en een extra senioradviseur communicatie en externe betrekkingen aangetrokken. Daarnaast heeft de WRR het bureau & Maes gevraagd de gewenste externe positionering van de WRR te onderzoeken. Dit resulteerde in een verbeteragenda gericht op zowel de externe communicatie als de interne samenwerking.

Sinds 2020 werkt de WRR vanuit een meerjarige communicatievisie. Daarin is aandacht voor een strategische insteek van de communicatie en de inzet van een breed palet aan communicatiemiddelen. Ook wordt de afdeling Communicatie & Ondersteuning gepositioneerd in de brede organisatie. Onder meer door met een multidisciplinair team – bestaande uit communicatieadviseurs, een informatiespecialist en een projectsecretaresse – de onderzoeksprojecten te ondersteunen. Inmiddels werken de projectgroepen en de afdeling Communicatie bij de voorbereiding van de landing van een WRR-product veel nauwer samen dan voorheen. Daarbij hoort het gezamenlijk opstellen van een landingsplan en een communicatiestrategie. Zo werkt de WRR structureel aan het uitbouwen van de strategische communicatie en zijn positionering. De zeer diverse aard van de werkzaamheden van de Wetenschappelijke staf en de afdeling Communicatie & Ondersteuning maken de samenwerking in de verschillende fasen van een project soms lastig. Voor een projectgroep kan de behoefte aan inhoudelijke focus heel belangrijk zijn en dat gaat niet altijd goed samen met het belang van de externe communicatie en de transparantie die de WRR eveneens nastreeft. Dat vraagt erom dat de projectgroepen en de afdeling Communicatie & Ondersteuning toewerken naar een steeds structurelere samenwerking gedurende de gehele looptijd van een project.

Om de herkenning van WRR-producten te vergroten, is de huisstijl herijkt. Ook is flink geïnvesteerd in het ontsluiten van de beschikbare kennis via de WRR-website en de socialemediakanalen. Zoals hiervoor al gemeld, zet de raad zowel gedurende een adviestraject als tijdens de landing van het advies in op infographics, filmpjes en factsheets. In 2020 is de podcastsreeks ‘Vogelvlucht’ gestart, met de achtergrondverhalen van de WRR. Verschillende onderwerpen, zoals de toekomst van werk, houdbare zorg, artificiële intelligentie en de coronacrisis komen aan bod. Ook is een podcast gemaakt voor de nieuwe leden van de Tweede Kamer. In de rubriek ‘Close-up’ van deze podcastserie stellen de raadsleden zich voor.

Om de omgevingsfunctie te versterken heeft de WRR de politieke helpdesk opgericht en de informatievoorziening gemoderniseerd. Deze interne diensten zijn onder meer gericht op het monitoren, ontsluiten en duiden van parlementaire activiteiten en ontwikkelingen. De politieke helpdesk heeft een belangrijke ondersteunende rol gespeeld bij het versterken van de relatie met de Tweede Kamer. Ook bereidt deze helpdesk de gesprekken met bewindspersonen en fractievoorzitters mede voor.

Zoals reeds vermeld, heeft de WRR-voorzitter in deze raadsperiode – net als in de vorige – met alle fractievoorzitters gesproken die dat wilden. Daarnaast hebben veel projectgroepen gesprekken met fractiemedewerkers gevoerd, met name in de startfase van het project. Dit was met name van belang bij die projecten die aansloten bij vragen uit de Tweede Kamer (Geld en schuld en Houdbare zorg). Daarnaast hebben de staf en de afdeling Communicatie & Ondersteuning extra aandacht besteed aan de relatie met de ambtelijke ondersteuning van de Tweede Kamer, met name met de Dienst Analyse en Onderzoek.

Ten slotte vermelden we dat er sinds enkele jaren de vaste afspraak met het Kabinet van de Koning is om daar, voorafgaand aan de presentatie, een toelichting te geven op een te verschijnen advies. Deze afspraak is op verzoek van het Kabinet van de Koning tot stand gekomen en blijkt over en weer inspirerend te werken. Voor de WRR levert het onder meer waardevolle input op als ‘generale repetitie’ voor de presentatie van het rapport. Het contact heeft zich indirect uitbetaald in het werkbezoek dat Zijne Majesteit in maart 2022 aan de WRR bracht in het kader van het 50-jarig bestaan van de raad.

4.5 Internationalisering

Het Nederlandse overheidsbeleid komt tot stand in de context van Europese en internationale beleidsdiscussies. Tot deze discussies staat de WRR in een dubbele relatie. Enerzijds kan de WRR voor zijn rapporten veel leren van de discussies in andere landen. Anderzijds kan de raad bijdragen aan de internationale discussies vanuit de eigen ervaring. De internationale wereld is groot en de WRR heeft maar een beperkte capaciteit. Daarom is het uitgangspunt van de raad steeds dat internationalisering een instrument is om de nationale taak zo goed mogelijk te vervullen.

Sinds de vorige evaluatie heeft de WRR gewerkt aan het bestendigen van zijn internationale positie en geprobeerd deze in te zetten voor de verdere internationalisering van de verschillende projecten. Door de opbouw van een internationaal netwerk kunnen projectgroepen makkelijker en sneller toegang krijgen tot de voor het project relevante discussies in het buitenland: zo kunnen kennis van beleidservaringen uit andere landen en internationale literatuur behulpzaam zijn voor de advisering voor het Nederlandse overheidsbeleid. Daarnaast werkt de WRR beperkt aan de internationale doorwerking van zijn werk. Dit om zijn positie te versterken – door zijn werk wordt de raad gekend en kan hij makkelijker relevante kennis ophalen – én zijn nationale impact – via de band van de internationale discussie kan het werk van de WRR verdere doorwerking hebben.

Vanaf 2015 was internationalisering een gezamenlijke verantwoordelijkheid van voorzitter, directeur en een international liaison. In de afgelopen periode is de projectgroep Internationalisering versterkt met een tweede international liaison.²⁰ Daarmee is de aandacht voor internationalisering binnen de organisatie minder kwetsbaar en kan die ook meer verbonden worden met de projecten. Om een sterkere verbinding te leggen met de interne (productie)processen en de strategie van de WRR, is ook het hoofd Communicatie en Ondersteuning lid geworden van de projectgroep Internationalisering.

Positie in het internationale krachtenveld

In de periode 2013-2017 heeft de WRR ingezet op het verwerven van een positie in het internationale krachtenveld dat zich bezighoudt met *science based policy advice*. Door actief deel te nemen aan conferenties (bijvoorbeeld van de International Network for Government Science Advice en van de European Open Science Forum) en door contact met vergelijkbare organisaties te zoeken (zoals het Joint Research Centre en France Stratégie), heeft de raad in die periode gewerkt aan zijn zichtbaarheid. De afgelopen raadsperiode stond in het teken van het verder versterken én benutten van die internationale positie, en heeft de WRR opnieuw actief bijgedragen aan internationale conferenties, panels en workshops. Langs deze route zijn de publicaties onder de aandacht gebracht van een internationaal publiek, *best practices* uitgewisseld met andere organisaties, en inspiratie en kennis opgedaan voor lopende en toekomstige projecten. Hierdoor zijn de goede relaties met partners als het Scientific Advice Mechanism, het Joint Research Centre en het International Network for Government Science Advice verdiept.

Van juni 2017 tot juli 2020 was de WRR samen met de KNAW verantwoordelijk voor de coördinatie van het European Science Advisors Forum (ESAF).²¹ ESAF is een onafhankelijk Europees netwerk van *science-based strategic advisors* dat als doel heeft om *evidence-informed policymaking* te promoten en ondersteunen. Vanuit die coördinerende verantwoordelijkheid hebben WRR en KNAW aan het begin van de coronapandemie (juni 2020)

20 International liaison is een nevenfunctie van een senior wetenschappelijk medewerker.
21 De international liaison van de WRR fungeerde in die periode als *executive secretary* van dit netwerk.

een ESAF-webinar georganiseerd om lessen te trekken over de rol van *science-based advice* in de eerste fase van de pandemie. De opbrengsten van dit webinar hebben WRR en KNAW vervolgens gebruikt voor de eigen nationale activiteiten op het gebied van corona.²²

Er is internationaal veel waardering voor de kwaliteit van het werk van de WRR en zijn bijdrage aan de reflectie op het ambacht van *science-based strategic policy advice*. Illustratief voor de internationale reputatie van de raad is een uitnodiging van het Joint Research Centre om betrokken te zijn bij een multinationaal TSI-projectvoorstel (Technical Support Instrument) voor directoraat-generaal Reform van de EU.²³ Deze uitnodiging bevestigt dat de WRR zijn positie heeft verworven in het relevante internationale speelveld. Voor een overzicht van alle internationale activiteiten zie bijlage II.

Internationalisering van projecten

In de afgelopen periode heeft de WRR zijn internationale positie meer ingezet voor de internationalisering van de eigen projecten. Bijvoorbeeld door in de onderzoekfase het eigen werk te voeden met behulp van internationale contacten. Illustratief daarvoor is de samenwerking met France Stratégie, die voor verschillende projecten is benut. Zo heeft de projectgroep AI en publieke waarden in 2019 een bezoek gebracht aan Parijs om de Franse strategische AI-agenda te bespreken. Ook is via France Stratégie voor de projectgroep Houdbare zorg een werkbezoek geregeld bij de *Haut Conseil pour l'avenir de l'assurance maladie (HCAAM)*. Met France Stratégie is verder gewerkt aan de doorwerking van projecten. Zo is er ter gelegenheid van de vertaling van het rapport *Digitale Ontwrichting* gezamenlijk een webinar georganiseerd over *Digitalization in times of growing dependence on digital means*. Ten slotte is het internationale webinar rondom de Engelse vertaling van het rapport *Het betere werk* een voorbeeld van de interactie tussen de nationale en de internationale agenda.

De WRR heeft de afgelopen jaren de aandacht voor internationalisering meer geborgd in zijn werkwijze. Sinds kort wordt in de startnotitie ook een passage opgenomen over het internationale speelveld van het beoogde project en bespreekt de projectgroep bij aanvang van het adviestraject met de projectgroep Internationalisering de ambities die met de internationale dimensie van het project samenhangen. Projectgroepen kunnen voor internationale activiteiten ook de hulp inroepen van de WRR-informatiespecialist (van de afdeling Communicatie & Ondersteuning) en de politieke helpdesk. Daarnaast heeft de projectgroep Internationalisering samen met de afdeling Communicatie & Ondersteuning gewerkt aan een nieuwe Engelstalige website en communicatiemateriaal specifiek gericht op een internationaal publiek, zoals een basispresentatie over de WRR, een informatiefolder en een korte video. Projectgroepen kunnen van dit materiaal gebruik maken om snel aan internationale contacten duidelijk te maken wat voor type organisatie de WRR is. De energie van de projectgroep kan zich dan vooral richten op het bespreken van het specifieke project zelf.

22 Bijvoorbeeld door Pearl Dykstra als keynote spreker uit te nodigen voor de conferentie over *crisis preparedness*. Dykstra heeft daar de uitkomsten gedeeld van een studie over *preparedness* van de Group of Chief Scientific Advisors van de Europese Commissie.

23 Het project 'Building capacity for evidence-informed policymaking in post-pandemic Europe' heeft als doelstelling: "to support the participating countries in: increasing capacity for evidence-informed policymaking from a whole of government perspective; nurturing expertise and knowledge brokerage within government; reinforcing the interface between government and scientific organisations and the role of intermediary organisations". Naast Nederland nemen de volgende landen deel: Griekenland, België, Estland, Finland, Letland, Litouwen en Tsjechië. Het project gaat naar verwachting september 2022 van start en zal aan het einde van de twee jaar voor elk land een *implementation roadmap* opleveren die wordt gepresenteerd aan een vertegenwoordiger van de nationale overheid. Voor Nederland is dat het ministerie van BZK.

Samenwerking met Springer

Een belangrijk instrument waarmee de WRR het eigen werk internationaal uitdraagt, is de samenwerking met Springer. De eerste publicatie in de serie *Research for policy* verscheen in 2019. De rapporten *Weten is nog geen doen*, *Veiligheid in een wereld van verbinding*, *Europese variaties*, *Geld en schuld*, *Voorbereiden op digitale ontwrichting* en *Het betere werk* zijn alle bewerkt, vertaald en gepubliceerd. De downloadcijfers van deze Engelstalige rapporten (zie figuur hieronder) zijn hoog en laten een sterke geografische spreiding zien.

Tabel 1 Downloads Springer

Datum	Titel van publicatie	Downloads op de website van Springer
Okt-2019	Why Knowing What To Do Is Not Enough	33.000
Jan-2020	Security in an Interconnected World	26.000
Apr-2020	European Variations as a Key to Cooperation	23.000
Jun-2021	Money and Debt: The Public Role of Banks	22.000
sept-2021	Preparing for Digital Disruption	4.621
Nov-2021	Better Work: The Impact of Automation, Flexibilization and Intensification of Work	6.146

Het leespubliek is niet beperkt tot Brussel of Europa. Op dit moment is het boek gebaseerd op het rapport *Samenleven in verscheidenheid* in productie, en worden de rapporten *Opgave AI* en *Kiezen voor houdbare zorg* bewerkt en vertaald. De projectgroep Internationalisering evalueert momenteel het proces en de impact van de samenwerking met Springer, met specifieke aandacht voor de samenwerking met het vertaalbureau en de vraag of alle rapporten standaard vertaald moeten worden. Met de uitkomsten van de evaluatie wil de WRR de interne processen en de samenwerking met externe partijen verder verbeteren.

4.6 Ontwikkeling van de organisatie

De laatste hier te bespreken uitdaging is de ontwikkeling van de WRR als organisatie. De WRR, de medewerkers en de raad, zijn voornamelijk inhoudelijk gericht. Desondanks realiseren zij zich dat de organisatie ook onderhoud en ontwikkeling behoeft. De strategische uitdaging van de afgelopen periode op dit punt was dan ook de **organisatieontwikkeling**.

Huidige samenstelling organisatieonderdelen

Raad

Bij de samenstelling van de raad wordt op individueel niveau gekeken naar wetenschappelijke kwalificaties, affiniteit met beleidsvraagstukken en bij voorkeur bestuurlijke dan wel politiek-bestuurlijke ervaring. De focus was de afgelopen periode ook gericht op voldoende diversiteit. Zo is in de samenstelling van de WRR in de afgelopen raadsperiode een genderbalans bereikt. De raad bestaat op dit moment uit vier vrouwen, onder wie de voorzitter, en vijf mannen onder wie het adviserend lid. Op het gebied van leeftijd is de diversiteit verder bestendigd. In geboortejaren variëren de raadsleden van 1950 tot 1966. Er is in de afgelopen periode geen lid benoemd met een biculturele achtergrond.

Voor de raad is ook de diversiteit in wetenschappelijke disciplines van belang. Aan de raad zijn in 2019 twee nieuwe leden toegevoegd die de disciplinaire breedte en aandachtsgebieden van de WRR versterken. Beide wetenschappers behoren tot de top in hun vakgebied en hebben als onderzoekers laten zien oog te hebben voor maatschappelijke uitdagingen. Een lid

heeft een technisch en natuurwetenschappelijk profiel. Als hoogleraar waterbouwkunde en waterbeheer gespecialiseerd in de watersystemen is zij verbonden aan de Universiteit Twente. Het andere lid vult de kennis op het terrein van methoden alsmede criminologie en recht aan. Zij is hoogleraar methoden en technieken van empirisch-juridisch en criminologisch onderzoek aan de Vrije Universiteit Amsterdam.

Staf

De staf bestaat uit 17-19 medewerkers (formatie van 18 fte) en gemiddeld zo'n vijf stagiaires. Er zijn negen mannelijke en acht vrouwelijke stafleden. Wat betreft leeftijdsopbouw variëren de geboortejaren van 1955 tot 1990. Er zijn in de afgelopen periode vier vaste stafleden aangenomen met een biculturele achtergrond.

Doordat de mobiliteit van de staf is toegenomen, ontstond ruimte voor nieuwe wetenschappelijke medewerkers. Bij de werving en selectie daarvan is ingezet op diverse wetenschappelijke disciplines. Stafleden variëren in achtergrond van biologie, medische biochemie, biotechnologische wetenschappen, sociale wetenschappen, filosofie, bestuurskunde en constitutioneel recht.

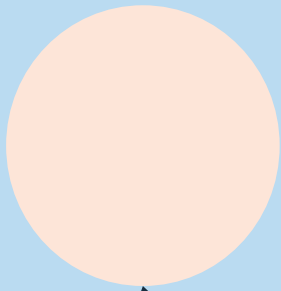
Bij de ontwikkeling van de staf heeft de WRR aandacht voor scholing, zowel individueel als gezamenlijk. Een deel van de scholing wordt centraal aangeboden (schrijfcursussen, media-training, intervisie) en een deel is afhankelijk van de individuele behoefte. Bij de individuele ontwikkeling neemt de medewerker – als professional – het voortouw. Daarnaast is het voor de staf belangrijk om externe verbindingen aan te gaan. In de afgelopen jaren waren enkele stafmedewerkers extern gedetacheerd (ministeries, Nationale ombudsman). Een belangrijk aandachtspunt is de verbinding van de wetenschappelijke staf met de wetenschappelijke wereld. Deze wordt bevorderd door medewerkers in staat te stellen om als gastmedewerker of als (bijzonder) hoogleraar aan een universiteit verbonden te zijn. Belangrijk is ook hier de komende jaren aandacht te hebben voor diversiteit en inclusie. Ten slotte is voor de ontwikkeling van de staf doorstroombeleid van belang. In de loop van 2019 en 2020 heeft de directeur een loopbaannotitie geschreven waarin hij de onderlinge verhouding van de drie onderzoekersschalen die de WRR kent, beschrijft alsmede de mogelijkheden van bevordering, de criteria voor bevordering en het praktische proces. Deze notitie heeft als kader gefunctioneerd voor enkele interne bevorderingen.

Communicatie & Ondersteuning

De afgelopen jaren heeft er een reorganisatie plaatsgevonden door communicatie en alle ondersteunende functies samen te voegen; het team is nu stabiel. Op basis van organisatieontwikkelingen zal worden gezien of de huidige teamsamenstelling toereikend blijft. Primaire taken van de afdeling Communicatie & Ondersteuning zijn het adviseren en faciliteren van staf en raad. Medewerkers werken ieder vanuit hun specifieke kennis en expertisegebied: bedrijfsvoering, interne ondersteuning, informatievoorziening en communicatie. Daarnaast is er een vaste stageplek bij de politieke helpdesk.

Het team bestaat uit negen medewerkers (8,89 fte). De man-vrouwverdeling binnen Communicatie & Ondersteuning is onevenwichtig (twee mannen versus zeven vrouwen). De leeftijdsopbouw binnen deze afdeling is redelijk divers en varieert van 35 tot 66 jaar. Er is in de afgelopen raadsperiode één vaste medewerker aangetrokken met een biculturele achtergrond.

5. Perspectief op de komende raadsperiode

5.1 Ontwikkelingen

Keken we in de voorgaande onderdelen van deze zelfstudie vooral terug op ontwikkelingen en uitdagingen, in deze paragraaf richten we de blik op de aankomende jaren. Het hoeft geen betoog dat ook de komende jaren diverse ontwikkelingen de agenda, positie en werkwijze van de WRR zullen beïnvloeden. Wat betreft de inhoudelijke agenda van de WRR noemen we hier slechts ter illustratie de recente crises COVID-19 en de oorlog in de Oekraïne, maar ook de variëteit aan geleidelijkere veranderingen, van de klimaatopgave en een veranderende demografie tot verscherpte maatschappelijke scheidslijnen, polarisatie en een gefragmenteerd politiek landschap.

Waar het ons hier om gaat, is dat de ontwikkelingen voor de WRR meer betekenen dan dat ze op het vizier moeten staan voor de inhoudelijke agendering. Ze raken in potentie ook de positie en werkwijze van de raad. De afgelopen periode hebben raad en staf op diverse momenten WRR-breed met elkaar gesproken over de implicaties van de genoemde en andere ontwikkelingen. Alhoewel de opvattingen over de consequenties verschillen – zoals: is het vertrouwen in instituties, wetenschap en de politiek wel of (nog) niet geringer –, vrijwel iedereen ziet de nodige uitdagingen, kansen en risico's voor de WRR. We noemen hier kort enkele.

Regeringsbeleid wordt gewantrouwd (onder meer door de toeslagenaffaire) en de pandemie heeft polarisatie in de hand gewerkt. Nog nadrukkelijker dan in het verleden zal (de perceptie van) een 'Haags' profiel afbreuk kunnen doen aan de legitimiteit van het werk van de WRR. Verder raken ontwikkelingen binnen de wetenschap zelf, waaronder internationalisering en de groeiende aandacht voor impact, dat werk indirect ook. De raad ervaart in feite een tendens van 'denationalisering' in de wetenschap: internationale kwesties dan wel de internationale dimensie van een kwestie staan prominent op de agenda van de wetenschap met steeds minder aandacht voor het specifiek nationale – de Nederlandse context en kwesties. Dat heeft onherroepelijk consequenties voor de beschikbare wetenschappelijke kennis voor op wetenschap gebaseerde beleidsadvisering aan de Nederlandse regering. Ten slotte noemen we ontwikkelingen die het regeringsbeleid als zodanig betreffen. Dat beleid is de laatste jaren kortcyclischer geworden, onder invloed van zowel de politieke volatiliteit als, recenter, de politieke fragmentering. Beide ontwikkelingen maken het werk van de WRR lastiger (zo is het met de veelheid aan fracties minder eenvoudig het netwerk in de Tweede Kamer goed te onderhouden), maar bieden ook kansen (zo lijkt de behoefte aan instituties die ankers in de fragmentatie kunnen bieden en de lange termijn kunnen bewaken, groter te worden).

5.2 Uitdagingen en kansen

Hoe de ontwikkelingen ook uitpakken, de WRR zal zich er de komende jaren toe moeten verhouden. De interne discussies maken duidelijk dat de raad hoe dan ook met een aantal uitdagingen zal worden geconfronteerd. We bespreken onderstaand de in onze ogen belangrijkste van die uitdagingen, formuleren enkele vragen die bij de WRR leven en hopen voor vier kwesties inspiratie van de evaluatiecommissie te mogen ontvangen.

1. *Voelspriet in samenleving*

Het veranderende politieke landschap en diverse ontwikkelingen in de samenleving betekenen in ieder geval dat de WRR zich scherp de vraag moet stellen hoe hij voldoende aansluiting kan houden met de samenleving *in de volle breedte*. In een gefragmenteerd politiek landschap en de soms sterk gepolariseerde maatschappelijke discussie is dat geen sinecure. Belangrijk is dat de WRR voldoende in staat is, en blijft, om buiten de gebaande paden te treden. Wil de raad daadwerkelijk op alle niveaus open staan voor het gesprek, inzichten ophalen waar de brede samenleving zich in herkent maar ook beluisteren wat

er kennelijk (nog) niet leeft, dan zijn de daartoe noodzakelijke voelsprietten in de samenleving cruciaal. Belangrijk is dit ook voor het vermogen om ongemakkelijke boodschappen en signalen uit de samenleving te agenderen en te expliciteren.

De afgelopen periode heeft de WRR geïnvesteerd in gesprekken buiten zijn relatief vertrouwde omgeving (bij individuele projecten, tijdens het reguliere overleg met de planbureaus, maar ook tijdens de heidagen van de raad, waarbij werd gesproken met overheden, bedrijven en burgers in onder meer Zeeland, Flevoland, Groningen, Drenthe, Gelderland en de Zuid-Hollandse eilanden). Toch noodzakelijk de geschetste ontwikkelingen ertoe dat de WRR nog meer dan de afgelopen jaren moeite doet om voorbij de eigen leefwereld te kijken. Al was het maar omdat sommige partijen die een specifieke stem uit de samenleving parlementair vertegenwoordigen, lang niet altijd met de raad in gesprek willen gaan. Kortom, het blikveld en de voelsprietten moeten verder worden verruimd en versterkt in het belang van zowel de agendering als de inhoud van de advisering. Overigens betekent het verruimen en versterken van de voelsprietten niet dat de WRR altijd met 'iedereen' moet gaan spreken. De uitdaging ligt erin de juiste gesprekspartners te vinden en te bereiken, met in gedachten de taakstelling, het verwachtingenmanagement (de WRR kan niet alle suggesties ter hand nemen) alsmede het noodzakelijke vertrouwen in en de legitimiteit van het werk.

2. Balans tussen gevraagd en ongevraagd adviseren

De WRR heeft de afgelopen jaren diverse stappen gezet om tot een gestructureerde inhoudelijke discussie over en keuze van mogelijke onderwerpen te komen. Zoals besproken in hoofdstuk 4, werkt de raad met selectiecriteria en hanteert hij een procesdocument om te komen tot een inbreng van, een discussie over en een keuze van onderwerpen.

Een belangrijke kwestie blijft het bewaken van de balans in het WRR-werkprogramma tussen gevraagd en ongevraagd advies. Mede door de fragmentatie van het politieke landschap en de problemen om een politieke meerderheid te vinden, lijkt het parlement steeds vaker het zoeken naar de 'oplossing' uit te willen besteden. Onder meer bij de WRR. We constateerden hiervoor al dat het belang van instituties die de lange termijn bewaken, groter lijkt te worden. De afgelopen jaren is er dan ook een toename te zien van het aantal moties in de Tweede Kamer waarin de regering wordt gevraagd de WRR te verzoeken om nader advies. Deze adviesvragen worden ingebracht in de werkprogrammadiscussies (zie paragraaf 4.1). De aandacht voor advisering door de WRR biedt kansen, maar ook uitdagingen. Zo zal de raad oog moeten houden voor de effecten op zijn legitimiteit en onafhankelijkheid van de mate waarin hij positief op de gevraagde advisering reageert. Een risico dat in dit verband ook speelt, is dat deze verzoeken het zorgvuldige proces van onderwerpselectie doorkruisen. Verder leven er intern ook zorgen dat de gevraagde advisering te dominant is dan wel kan worden. De agenderende functie van de WRR zou daarmee onder druk komen te staan.

3. De tijd nemen maar ook tijdig kunnen zijn

Binnen de WRR is het besef aanwezig dat de advisering niet uitsluitend vorm kan krijgen via vuistdikke rapporten waar projectgroepen gemiddeld twee jaar aan werken. Tegelijkertijd brengt dit besef een zekere spanning met zich mee. De omvang van de rapporten en het tempo van gereedkomen is een consequentie van de hoge kwaliteit en de WRR-ambitie (zoals het aandragen van een nieuw perspectief) die altijd vooropstaan: 'het proces neemt weliswaar veel tijd in beslag, maar dan ligt er ook wat'. Zoals eerder in deze zelfevaluatie besproken, heeft de WRR de afgelopen jaren veel werk gemaakt van compactere en snellere manieren van op wetenschap gebaseerde beleidsadviesering (zoals de policy briefs – in de afgelopen raadsperiode waren dat er twee –, maar ook de mondelinge briefings voor het kabinet en de beide Kamers, expertmeetings, bijeenkomsten voor een groter publiek en meer synergie van het kennis- en adviesstelsel). Waar mogelijk, heeft de raad getracht

duidelijk te maken waarom hij zo lang aan een advies werkt (onder meer door hier in gesprekken binnen en buiten Den Haag goed over te communiceren).

Voor de komende jaren geldt, wellicht meer nog dan voorheen, dat de WRR in ieder geval scherp moet zijn op voldoende ‘tijdige’ advisering. Wil de raad een waardevolle gesprekspartner zijn en blijven, dan is het van wezenlijk belang dat hij het vermogen in zich heeft om zijn denkkraft tijdig ter beschikking te stellen. In dit opzicht zijn de ervaringen met de advisering tijdens en over de pandemie illustratief. De pandemie dwong de raad namelijk om explicieter na te denken over niet alleen *andersoortige* maar ook *tijdige* interventies. Een interventie van de WRR tijdens deze periode vroeg om een andere manier van werken dan de raad gewend was, waarbij hij tegelijkertijd dicht bij zijn taakstelling, zijn werkwijze en de kwaliteit en meerwaarde van zijn werk wilde blijven. Het WRR/KNAW-advies heeft laten zien dat de WRR daartoe overigens zeker in staat is. Met het aandragen van een nieuw perspectief – werken met scenario’s en de aanpak van de pandemie ook bezien vanuit andere maatschappelijke uitdagingen dan alleen COVID-19 – heeft de raad een effectieve en tijdige interventie weten neer te zetten die past bij zijn taakopdracht. Met de ervaringen van onder meer dit WRR/KNAW-advies als bagage, zal de WRR daarom verder verkennen hoe hij regering en parlement vruchtbaar kan ondersteunen op complexe vragen die soms onverwacht voorliggen, waarbij hij tegelijkertijd dicht bij zijn taakstelling en onafhankelijkheid blijft.

Wat dan echter direct meer scherpste krijgt, is de kwetsbaarheid van projectgroepen. Kleine projectgroepen en nauwelijks tot geen ruimte voor flexibiliteit in de organisatie (vanwege de geringe formatie van de wetenschappelijke staf) maken het moeilijk om in te spelen op de actualiteit, in ieder geval niet zonder dat dit ten koste gaat van de duur van een ander project. Juist vanwege de rol van de WRR maar ook vanwege de externe verwachtingen daarover bij kwesties zoals de pandemie, is deze kwetsbaarheid inmiddels uitgegroeid tot een daadwerkelijk risico voor het raadswerk.

5.3 Ambities

Als laatste onderdeel van deze vooruitblik schetsen we in kort bestek de ambities waarmee de WRR sowieso mee aan de slag wil gaan.

1. *Duidelijker uitleggen aan de buitenwereld*

De WRR beseft dat de organisatie voor de buitenwereld zeker geen ‘open boek’ is. Alhoewel de raad – mede naar aanleiding van het advies van de vorige evaluatiecommissie, de commissie-Bijker – de afgelopen jaren werk heeft gemaakt van het uitleggen van processen – waaronder de totstandkoming van het werkprogramma en de samenstelling van de raad – zijn verdere stappen nog steeds mogelijk. Momenteel zet de WRR vooral in op uitleg via individuele gesprekken (onder meer de gesprekken met nieuwe fractievoorzitters), via de website en podcasts (zoals podcasts over de verschillende projecten en een [podcast voor nieuwe leden van de Tweede Kamer](#)) en lezingen (bij uitvoeringsorganisaties, gemeenten, vakbond, publiekslezingen). De ambitie is om hiermee door te gaan, en in aanvulling daarop een scherper beeld te krijgen van wie de raad niet (lijkt te) bereiken, waarom dat zo is en wat dat betekent.

Daarbij realiseert de WRR zich ook dat het ingewikkeld blijft om aan de buitenwereld overtuigend uit te leggen hoe het werkprogramma tot stand komt, of waarom de raad soms niet kiest voor een werkwijze die als vanzelfsprekend of ‘normaal’ wordt gezien. Zo lijkt het logisch en passend bij de huidige tijd om alle medewerkers (inclusief de leden van de

raad) te werven via een open procedure.²⁴ Een dergelijke aanpak kan ook bijdragen aan de legitimiteit en de onafhankelijkheid van de raad. Tegelijkertijd is de WRR een relatief kleine organisatie, die het moet hebben van goede inhoudelijke expertise en discussie, vruchtbare collegiale contacten en bovenal complementariteit in expertise. Juist in een kleine organisatie ‘weegt’ het verschil dat ieder individueel lid van de staf en de raad weet in te brengen, relatief zwaar. Zeker de samenstelling van de raad ‘luistert nauw’, omdat deze samenhangt met een diversiteit aan maar ook een complementariteit in deskundigheid en daarmee expertise (wetenschap, politiek/beleid en ‘maatschappelijke antenne’), alsmede disciplinaire achtergronden, nieuwsgierigheid naar andere disciplines, gender en leeftijd.²⁵

2. Impact en doorwerking nog een stap verder brengen

In algemene zin blijft de inzet voor de komende raadsperiode dat WRR-adviezen zo goed en breed als mogelijk moeten landen in een politiek-sensitieve omgeving en optimaal moeten kunnen bijdragen aan het regeringsbeleid. Daarbij geldt, zoals ook terugkwam in de [lezing](#) van Jeroen Dijsselbloem tijdens het lustrumsymposium (24 maart 2022), dat de raad bij impact en doorwerking de komende jaren scherp voor ogen moet hebben tot wie hij zich met het betreffende advies richt: adresseert de WRR alleen regering en parlement of richt hij zich met het betreffende advies ook tot anderen?

De WRR gaat de komende periode aan de slag met het verstevigen van zijn vermogen om moeilijke boodschappen te brengen en te laten landen. Daarbij is de raad zich ervan bewust dat – gegeven onder meer de dynamiek in het politieke landschap – anderen dit type boodschappen op een wijze kunnen benutten en inzetten (onder meer via sociale media) die niet aansluit bij de inhoud en strekking van het WRR-advies. Dat betekent niet alleen dat de raad hier sensitief op moet zijn, het betekent ook dat hij zich tijdig de vraag moet stellen of en hoe hij hier dan op wil reageren.

Bij de genoemde ambitie geldt dat een *one size fits all*-benadering niet volstaat: bij elk advies moet weer opnieuw worden gezocht naar de aanpak die het beste past bij de thematiek, het debat daarover en het draagvlak voor dan wel de weerstand tegen bepaalde aanbevelingen. Daarmee moet er binnen de organisatie in praktische zin ruimte zijn voor diversiteit, zal de WRR verder inzetten op een goed leesbaar en toegankelijk rapport (onder meer via filmpjes en infographics) en ondersteunt hij, waar mogelijk, verschillende doelgroepen met aanvullende producten op maat (zoals de ‘doenvermogenstoets’). Op de regelmatige gesprekken in politieke, wetenschappelijke en maatschappelijke kringen blijft de WRR inzetten, zodat hij ook los van de concrete adviezen wordt gezien en herkend als een belangrijke adviseur inzake het regeringsbeleid.

24 Momenteel werft de WRR alleen de voorzitter en de staf (alle geledingen) via een open procedure (advertentie). De namen van mogelijke raadsleden komen in beeld via suggesties en gesprekken, intern en extern (vooral universiteiten), van de voorzitter. Ook melden zich kandidaten bij de voorzitter. De eerste selectie vindt plaats tijdens een bespreking met de zittende raadsleden die voor een nieuwe termijn aanblijven, aan de hand van criteria. De uiteindelijke keuze is aan het kabinet, op voordracht van de minister-president. De benoeming geschiedt bij koninklijk besluit.

25 En – minder doorslaggevend – ook criteria als een zekere spreiding over universiteiten, passend bij de groep, enzovoort. Overigens: lang niet alle wetenschappers zien het lidmaatschap van de WRR als een mooie of passende stap in hun academische loopbaan.

Verder wil de WRR de komende periode bezien hoe hij zich in zijn communicatie moet maar ook wil verhouden tot het veranderende mediaveld. Reageert de raad wel of juist niet actief ‘corrigerend’ via Twitter als een boodschap uit haar verband wordt gehaald? Tot nu toe is de WRR hierin welbewust terughoudend. Maar er kunnen omstandigheden zijn die maken dat de raad daarmee niet kan volstaan. Hij moet en kan zich immers niet altijd volledig buiten de discussie plaatsen.

3. Een volgende fase met internationalisering

Bij de internationale activiteiten heeft de WRR zich telkens voor ogen gehouden dat deze inzet primair dienstbaar moet zijn aan de eigen taakstelling. De uiteindelijke meerwaarde van het informeren van het internationale publiek over het werk en de producten van de WRR dient kortom altijd te zijn gelegen in de bijdrage die dat levert aan de eigen advisering voor het Nederlandse regeringsbeleid. Ook voor de komende raadsperiode blijft dit het ijkpunt voor zowel nieuwe als bestaande activiteiten. Wat betreft de serie *Research for policy*, uitgegeven door Springer, die nu enkele jaren loopt, wil de WRR bijvoorbeeld bekijken of hij standaard alle rapporten in deze serie opneemt, of selectiever moet kijken naar de relevantie voor een internationaal publiek.

Nu de WRR als organisatie de afgelopen jaren een goede positie heeft opgebouwd binnen het internationale landschap van adviserende instellingen, wil hij de aandacht ook richten op het verder verstevigen van de internationale dimensie in de *individuele adviestrajecten*. Meer dan voorheen kan de raad daarbij nu de opgebouwde internationale contacten benutten, in het bijzonder via ESAF, de Europese Commissie en het Joint Research Centre. Bij het realiseren van deze ambitie zal de raad tegelijkertijd scherp gericht moeten blijven op een effectieve inzet van zowel contacten als eigen personeel en middelen, gegeven de breedte van het internationale krachtenveld. Ook moet voor ogen worden gehouden dat het ontbreekt aan een natuurlijk netwerk van met de WRR vergelijkbare organisaties (zoals er wel is voor de Algemene Rekenkamer of organisaties met een specifiekere taak zoals het Rathenau Instituut). Het brede werkveld van de WRR maakt dat voor elk project weer opnieuw gekeken moet worden welke organisaties in welke landen interessant zijn, zowel om er informatie op te halen als om de resultaten van het raadswerk mee te delen. Mede daardoor is het lastig om duurzame contacten op te bouwen. Ongeveer vergelijkbare organisaties in het buitenland zijn niet altijd even ‘stabiel’ als de WRR, en dat geldt zeker voor de contactpersonen binnen die organisaties.

5.4 Afsluiting

Met deze zelfstudie geeft de WRR de evaluatiecommissie een terugblik en reflectie op de afgelopen raadsperiode alsmede een perspectief op de komende raadsperiode. Aan de evaluatiecommissie stelt de raad als kader voor deze evaluatie drie algemene vragen, namelijk:

1. Hoe heeft de raad in de ogen van de commissie in de afgelopen vijf jaar gefunctioneerd, mede gezien zijn formele, wettelijk vastgestelde taak en eigen kernwaarden?
2. Is de raad in de ogen van de commissie voldoende voorbereid om de taakopdracht in de nabije toekomst uit te voeren (toekomstbestendig) en zijn de initiatieven die de raad ontwikkelde in reactie op de vorige evaluatiecommissie adequaat?
3. Welke thematisch-inhoudelijke en/of methodisch-professionele aandachtspunten acht de commissie van belang voor de WRR en zijn werk in de toekomst?

Tot slot van deze zelfstudie expliciteren we drie aandachtsgebieden waarop de raad graag zou zien dat de commissie hem bij het beantwoorden van de derde vraag expliciet van input zou willen voorzien. Deze zijn:

1. Verbinding van de WRR met de samenleving

Heeft de raad in de ogen van de commissie belangrijke maatschappelijke of beleidsontwikkelingen gemist? In het verlengde hiervan ontvangt de raad van de evaluatiecommissie graag suggesties over hoe de noodzakelijke voelsprietten in de samenleving te verstevigen.

2. Het evenwicht in het werkprogramma

Hoe kijkt de evaluatiecommissie aan tegen de balans tussen gevraagd en ongevraagd advies zoals de WRR deze de afgelopen raadsperiode heeft gehanteerd?

Welke overwegingen en suggesties wil de commissie de raad op dit punt meegeven?

In aanvulling hierop verneemt de WRR graag hoe de evaluatiecommissie aankijkt tegen de ambitie om in de advisering actuele urgente vraagstukken niet uit de weg te gaan en flexibiliteit ten aanzien van zijn werkprogramma te houden. Welke suggesties wil de commissie de WRR meegeven wat betreft de omgang met de spanningen (zie paragraaf 4.1) die deze ambitie onherroepelijk met zich mee zal brengen?

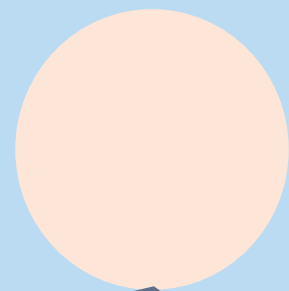
3. De reikwijdte van het publiek van de WRR

Hoe kijkt de evaluatiecommissie aan tegen de toegenomen aandacht voor doorwerking bij andere partijen dan regering en parlement? Welke suggesties heeft de commissie om de daarbij horende personele inspanning te beperken?

Een vergelijkbare vraag geldt voor de internationale focus van de WRR. Deze is momenteel vooral gericht op de betekenis van internationale contacten voor de Nederlandse beleidsadvisering. Het verder versterken van de internationale activiteiten zal vooral moeten plaatsvinden door te prioriteren binnen de huidige inspanningen. Welke suggesties heeft de evaluatiecommissie voor deze versterking en de daarbij noodzakelijke prioritering en eventuele keuzes?

6. Bijlagen

- I. Ten geleide voor de evaluatiecommissie
- II. Overzicht WRR-projecten, publicaties en activiteiten (2018-2022)
- III. Procedure en afwegingskader werkprogramma
- IV. Doorwerking in cijfers
- V. Raadsleden
- VI. Aanbevelingen commissie-Bijker
- VII. Integrale tekst van de Instellingswet WRR

I. **Ten geleide voor de evaluatiecommissie**

Tegen de achtergrond van brede maatschappelijke ontwikkelingen en trends in de nabije omgeving van de WRR, met name in de kennis- en advieswereld en in de wereld van politiek en openbaar bestuur, acht de raad het van belang dat de evaluatiecommissie antwoord geeft op de volgende kernvragen:

1. Hoe heeft de raad in de ogen van de commissie in de afgelopen vijf jaar gefunctioneerd, mede gezien zijn formele, wettelijk vastgestelde taak en eigen kernwaarden?
2. Is de raad in de ogen van de commissie voldoende voorbereid op de toekomst (toekomstbestendig) en is de strategie die de raad ontwikkelde in reactie op de vorige evaluatiecommissie, adequaat?
3. Welke thematisch-inhoudelijke en/of methodisch-professionele aandachtspunten acht de commissie van belang voor de WRR en zijn werk in de toekomst?

De raad stelt het op prijs als de commissie meedenkt over de verdere professionalisering en positionering van de WRR. Wetenschappelijk beleidsadvies – multisectoraal en multidisciplinair – is een vak apart. Hoe kan dat ambacht worden bevorderd? Bovendien opereert de WRR in een (inter)nationaal krachtenveld van adviesraden en planbureaus. Richt de raad zich daarbinnen op de juiste thematiek? Zijn het profiel en de meerwaarde van de WRR duidelijk genoeg?

De raad verzoekt de commissie ook aandacht te besteden aan de interactie met ‘de andere kant’ van het proces van advisering, namelijk de adviesvragers en -ontvangers (kabinet, Staten-Generaal). Wat kan de WRR voor, tijdens en na een adviestraject doen om de kwaliteit van en de politiek-bestuurlijke responsiviteit op adviezen te bevorderen?

Het staat de commissie uiteraard vrij om naast een antwoord op de gestelde vragen ook andere gezichtspunten of onderwerpen naar voren te brengen. De raad zal de commissie een door hemzelf opgestelde startnotitie ter beschikking stellen, evenals zelfevaluaties en doorwerkingsrapportages van alle projecten. De commissie heeft voorts, in overleg met de voorzitter van de WRR, toegang tot alle overige documentatie van de raad.

De externe evaluatiecommissie functioneert onafhankelijk en wordt ondersteund door het hoofd van het secretariaat en een stafflid van de WRR. Als eindproduct van dit evaluatieproces staat de raad een openbare rapportage voor ogen, zowel in het Nederlands als in het Engels. De commissie kan de raad naast de schriftelijke rapportage aanvullende opmerkingen doen toekomen.

II. Overzicht WRR-projecten, publicaties en activiteiten (2018-2022)

Deze bijlage biedt een overzicht van alle projecten waaraan de WRR in de periode 2018-2022 heeft gewerkt, de publicaties en andere producten die daarbij zijn verschenen, en de externe activiteiten die zijn verricht.²⁶

Projecten		Publicatie
1	Redzaamheid: Weten is nog geen doen	april 2017
2	Veiligheids- en defensiebeleid: Veiligheid in een wereld van verbindingen	mei 2017
3	Europese publieke taken: Europese variaties	september 2018
4	Filantropie	oktober 2018
5	Sociaaleconomische gezondheidsverschillen	augustus 2018
6	Geldschepping: Geld en schuld	januari 2019
7	Digitale Ontwrichting	september 2019
8	Toekomst van werk: Het betere werk	januari 2020
9	Migratiediversiteit	december 2020
10	Houdbare zorg	september 2021
11	Corona-activiteiten	september 2021
12	Politiefunctie	november 2021
13	Artificiële Intelligentie	november 2021
14	Onzekerheid en onbehagen	start 2018
15	Research for policy	start 2019
16	Onderneming en maatschappij	start 2020
17	Klimaatbeleid	start 2020
18	Lustrum WRR	start 2021
19	Media en democratie	start 2022

1. Redzaamheid: Weten is nog geen doen

De hedendaagse samenleving stelt hoge eisen. De overheid verwacht van burgers dat ze zelfredzaam zijn en op allerlei onderdelen van het leven actief keuzes maken. Denkvermogen is daarvoor niet genoeg. Redzaamheid vraagt ook 'doenvermogen'. De WRR vraagt in het adviesrapport 'Weten is nog geen doen' aandacht voor het belang van deze niet-cognitieve vermogens, zoals een doel stellen, in actie komen, volhouden en kunnen omgaan met verleiding en tegenslag.

26

In deze bijlage staan alle publicaties en activiteiten van 2018 tot en met mei 2022. Eerdere publicaties en activiteiten die onderdeel uitmaken van de projecten zijn niet vermeld.

Publicaties		Datum
Weten is nog geen doen. Een realistisch perspectief op redzaamheid	adviesrapport (R97)	april 2017
Samenvatting Weten is nog geen doen. Een realistisch perspectief op redzaamheid	overige publicatie	april 2017
Toelichting rapport	video	april 2017
Doenvermogenstoets	overige publicatie	december 2017
Summary of Why knowing what to do is not enough. A realistic perspective on self-reliance	overige publicatie	oktober 2019
Introduction Knowing what to do is not enough	video	oktober 2019
Knowing what to do is not enough – extended version	video	oktober 2019
Doenvermogen: van toets naar tools	overige publicatie	september 2020
Podcast Weten is nog geen doen	podcast	september 2020
Scheltema-lezing Mark Bovens: Het doenvermogen van de overheid	video	november 2020
WRR-bijdrage Tijdelijke Commissie Uitvoeringsorganisaties (TCU)	position paper	november 2020
Capacity to act: from test to tools	overige publicatie	januari 2021

Activiteiten	Datum
Presentatiebijeenkomst	april 2017
Presentatie bij Kennispartnerberaad szw	januari 2018
Presentatie Leernetwerk NSOB	januari 2018
Paneldiscussie uu over Weten is nog geen doen	januari 2018
Participatielezing Movisie	januari 2018
Presentatie bij uwv-hoofdkantoor	januari 2018
Bijdrage NSOB-programma Waarden van Wonen	januari 2018
Gesprek met Gemeente Delft congres in Delft	januari 2018
Gesprek in het kader van onderzoek Denktank	januari 2018
Presentatie Schulden/Weten is nog geen doen Pauluskerk	februari 2018
Gesprek met het ministerie van financiën over project Mens centraal (in overheidscommunicatie)	februari 2018
Gesprek met Siraconsulting over doenvermogenstoets	februari 2018
Gastcollege Haagse Campus Universiteit Leiden	maart 2018
Gesprek met uwv over doenvermogenstoets	maart 2018
Gesprek met Eerste Kamer	april 2018
NSOB-leeratier leergang PBL	april 2018
Presentatie jaarcongres Nibud	april 2018
Presentatie tijdens ABP-cursus	april 2018
Ab Harrewijnrede Landelijk Cliëntenraad	april 2018
Workshop szw	april 2018
Leeratier BZK	mei 2018
Honoursclass USBO	mei 2018
Presentatie ABD-kandidatenprogramma mei 2019	mei 2018

Activiteiten	Datum
Deskundigenbijeenkomst uitvoerbaarheidstoets EK-Com. Financiën	juni 2018
Gastcollege vu/Divosa	juni 2018
Policy seminar CPB	juni 2018
Gesprek i.h.k.v. IBO Verstandelijk beperkten	augustus 2018
Gesprek over gespecificeerde toestemming EPD	augustus 2018
Gesprek heisessie ek-fractie PvdA n.a.v. Weten is nog geen doen	september 2018
Actualiteiten college Wethoudersvereniging	oktober 2018
Diner pensant laaggeletterdheid ocw	oktober 2018
Presentatie tijdsoriëntatie voor Dag van het Gedrag BIT NL	oktober 2018
Keynote landelijke Juristendag Politie	oktober 2018
Presentatie voor Aveum	november 2018
Plenaire presentatie Vakdag uwv bezwaar & beroep	december 2018
Gesprek met EK-commissies voor BZ, Hoge Colleges van Staat, AZ, KvdK, BiZa, Fin, szw	april 2019
Gesprek met Eerste Kamerlid, de heer Reuten (SP)	mei 2019
Panel sessie op wink-conferentie	juni 2019
Expertsessie 1 i.s.m. J&V	november 2019
Lunchbijeenkomst beleidsmedewerkers ser over gedragsbeïnvloeding bij beleid	december 2019
Expertsessie 2 i.s.m. J&V	december 2019
Interview op de website van de International Science Council	mei 2020
Presentatie directeuren szw	november 2020
Scheltemalezing: Doenvermogen door de overheid	november 2020
Hoorzitting Tweede Kamercommissie TCU	november 2020
Gesprek over realistisch perspectief en doenvermogenstoets n.a.v. TK-commissie Uitvoeringsorganisaties	maart 2021
Dubbelinterview met uwv	juni 2021
Spreker op Schuldinfo jaarcongres over Doenvermogen	oktober 2021
Gesprek met Raad van State over beoordelingskader	mei 2022
Gesprek met werkgroep IBO Vereenvoudiging sociale zekerheid	juni 2022
Podcast uwv	zomer 2022

2. Veiligheids- en defensiebeleid: Veiligheid in een wereld van verbindingen

De veiligheidsomgeving van Nederland is verslechterd. Binnenlandse en buitenlandse (veiligheids)politiek moeten meer met elkaar samenhangen en elkaar versterken om Nederland strategisch te laten bijdragen in Noord-Atlantische en Europese samenwerkingsverbanden. Een doeltreffend Nederlands veiligheidsbeleid moet beantwoorden aan de internationale vervlechting van onze samenleving. Dat concludeert de WRR in het rapport *Veiligheid in een wereld van verbindingen: een strategische visie op het defensiebeleid*.

Publicaties		Datum
Veiligheid in een wereld van verbindingen. Een strategische visie op het defensiebeleid.	adviesrapport (R98)	mei 2017
Samenvatting Veiligheid in een wereld van verbindingen. Een strategische visie op het defensiebeleid.	overige publicatie	mei 2017
Toelichting rapport	video	mei 2017
Summary of Security in an Interconnected World	overige publicatie	april 2020

Activiteiten ²⁷		Datum
Presentatiebijeenkomst		mei 2017
Keynote Symposium Analistennetwerk Nationale Veiligheid – Clingendael		april 2019

3. Europese publieke taken: Europese variaties

Voor verdere ontwikkeling van de Europese Unie (EU) legt de WRR de nadruk op variatie. De EU moet helpen te voorzien in behoeften van haar burgers aan veiligheid, stabiliteit, welvaart en sociale bescherming, maar dat hoeft niet altijd en overal op dezelfde manier. Variatie biedt mogelijkheden om onderwerpen die Europese samenwerking vereisen, zo aan te pakken dat nationale democratieën hun eigen rol kunnen blijven spelen. Hiermee wil de WRR de discussie over de toekomst van de EU bevrijden van de drang om eenvormige toekomstbeelden te omhelzen.

Publicaties		Datum
Europese variaties	adviesrapport (R99)	september 2018
Toelichting rapport	video	september 2018
Differentiatie en uniformiteit in eu-wetgeving: detachering en gegevensbescherming	working paper (WP31)	september 2019
Variatie en de interne markt	working paper (WP32)	september 2019
European Variations as Key to Cooperation	video	januari 2020
Summary of European Variations as a Key to Cooperation	overige publicatie	januari 2020
Versterking EU-beleid op basis van Europese variaties	overige publicatie	mei 2021
Strengthening eu Policy based on European Variations as a Key to Cooperation	overige publicatie	juli 2021
European Variations as a key to cooperation	podcast	november 2021

27

Een belangrijk deel van de activiteiten rond deze publicatie heeft plaatsgevonden in 2017 en zijn daarom niet opgenomen in deze bijlage.

Activiteiten	Datum
Workshop over de Europese Unie met prof. Dieter Grimm	januari 2018
Bijeenkomst i.s.m. de ambassade van Roemenië	februari 2018
Presentatie Brussel	maart 2018
Presentatie bijeenkomst Amsterdam Centre for European Studies (ACES) en TMC Asser Instituut	mei 2018
Spreeker Europadag Vesper Symposium: 'Europa? Impuls voor verbinding'	mei 2018
Catshuissessie Europese Publieke Taken	augustus 2018
Presentatiebijeenkomst	september 2018
Openingslezing over de voor het studieprogramma van het dg Europese Samenwerking	oktober 2018
Bijeenkomst met Fin, v&J, EZK en BZ	november 2018
Presentatie Ambassade van Roemenië	februari 2019
Bijeenkomst Nederlandse Ambassade en Permanente Vertegenwoordiging Brussel	maart 2019
Gesprek met cda-fractie over Europese Variaties	april 2019
Bijeenkomst Europa-Rapport samen met UvA-Asser en aces	mei 2019
Pan-European Conference on International Relations – Sofia Universiteit	september 2019
Keynote Spearhead conferentie over de toekomst van de eu na Brexit – Dublin City University Brexit Institute	oktober 2019
Deelname Kennismarkt TK-commissie Europese zaken over de kennisagenda	juni 2021

4. Filantropie

Samenwerking tussen overheid en filantropie loont, maar kan ook leiden tot rolvervaging. Filantropie is geen verlengstuk van de overheid. Het geefgedrag van mensen wordt bepaald door de individuele vrije keuze om goede doelen te ondersteunen. De overheid doet echter niet aan willekeurige en vrijblijvende liefdadigheid, maar behartigt publieke zaken op basis van rechtsstatelijke principes. Filantropie levert daaraan een wezenlijke bijdrage, maar overschat haar rol niet. Respecteer haar eigen aard en zie haar als aanvulling op taken waaraan de overheid zich heeft gecommitteerd. Daarom is het zaak dat overheid en filantropie ten opzichte van elkaar gepaste afstand bewaren. Tot op heden ontbreekt in Nederland een expliciete beleidsvisie op filantropie. De WRR biedt in deze verkenning enkele bouwstenen hiervoor.

Publicaties		Datum
Filantropie op de grens van overheid en markt	verkenning (V40)	oktober 2018
Verslag symposium filantropie	overige publicatie	februari 2019

Activiteiten	Datum
Hollands Spoor-debat Filantropie	februari 2017
Bijeenkomst samenwerking Rijksoverheid en de filantropische sector	november 2018
Deelname aan Ronny Naftaniel-lezing door min. Fin. Wopke Hoekstra	november 2018
Deelname aan Civil Power conferentie	november 2018
Presentatiebijeenkomst	februari 2019
Presentatie over verkenning bij de interdepartementale werkgroep Filantropie – min. J&V	februari 2019
Presentatie Stichting Porticus/Beukenhof Fondsenoverleg	mei 2019
Panellid bij symposium 'verdere tweedeling of meer maatschappelijke betrokkenheid?' – vu Amsterdam	september 2021
Deelname Wetenschappelijke Begeleidingscommissie Geven in Nederland 2022	november 2019 - mei 2020

5. Sociaaleconomische gezondheidsverschillen

Sinds eind jaren tachtig is het belangrijkste doel van het preventiebeleid in de zorg om de gezondheidsverschillen tussen de hoge en lage sociaaleconomische groepen te verkleinen. Alle Nederlanders zijn er sindsdien flink in gezondheid op vooruit gegaan. De onderlinge verschillen zijn echter nauwelijks afgenomen, en op sommige punten zelfs toegenomen. De WRR stelt daarom voor het preventiebeleid een nieuwe impuls te geven door niet langer gezondheidsverschillen centraal te stellen, maar het onder de bevolking aanwezige gezondheidspotentieel. Bovendien pleit de WRR voor meer aandacht voor psychische problemen, want op dit vlak is er een groot gezondheidspotentieel.

Publicaties	Datum	
Van verschil naar potentieel. Een realistisch perspectief op de sociaaleconomische gezondheidsverschillen	policybrief (P7)	augustus 2018
WRR-Policy Brief 7 From disparity to potential: a realistic perspective on socio-economic health inequalities	policybrief (P7-eng)	november 2019

Activiteiten	Datum
Presentatiebijeenkomst Van verschil naar potentieel	augustus 2018
Technische briefing aan Vaste Commissie voor wvs	november 2018
Presentatie SEGV	november 2018
Deelname expertmeeting landelijke nota gezondheidsbeleid – min. wvs	maart 2019
Keynote International conference Nutrition Disparity and Equity: From Differences to Potential – Edema-Steernberg Foundation	november 2019

6. Geldschepping: geld en schuld

Giraal geld is steeds belangrijker geworden in onze samenleving, de publieke betaal- en spaaropties zijn verdwenen en het bankwezen is geconcentreerder en uniformer geworden. Hierdoor is het evenwicht in het geldstelsel verstoord geraakt. Er zijn te weinig remmen op geldschepping en kredietverlening, met een ongewenst hoog schuldniveau als gevolg. Ook is het publieke karakter van het bankwezen nu onvoldoende verankerd. De WRR legt uit hoe geldschepping werkt en waarom geld en schuld nauw met elkaar samenhangen. Geldschepping door commerciële banken bij kredietverstrekking bestaat heel lang, maar de context waarbinnen geldschepping plaats vindt is de laatste decennia ingrijpend veranderd

en vraagt om maatregelen. De WRR ziet twee belangrijke problemen: de hoogte van de private schulden en de borging van de publieke dimensie in het bankwezen. Het rapport bevat een viertal hoofdaanbevelingen: zorg voor meer diversiteit in de financiële sector, tem de overmatige schuldengroei, wees beter voorbereid op de volgende crisis en veranker de publieke dimensie van banken.

Publicaties		Datum
Geld en schuld: de publieke rol van banken	adviesrapport (R100)	januari 2019
Samenvatting Geld en schuld: de publieke rol van banken	overige publicaties	januari 2019
Wat is geldschepping	video	januari 2019
Diversiteit van bankwezen is de sleutel tot stabiliteit	overige publicaties	juni 2019
Summary Money and Debt: The Public Role of Banks	overige publicaties	juni 2019
Money Creation – How does it work?	video	juni 2019
Introduction Research Money and Debt	video	juni 2021

Activiteiten	Datum
Briefing Kabinet van de Koning	januari 2019
Briefing raadadviseurs AZ	januari 2019
Briefing minister van Financiën	januari 2019
Presentatie rapport 100: Geld en Schuld aan minister Hoekstra	januari 2019
Openbaar gesprek Eerste Kamer	februari 2019
Presentatie publieksbijeenkomst Ons Geld	februari 2019
Gesprek met NVB	februari 2019
Briefing beleidsmedewerkers min. Fin	februari 2019
Briefing min. Fin, Directeur Financiële Markten	maart 2019
Deelname crisisdiner over rapport Geld en schuld	maart 2019
Workshop ovoor economie leraren – VECON	maart 2019
Making Money (honoursvak studenten, 13 colleges) – UvA	april 2019
Lunchbijeenkomst Geld en schuld voor min. AZ	april 2019
Lunchlezing min. Fin	april 2019
Lunchlezing Geld en Schuld Nederlandse Bank	april 2019
Masterclass WBS / jong	mei 2019
Themasessie Nederlandse Bank	mei 2019
Bezoek aan minister Hoekstra	juni 2019
Kabinetsreactie Geld	juni 2019
Rondetafelgesprek Tweede Kamer	juni 2019
Presentatie Geld en schuld ESB/Rabobank	juni 2019
Overleg met DNB	augustus 2019
Briefing president DNB	augustus 2019
Presentatie bij Congres De zichtbare hand – Universiteit van Utrecht	augustus 2019
Presentatie bijeenkomst over monetair systeem – Pakhuis De Zwijger/Triodos	september 2019

Activiteiten	Datum
College aan masterstudenten over geldschepping Erasmus Universiteit	oktober 2019
Presentatie Geld en Schuld Rotary	oktober 2019
Deelname expertpanel over handhaving van het Europese stabiliteits- en groeipact – Clingendael/min. EZ	november 2019
Presentatie bijeenkomst Digitaal en Dienstbaar – Sustainable Finance Lab	november 2019
Hoorcollege 'The private debt problem as applied history. Money creation, banking and public policy' – Erasmus Universiteit	oktober 2020
Referaat over de ecb en Central Bank Digital Currency – afd. Europees Recht Radboud Universiteit	december 2020

7. Digitale ontwrichting

Nederland is voorbereid op verschillende rampenscenario's, maar wat te doen bij een digitale ontwrichting? Wie grijpt dan in? Met welke bevoegdheid? Hoe bereiden we ons voor? Nu cyber steeds verder verknoopt raakt met fysieke infrastructuren en het sociale weefsel van onze samenleving, is cybersecurity alleen niet langer voldoende. De WRR concludeert dat een betere voorbereiding van de overheid, bedrijven en de samenleving op digitale ontwrichting nodig is.

Publicaties		Datum
Compensation for Victims of Disasters in Belgium, France, Germany and the Netherlands	working paper (WP30)	oktober 2018
Vorbereiden op digitale ontwrichting	adviesrapport (R101)	september 2019
Samenvatting Vorbereiden op digitale ontwrichting	overige publicatie	september 2019
Presentatie Vorbereiden op digitale ontwrichting	video	september 2019
Podcast digital disruption	podcast	januari 2021
Summary Preparing for Digital Disruption	overige publicatie	september 2021

Activiteiten	Datum
Expertbijeenkomst scenario's digitale ontwrichting	juni 2018
Rondetafelgesprek digitaliseringsstrategie in de praktijk – Tweede Kamer	september 2018
Expertbijeenkomst verzekeren in tijden van (digitale) rampspoed	oktober 2018
Presentatie stand van zaken sociaal-economische positie burgers en digitalisering – SGO-beraad	maart 2019
Presentatie Digitale ontwrichting aan minister Grapperhaus	september 2019
Pitch rapport tijdens vergadering Cyber Security Raad	september 2019
TK-hoorzitting tijdelijk onderzoekscommissie Digitale Toekomst	september 2019
Presentatie/gesprek Kabinet van de Koning	september 2019
Keynote Overheidsbrede cyber oefening: wat zou jij doen? Cyber Security Congres – BZK/ICTU	oktober 2019
Deelname paneldiscussie Slingelandtlesing – Ver. voor Bestuurskunde	oktober 2019
Presentatie jaarcongres onverwacht Overijssel – Trendbureau Overijssel	november 2019
Keynote internationaal seminar business continuity en operationeel crisismanagement – DNB	december 2019
Inleiding high level themabijeenkomst veiligheid – CvdK Zuid-Holland	december 2019

Activiteiten	Datum
Presentatie international congres Cyber resilience – France Stratégie	december 2019
Gesprek minister Grapperhaus (Justitie)	januari 2020
Technische briefing Vaste Kamercommissie voor Justitie en Veiligheid	oktober 2020
Column jongerendebat met Kamerleden over digitalisering – ECP Jaarfestival	november 2020
Webinar: 'Digitalization in times of growing dependence on digital means' i.s.m. France Stratégie	februari 2021
Medewerking podcast serie Overheidsbrede Cyberoefening – Stichting ICTU	mei 2021
Gesprek voorbereidingscommissie TK-commissie Digitale Zaken	juni 2021
Gesprek Europees Parlement herziening NIB-Richtlijn	Juni 2021
College opening iBestuur Academisch Jaar – iBestuur	september 2021
Corien Prins spreekt de Kamer toe tijdens Verantwoordingsdag	mei 2022

8. Het betere werk

Nieuwe technologie, de toename van flexibel werk en de intensivering van werk kunnen grote gevolgen hebben voor de kwaliteit van werk. De WRR adviseert bedrijven, instellingen, sociale partners en de overheid in te zetten op goed werk voor iedereen die wil en kan werken. Goed werk is essentieel voor de brede welvaart in ons land: voor de economie en voor de sociale samenhang. Daarvoor ziet de WRR drie condities voor goed werk, die passen bij de wensen vanuit de Nederlandse samenleving en de aard van de economie: (1) grip op geld, oftewel een gepast loon met zekerheden, (2) grip op het werk, dat wil zeggen autonomie en verbondenheid op het werk, en (3) grip op het leven, met een goede balans tussen werk en privé.

Publicaties		Datum
Het betere werk. De nieuwe maatschappelijke opdracht ²⁸	adviesrapport (R102)	januari 2020
Samenvatting Het betere werk. De nieuwe maatschappelijke opdracht ²⁹	overige publicatie	januari 2020
Presentatie Het betere werk	video	januari 2020
Intensivering van werk in Nederland	working paper (WP36)	januari 2020
Werkintensivering van beroepen	working paper (WP37)	januari 2020
Waarde van werk in Nederland	working paper (WP38)	januari 2020
Werk, zaligmakend of ziekmakend? De relatie tussen arbeid en gezondheid	working paper (WP39)	januari 2020
Arbeidsrelaties in beweging. Een overzicht van de literatuur naar de inzet van de factor arbeid	working paper (WP40)	januari 2020
Het Betere Werk – de eerste ontvangst	video	juli 2020
Podcast Het betere werk	podcast	juli 2020
Summary Better Work: The Impact of Automation, Flexibilization and Intensification of Work	overige publicatie	november 2021

28 De Verkenning (#36) 'Voor de zekerheid. De toekomst van flexibel werkenden en de moderne organisatie van arbeid' (2017) was een belangrijke bouwsteen voor dit rapport.

29 De Verkenning (#36) 'Voor de zekerheid. De toekomst van flexibel werkenden en de moderne organisatie van arbeid' (2017) was een belangrijke bouwsteen voor dit rapport.

Activiteiten	Datum
Begeleidingscommissie Arbeidsmarktanalyse Rijk 2018-2025 min. BZK	2018
Ernst Hijmanslezing over technologie en werk	januari 2018
Lezing over robots, AI en de toekomst van werk Vlaamse SER (SERV)	februari 2018
'Kroegcollege' aan economiestudenten over onderzoek Toekomst van Werk Universiteit Utrecht	maart 2018
Spreker/panel bijeenkomst 'what's up with flex' Intern. Instituut voor Sociale Geschiedenis	april 2018
Inleiding over robots, AI en toekomst van werk kazerne Badhoevedorp	april 2018
Challenge-bijeenkomst 'Spanning op de arbeidsmarkt' werk voor iedereen nu en toekomst Instituut gak	april 2018
Spreker op symposium Werk van de Toekomst oratie prof. G. Buijs (VU)	april 2018
Reflectie over robotisering en arbeid op symposium – Tweede Kamer	juni 2018
Expertsessie met Arne Kalleberg	juni 2018
Deelname aan symposium Feit en Fictie omtrent basisinkomen in Nederland	juni 2018
Inleiding en discussie over robots en AI-Kennisbijeenkomst (medewerkers div. inspecties)	juli 2018
Bezoek kamerlid Smeulders Groen Links	oktober 2018
Interview Robots en Werk Filmprogramma over The Man Machine	oktober 2018
Lezing over toekomst van werk, robots, AI – A'dam Economic Board	oktober 2018
Lezing over robots, AI en werk voor medewerkers min. EZK	oktober 2018
Lezing over robots, AI en de toekomst van werk Vakbondscafé FNV	november 2018
Reflectie over robotisering en arbeid op TK-symposium	juni 2018
Twee minicolleges over robots en werk kennisplatform werk en inkomen	juni 2018
Gesprek op verzoek voorzitter + 2 leden van de COR bij Albert Heijn	september 2018
Keynote speech over de toekomst van werk op jaarcongres AWWN	oktober 2018
Openingslezing arbeidsdeskundigencongres technologie in arbeid NVA	november 2018
Begeleidingscommissie Arbeidsmarktanalyse Rijk 2018-2025 – min. BZK	januari 2019
Spreker tijdens debat Strijd om de tijd – De Buren	februari 2019
Bijdrage aan nieuwjaarsdiner strategieteam gemeente Amsterdam	februari 2019
Panel 'The purpose and future of work' – The University of Life and Work	maart 2019
Lezing over robots, AI en de toekomst van werk – Het Roode Koper	maart 2019
Presentatie op oriënterende bijeenkomst werkgevers en vakbonden – SER	maart 2019
Gesprek met commissie-Borstlap	
Panel bij boekpresentatie 'Technologie de Baas' – Pakhuis De Zwijger	april 2019
Expertmeeting Technological Change and the opportunities for the future of work – Horizon2020	april 2019
College en discussie over robots, AI en toekomst van werk – FNV Utrecht	mei 2019
Gast spreker bij HR-directeuren van grote bedrijven en mensen actief in overlegeconomie – De Sociale Kring	mei 2019
Gesprek met PwC Nederland over robots, Artificiële Intelligentie en werk	augustus 2019
Interview met tijdschrift voor het Economisch Onderwijs (TEO)	augustus 2019
Panel over toekomst werk op conferentie Innovatie in theorie en praktijk – Universiteit Nijmegen	september 2019
Bijdrage Actualiteitencollege De toekomst van werk – Nederlandse Sociologische Vereniging	november 2019

Activiteiten	Datum
Spreker op congres over flexibele arbeid – Achmea	december 2019
Presentatiebijeenkomst Het betere werk	januari 2020
Gesprek met Lilian Marijnissen (fractievoorzitter) en 3 andere SP-Kamerleden Toelichting op rapport	januari 2020
Werkbezoek aan Tilburg University	januari 2020
Werkbezoek aan MamaLoes in Goirle (open hiring) en Hutten Catering in Veghel (arbeidsbeperkten)	januari 2020
Gesprek met Judith Tielen, Kamerlid vvd	februari 2020
Gesprek met Paul Smeulders, Corinne Ellemeet en twee fractiemedewerkers GL	februari 2020
Presentatie bij Divosa	februari 2020
Presentatie aan het Dagelijks Bestuur SER	februari 2020
Lunchlezing over Het betere Werk – min. szw	februari 2020
Inleiding op het symposium Dynamiek op de Nederlandse Arbeidsmarkt – CBS/TNO	februari 2020
Inleiding over Het betere Werk tijdens expertmeeting over sociale innovatie – v/m Sociale Innovatie D66	februari 2020
Lezing plenair vgw-m-dag voor or-leden, leden or-commissies, arbo-professionals e.d.	maart 2020
Gesprek met fractie Haga	maart 2020
Presentatie uwv	maart 2020
Lezing P.W. Seegers leerstoel (digitaal) – UCSIA Universiteit	mei 2020
Lezing over covid-19 en maatschappelijk onbehagen – NSOB	september 2020
Lezing over 'Het betere werk in tijden van corona' – Huis75	september 2020
Bijdrage aan afscheidssymposium Arie Glebbeek 'Sociologie die er toe doet' – Rijksuniversiteit Groningen	oktober 2020
Gesprek over brede maatschappelijke samenwerking burn-out – min. szw	oktober 2020
Inleiding online themabijeenkomst 'Werken voor en na corona' – SER Noord Nederland/forum Groningen	oktober 2020
Presentatie bijeenkomst over de brede maatschappelijke samenwerking burn-out – min. szw	november 2020
Webinar 'Better Policies for Better Work'	december 2021

9. Migratiediversiteit

Nederland is uitgegroeid tot een dynamische migratiesamenleving waar jaarlijks meer dan 200.000 migranten uit alle delen van de wereld naar toe komen. De grote verscheidenheid naar herkomst en de kortere verblijfsduur van de hedendaagse immigranten maken het samenleven ingewikkelder, vooral in buurten, scholen en verenigingen. De WRR beveelt de overheid aan om te zorgen voor ontvangst- en inburgeringsvoorzieningen voor alle migranten. Verder pleit de WRR ervoor om het samenleven tussen alle burgers te ondersteunen door te zorgen voor een goede fysieke en sociale infrastructuur op buurtniveau, meer interculturele competenties in het onderwijs en door handhaving van de basisregels van het samenleven. Ook doet de WRR diverse aanbevelingen om de arbeidsdeelname van migranten en hun kinderen te verbeteren door arbeidsmarktdiscriminatie te bestrijden, het actief arbeidsmarktbeleid te vernieuwen en door een grotere gemeentelijke regie bij inburgering. Ten slotte pleit de WRR voor een migratiebeleid dat meer rekening houdt met vraagstukken van sociale samenhang en arbeidsdeelname.

Publicaties		Datum
De nieuwe verscheidenheid. Toenemende diversiteit naar herkomst in Nederland	verkenning (V38)	mei 2018
Samenvatting De nieuwe verscheidenheid. Toenemende diversiteit naar herkomst in Nederland	overige publicatie	mei 2018
Infographic De nieuwe verscheidenheid. Toenemende diversiteit naar herkomst in Nederland	overige publicatie	mei 2018
Toelichting op WRR-verkenning: De nieuwe verscheidenheid	video	mei 2018
De wereld in een stad. Migratiediversiteit en stedelijk beleid in Europa.	verkenning (V39)	mei 2018
Samenvatting De wereld in een stad. Migratiediversiteit en stedelijk beleid in Europa.	overige publicatie	mei 2018
Buurtverhoudingen, onveiligheidsgevoelens en de rol van etnische diversiteit	working paper (WP27)	mei 2018
Verlies van thuisgevoelens en de relatie met de bevolkingssamenstelling in de buurt	working paper (WP28)	mei 2018
Essaybundel n.a.v. Hollands Spoorbijeekomst Regie over migratie naar een strategische agenda	overige publicatie	juni 2018
Summary The New Diversity	overige publicatie	juli 2018
Summary The World in a City	overige publicatie	juli 2018
De school als doorgangshuis. Omgaan met tijdelijke migratie in het onderwijs	working paper (WP29)	september 2018
Verblijfsduur immigranten. Migratieredenen en herkomstgebieden	working paper (WP33)	juni 2019
De nieuwe verscheidenheid per type gemeente door szw en vng	overige publicatie	augustus 2020
Samenleven in verscheidenheid. Beleid voor de migratiesamenleving.	adviesrapport (R103)	december 2020
Samenvatting Samenleven in verscheidenheid	overige publicatie	december 2020
Factsheet Samenleven in verscheidenheid	overige publicatie	december 2020
Toelichting op Samenleven in verscheidenheid	video	december 2020
Podcast Samenleven in verscheidenheid	podcast	december 2020
Minicollege Samenleven in verscheidenheid	video	januari 2021
Artikel PlatformO & Rijkspotaal Samenleven in verscheidenheid	overige publicatie	januari 2021
Project Nederland. Van feitelijke naar gewenste nationale identiteit	verkenning (V41)	februari 2021
Samenvatting Project Nederland. Van feitelijke naar gewenste nationale identiteit	overige publicatie	februari 2021
Artikel PlatformO & Rijkspotaal Project Nederland	overige publicatie	februari 2021
Podcast Project Nederland met Will Tiemeijer & James Kennedy	podcast	mei 2021
Afscheid van westers en niet-westers: naar meervoudige indelingen van herkomstgroepen	policybrief (P8)	juni 2021
Factsheet afscheid van westers en niet-westers: naar meervoudige indelingen van herkomstgroepen	overige publicatie	juni 2021
Clusteren op basis van cultuur	working paper (WP48)	juli 2021
Artikel PlatformO & Rijkspotaal westers/niet-westers	overige publicatie	Juli 2021
Themabrochure Omgaan met tijdelijk verblijf	overige publicatie	juli 2022
Themabrochure Omgaan met ontvangst	overige publicatie	juli 2022

Activiteiten	Datum
Presentatiebijeenkomst De nieuwe verscheidenheid. Toenemende diversiteit naar herkomst in Nederland en De wereld in een stad: migratiediversiteit en stedelijk beleid in Europa.	mei 2018
Strategische werksessie De eeuwige jeugd van het Oranjefonds	januari 2018
Superdiversity & social cohesion imiscoe Winter school	januari 2018
Bijeenkomst 'Diversity Dividend' WRR & Ambassade van Canada in Nederland	februari 2018
Presentatie over etnische diversiteit en economische groei in Nederlandse regio's imiscoe	maart 2018
Lezing Directieraad Achmea	maart 2018
Presentatie Empirische verkenning en stedenverkenning Migratiediversiteit	mei 2018
Presentatie Nieuwe Verscheidenheid; bijeenkomst wbs	juni 2018
Bijeenkomst VNG	juni 2018
Presentatie bundel working papers	juni 2018
Hollands Spoor-bijeenkomst en presentatie bundel working papers inzake Migratiediversiteit	juni 2018
Presentatie publieksbijeenkomst Vrije Universiteit	juli 2018
Toekomstverkenning 'Samenleven 2030' min. szw	juli 2018
Lezing Nieuwe verscheidenheid Rode Café	juli 2018
Presentatie over etnische diversiteit en geregistreerde criminaliteit ESC	augustus 2018
Talkshow maandelijkse stadcollege, uitkomsten toegespits op Rotterdam en Zuid-Holland	september 2018
PEP-bijeenkomst over kracht en de uitdaging van diversiteit in de samenleving	september 2018
Inleiding bestuurderslunch Diversiteit met wethouders, burgemeesters tijdens Dag van de Stad	oktober 2018
Actualiteitencollege Wethoudersvereniging over De nieuwe verscheidenheid	oktober 2018
Landelijk congres 'vooruit met de wijk' Platform31	oktober 2018
Presentatie over een alternatieve clustering voor westers/niet-westers CBS	november 2018
Presentatie over toenemende etnische diversiteit en sociale cohesie Universiteit van Amsterdam	november 2018
Debat over sociale cohesie in tribale tijden	november 2018
Expertsessie Samenleven Gemeente Rotterdam	november 2018
Congressessie over De nieuwe verscheidenheid VNG & min. szw	december 2018
Jan Brouwer Conferentie Migratie en Integratie vanuit perspectief van de samenleving – KHMW	januari 2019
Gastcollege Diversiteit Nationaal Bibliotheekcongres	april 2019
Artikel Etnische verscheidenheid in NL, Wynia's week (wekelijkse digitale nieuwsbrief)	juli 2019
Artikel de Groene Amsterdammer 'ontwikkeling van expatgemeentes'	augustus 2019
College aan dertig studenten Hogeschool van Amsterdam	september 2019
Presentatie en debat over toezicht op het inburgeringsonderwijs – min. szw	augustus 2020
Presentatie en debat over de nieuwe verscheidenheid – wbs	september 2020
College voor studenten Hogeschool Amsterdam over De nieuwe verscheidenheid	oktober 2020
Bijeenkomst bij Kabinet van de Koning	november 2020
Presentatiebijeenkomst Samenleven in verscheidenheid	december 2020
Eregast Eindpresentatie Hoe versterken we welzijn en welvaart en verhogen we regie voor middengroepen, in stad en regio, nu en later? – Nationale Denktank 2020	december 2020
Bijeenkomst beleidsmakers szw, OCW, J&V, BZK over de kabinetsreactie	januari 2021
ACVZ-bijeenkomst over het rapport Samenleven in verscheidenheid	januari 2021
Lezing voor Nationaal programma Rotterdam-Zuid	januari 2021

Activiteiten	Datum
Presentatie rotary Den Haag	januari 2021
Actualiteitencollege Hogeschool Utrecht	januari 2021
Mastercursus strategien Metropoolregio Rotterdam-Den Haag	februari 2021
College Gemeente Den Haag: wethouder, mT stadsdeel Escamp, programmadirecteur Regiodeal Zuidwest	februari 2021
vNG & szw-bijeenkomst met wethouders van verschillende gemeenten	februari 2021
Interview over de woningmarkt – min. szw en J&v	februari 2021
Webinar 'Legislating an inclusive society' – City Central Groningen en Nexus	maart 2021
Lunchmeeting met ambassadeur België	maart 2021
Directeurenoverleg migratie – min. szw en J&v	april 2021
Lezing 'Inpassen nieuwe migranten op de woningmarkt' – Gemeente Den Haag	april 2021
Openbare technische briefing Vaste TK-commissie	mei 2021
Interview met Koninkrijk.nu over de criminaliteit onder Antillianen	mei 2021
Gesprek met de Raad van State over het Besluit register onderwijsdeelnemers	juni 2021
Voordracht min. szw over rapport Samenleven in verscheidenheid	juni 2021
Publicatie in de Groene Amsterdammer 'tussen tolerantie en lomphheid'	juni 2021
Presentatie rapport voor randstelijke international centers en de metropool Amsterdam	juni 2021
Presentatie Samenleven in verscheidenheid aan medewerkers van de international centers in de Randstad	juli 2021
Presentatie in het DG- en Directeurenoverleg o.l.v. SG szw	juli 2021
Gesprek over de mobiliteit van individuen met een migratieachtergrond – min. I&W	juli 2021
Week van het Programma Zuidwest – Dag van de wetenschap Gemeente Den Haag	september 2021
Rondetafelgesprek classificatie naar herkomstgroep – CBS	september 2021
Gesprek met de directeur Strategie en Innovatie van de politie over diversiteit in de registraties	oktober 2021
Gesprek met de acvz over beleidsmatige richtgetallen voor asielmigranten	oktober 2021
Symposium Samenleven in verscheidenheid – vNG en min. szw	november 2021
College over policybriefs maken – EUR master sociology	november 2021
Kennislezing de implicaties voor OCW van Samenleven in verscheidenheid	november 2021

10. Houdbare zorg

Nederlanders gebruiken steeds meer en steeds duurdere zorg. Over 40 jaar moeten we bijna onze hele welvaartsgroei inzetten voor de stijgende zorgkosten. Dat vraagt steeds meer solidariteit van burgers en gaat ten koste van andere maatschappelijke doelen, zoals goed onderwijs. Bovendien leidt de toenemende zorgvraag nu al tot negatieve effecten. Zo zijn er forse personeelstekorten in de zorg. En hoewel grote delen van onze zorg goed functioneren, staan in sommige sectoren de kwaliteit en toegankelijkheid onder druk. De WRR adviseert de regering om op een andere manier zorgbeleid te maken en om zich actiever op te stellen. Grenzen aan financiële middelen, mensen en maatschappelijk draagvlak maken dit onvermijdelijk. De WRR noemt dat financiële, personele en maatschappelijke houdbaarheid. De zorg is alleen houdbaar als deze drie aspecten op peil én in balans met elkaar zijn. Alleen dan kan de zorg de kwaliteit en toegankelijkheid bieden die de samenleving verwacht. Daarvoor zijn scherpe inhoudelijke keuzes nodig.

Publicaties		Datum
Verslag Beter Kiezen: van spreekkamer tot Tweede Kamer	overige publicatie	maart 2020
Toekomstverkenning zorguitgaven 2015-2060 door RIVM	overige publicatie	april 2020
Gezondheidseffecten en maatschappelijke baten van de gezondheidszorg door rivm	overige publicatie	april 2020
Houdbare ouderenzorg. Ervaringen en lessen uit andere landen	working paper (WP42)	februari 2021
Kiezen voor houdbare zorg. Mensen, middelen en maatschappelijk draagvlak	adviesrapport (R104)	september 2021
Samenvatting Kiezen voor houdbare zorg. Mensen, middelen en maatschappelijk draagvlak	overige publicatie	september 2021
Infographic Kiezen voor houdbare zorg. Mensen, middelen en maatschappelijk draagvlak	overige publicatie	september 2021
Toelichting op het rapport	video	september 2021
Het Nederlandse zorgbeleid in historisch perspectief 1941-2017	working paper (WP45)	september 2021
Podcast Kiezen voor houdbare zorg	podcast	september 2021
WRR Position Paper Preventie – TK-Commissie vws	overige publicatie	maart 2022
Summary Sustainable healthcare, a matter of choice. People, resources and public support	overige publicatie	mei 2022

Activiteiten	Datum
Gesprek met Joba van den Berg, Pieter Omtzigt en Evert-Jan Slootweg CDA	februari 2019
Gesprek met fractiemedewerkers Badci en Van Rij denk	februari 2019
Gesprek met Kees van der Staaij SGP	maart 2019
Gesprek met Corinne Ellemeet en Bart Snels GroenLinks	maart 2019
Gesprek met Arno Rutte VVD	maart 2019
Gesprek met Fleur Agema PVV	maart 2019
Gesprek met Maarten Hijink SP	maart 2019
Gesprek met Lilianne Ploumen PvdA	april 2019
Gesprek met Rens Raemakers D66	april 2019
Gesprek met Joost Sneller D66	oktober 2019
Technisch overleg begroting met vws	november 2019
Bijeenkomsten OECD en France Stratégie (Parijs)	november 2019
Hollands Spoor-debat Houdbare zorg	november 2019
Overleg begrotingssystematiek ministerie van Financiën	december 2019
Gesprek bewindspersonen vws	december 2019
Werkbezoek aan nice, Health Foundation, King's Fund, Nuffield Trust en LSE Health (Londen)	december 2019
Gesprek met minister Hoekstra van Financiën	februari 2020
Overleg met Jet Bussemaker (RvS) en relevante stakeholders	juni 2020
Expertmeeting Complexiteit in de Zorg	juli 2020
Bezoek MP aan de raad; presentatie Houdbare Zorg	december 2020
Gesprek met Raad van State	maart 2021
Presentatie Raad voor de Volksgezondheid en Samenleving	maart 2021
Vervolggesprek met Raad van State	maart 2021
Gesprek met Jet Bussemaker (RvS)	maart 2021

Activiteiten	Datum
Briefing staatssecretaris, dg Curatieve zorg, dg Langdurige zorg – min. vws	mei 2021
Briefing Pieter Hasekamp CPB	mei 2021
Briefing Kim Putters en andere leden SCP	mei 2021
Briefing aanloopfase rapport Henk Kamp, Actiz Ouderenzorg	augustus 2021
Briefing aanloopfase rapport Margriet Schneider, voorzitter Ned. Federatie van Universitair Medische Centra	augustus 2021
Briefing aanloopfase rapport Raad voor de Volksgezondheid en Samenleving	augustus 2021
Briefing aanloopfase rapport Ad Melkert, voorzitter Nederlandse Vereniging van Ziekenhuizen	augustus 2021
Briefing aanloopfase rapport Ruth Peetoom, voorzitter GGZ	augustus 2021
Presentatie rapport Kiezen voor houdbare zorg aan demissionair minister De Jonge	september 2021
Briefing rapport VNO-NCW	september 2021
Presentatie rapport ZonMW programma Langdurige Zorg en Ondersteuning	september 2021
Toelichting rapport PvdD-fractie/woordvoerders	oktober 2021
Toelichting rapport aan formerende partijen (zorgwoordvoerders)	oktober 2021
Brainstormsessie t.b.v. onderzoeksagenda min. vws	oktober 2021
Presentatie rapport Zorgverzekeraars Nederland	oktober 2021
Toelichting rapport VD-fractie/woordvoerders	oktober 2021
Medewerking aflevering podcast 'Slimme Zorg'	oktober 2021
Toelichting rapport SGP-fractie/woordvoerders	november 2021
Toelichting rapport VD-zorgwerkgroep	november 2021
Toelichting rapport PvdA-fractie/woordvoerders	november 2021
Masterclass zorgrapport DNB	november 2021
Presentatie rapport onderzoeksgroep ESHPM EUR	november 2021
Toelichting rapport Volt-fractie/woordvoerders	november 2021
Presentatie Congres Hoe houden we de zorg betaalbaar	december 2021
Presentatie Jaarlijkse SGF-DAG	december 2021
Presentatie rapport zorg ACM	december 2021
Presentatie rapport zorg voorzitter VNVN Bianca Buurman	december 2021
Presentatie en toelichting rapport SER	december 2021
Toelichting rapport UMCU (afdeling Verloskunde/Gynaecologie)	december 2021
Regulier overleg VNG	december 2021
Webinar nvtag en VGE	januari 2022
Lunchlezing staf Algemene Rekenkamer	januari 2022
Toelichting rapport Algemene Rekenkamer	januari 2022
Discussiebijeenkomst Raad van State	januari 2022
Presentatie rapport zorg CPB	januari 2022
Opname podcast BNR / Harmke Pijpers	januari 2022
Presentatie rapport zorg Landelijke werkgroep economie-onderwijs (LWEO)	februari 2022
Gesprek Sjoerd Repping – Zorgevaluatie en Gepast Gebruik	februari 2022
Webinar 'Naar een houdbaar zorgstelsel – welke keuzes moeten we maken?' – Rijksacademie	februari 2022

Activiteiten	Datum
Presentatie Rapport Houdbare Zorg Programma Zorgevaluatie & Gepast Gebruik	februari 2022
Presentatie rapport Houdbare Zorg Heidag Franciscus Gasthuis	februari 2022
Toelichting rapport Houdbare Zorg aan burgemeester Apeldoorn	februari 2022
Adviesgesprek Thematisch Agenda ZINL	februari 2022
Gesprek data-uitwisseling & standaardisatie in de zorg, Amsterdam UMC	maart 2022
Presentatie Netwerk Wonen-Zorg-Welzijn Gemeente Den Haag	maart 2022
Rondetafelgesprek Tweede Kamer over preventie	maart 2022
Gesprek Erasmus School of Health Policy and Management m.b.t. onderzoeksvorstel	maart 2022
Masterclass Landelijke Organisatie van Aspirant Huisartsen	maart 2022
Lezing Dag van de Preventie – Zorgvisie	april 2022
Gesprek rob over regionalisering in de zorg	april 2022
Briefing rapport Vereniging Nederlandse Gemeenten	april 2022
Presentatie Raad van Toezicht Franciscus Gasthuis	april 2022
Briefing Federatie Medisch Specialisten (FMS)	april 2022
Gesprek Raad voor Volksgezondheid en Samenleving	april 2022
Presentatie Symposium Betaalbare zorg RadboudUMC	mei 2022
Werkconferentie n.a.v. rapport Houdbare Zorg – UvT en Gemeente Tilburg	mei 2022
Masterclass – Vereniging Samenwerkende Algemene Ziekenhuizen	mei 2022
Lezing en discussiebijeenkomst Radboud UMC/Fit4Surgery	mei 2022
Gesprek PVV-fractie (Fleur Agema)	mei 2022
Gesprek EUR m.b.t. onderzoek naar thematische agenda en rollen zin	mei 2022
Keynote Bijeenkomst Federatie van Medisch Specialisten	juni 2022
Panel HTAI2022 Annual Meeting	juni 2022

11. Corona-activiteiten

De pandemie en de maatregelen om deze te bestrijden hebben een grote impact op Nederland. De WRR heeft, passend bij zijn taak, willen bijdragen aan de langetermijn- en strategische vragen die deze pandemie oproept. Een van de samenwerkingsverbanden waarin de WRR participeert is de SER-denktank, met daarin ook het Centraal Planbureau, het Sociaal en Cultureel Planbureau, het Centraal Bureau voor de Statistiek, De Nederlandsche Bank, de Raad voor Volksgezondheid en Samenleving en Clingendael. Daarnaast hebben de activiteiten geleid tot een reeks publicaties. In de laatst verschenen publicatie kijken de WRR en KNAW naar de brede impact van de pandemie en ontwikkelen zij vijf scenario's over het verloop van de pandemie: (1) Terug naar normaal, (2) Griep+, (3) Externe dreiging, (4) Continue strijd, en (5) Worst case.

Publicaties		Datum
Position paper TK hoorzitting/rondetafelgesprek corona-app	overige publicatie	april 2020
WRR position paper Dutch House of Representatives hearing / round-table discussion on coronavirus app	overige publicatie	april 2020
Kwetsbaarheid en veerkracht	overige publicatie	juni 2020
Vulnerability and resilience	overige publicatie	juni 2020
Artikel PlatformO & Rijksportaal Redelijkheid en rechtvaardigheid	overige publicatie	juni 2020
Coronacrisis vraagt om debat over digitalisering	overige publicatie	juni 2020
Podcast Reflecties op de coronacrisis	podcast	juni 2020
Artikel PlatformO & Rijksportaal debat over digitalisering	overige publicatie	augustus 2020
Communicatie en draagvlak covid-19	overige publicatie	oktober 2020
Communication and support for covid-19 measures	overige publicatie	december 2020
Verwerven, waarderen en wegen (essay GR/ROB/WRR)	overige publicatie	juni 2021
Artikel PlatformO & Rijksportaal crisisparaatheid	overige publicatie	juni 2021
Acquiring, assessing and weighing. The use of knowledge in policy advice in times of crisis	overige publicatie	juni 2021
Brief aan de informateur scenariostudie covid-19	overige publicatie	juni 2021
Bundel covid-19: Expertvisies op de gevolgen voor samenleving en beleid	overige publicatie	juli 2021
Gezamenlijk advies KNAW/WRR Navigeren en anticiperen in onzekere tijden	overige publicatie	september 2021
Navigating and anticipating in uncertain times	overige publicatie	november 2021
Visual summary Navigating and anticipating in uncertain times	overige publicatie	november 2021
Coronavirus disease 2019 scenarios for a long-term strategy under fundamental uncertainty	overige publicatie	februari 2022

Activiteiten	Datum
Deelname SER-denktank	juni 2020
Brainwash TV	juni 2020
esaf meeting on scientific advice during the covid-19 crisis	juli 2020
Lezing over covid-19 en maatschappelijk onbehagen – NSOB	september 2020
Lezing over 'Het betere werk in tijden van corona' – Huis75	september 2020
Expertsessie Kaag en Van Nieuwenhoven over communicatie en gedragsbeïnvloeding voor COVID-19	oktober 2020
Inleiding online themabijeenkomst 'Werken voor en na corona' – SER Noord-Nederland/ forum Groningen	oktober 2020
JRC workshop 'science for policymaking'	oktober 2020
Dag van de Stad – G4 en G40, zeven ministeries, VNG, Platform31 en andere partners	november 2020
Bijdrage DFIR-Conference 2020	november 2020
Presentatie en discussie over WRR-notitie 'Kwetsbaarheid en veerkracht' bij aveum	januari 2021
Toelichting bij bestuurlijke netwerktafel mitigatie en herstel corona – CvdK NH	februari 2021
Werkconferentie Crisisparaatheid van reactief naar anticiperend advies voor beleid i.s.m. ROB en GR	februari 2021

Activiteiten	Datum
Reflectie op verhaal Denker des Vaderlands Daan Roovers crisisdenken en strategie	maart 2021
Presentatie en discussie over WRR-notitie 'Kwetsbaarheid en veerkracht' bij TU Delft	maart 2021
Spreker the European Research and Innovation Days – European Commission	juni 2021
Spreker International Conference INESA	augustus 2021
Opinieartikel in de Volkskrant	september 2021
Ontbijtinspiratiesessie (presentatie en brainstorm) – DG Samenleving en COVID	19 oktober 2021
Presentatie/webinar over scenariostudie – Dienst Testen	oktober 2021
Presentatie op wetenschapstweedaagse over kennisagenda	oktober 2021
Artikel op PlatformO	oktober 2021
Presentatie scenariostudie op ALV KNAW	oktober 2021
Artikel op Rijksportal	oktober 2021
Gesprek met Jaap van Dissel, RIVM	november 2021
Deelname panel epta-conferentie – Rathenau Instituut	november 2021
Presentatie over scenariostudie – Alumni Europese Comenius Leiderschap Leergang	november 2021
Presentatie / deelname webinar independent SAGE	november 2021
Presentatie netwerk toekomstverkenningen – Stichting Toekomstbeeld der Techniek	december 2021
Presentatie Veiligheidsberaad	december 2021
Gesprek met OMT-leden	december 2021
Ambtelijke sessie coronascenario's VNG	januari 2022
Bestuurlijke sessie coronascenario's VNG	januari 2022
Scenariostudie bij informele herenleesclub	januari 2022
Presentatie & gesprek over scenario's met schoolbesturen	mei 2022

12. Politiefunctie

In 2018 diende Kamerlid Den Boer een motie in waarin de regering werd gevraagd een visie te formuleren over de toekomst van de politiefunctie in Nederland. Na overleg met de minister van Justitie en Veiligheid heeft de WRR in 2020 en 2021 een verkennend onderzoek uitgevoerd waarin de vraag centraal staat of een herbezinning op de politiefunctie wenselijk is tegen het licht van twee maatschappelijke trends. In de eerste plaats betreft dat de toenemende privatisering van veiligheidstaken; steeds meer taken die van oudsher door de politie werden uitgevoerd, worden inmiddels door private partijen verricht. In de tweede plaats kijken we naar de impact van de steeds verdergaande digitalisering van de samenleving, waarbij ook criminaliteit zich steeds meer online afspeelt. In het verkennende onderzoek worden de risico's en kansen van deze trends in kaart gebracht. De WRR signaleert dat er als gevolg van bovengenoemde trends fundamentele, deels urgente vragen voorliggen die onder andere betrekking hebben op grondrechten, gelijke toegang tot veiligheid voor burgers, en effectiviteit van de opsporing. De conclusie is dan ook dat een herbezinning op de politiefunctie inderdaad wenselijk is.

Publicaties		Datum
Politiefunctie in een veranderende omgeving	working paper (WP51)	november 2021

Activiteiten	Datum
Expertbijeenkomst	september 2020
Expertbijeenkomst	november 2021
Keynote Strategische tafel Burgeropsporing Programma Toekomstbestendig Opsporen en Vervolgen om	februari 2022

13. Artificiële intelligentie

Kunstmatige intelligentie (AI) gaat ons leven fundamenteel veranderen. Als Nederland zich op deze fundamentele verandering niet goed voorbereidt, is er niet alleen het risico dat kansen worden gemist, maar ook dat de samenleving opgescheept wordt met een technologie die onze belangen niet dient. De WRR betoogt dat AI een systeemtechnologie is, te vergelijken met elektriciteit en de verbrandingsmotor. Een systeemtechnologie heeft een langdurige en grootschalige invloed en niet te voorziene effecten. Daarom is een integrale aanpak vereist, met intensieve betrokkenheid van de overheid. De WRR onderscheidt daarbij vijf opgaven: demystificatie, contextualisering, engagement, regulering en positionering. De WRR beantwoordt met dit project de eerdere adviesaanvraag van de regering.

Publicaties		Datum
Verslag van de Hollands Spoor-bijeenkomst over Artificiële Intelligentie	overige publicatie	november 2018
Internationaal AI-beleid. Domme data, slimme computers en wijze mensen	working paper (WP34)	juni 2019
Artikel PlatformO & Rijksporaal AI	overige publicatie	oktober 2019
AI als een general purpose technology	working paper (WP41)	februari 2021
Mensenrechten als ijkpunten van AI	working paper (WP46)	september 2021
Het technologische ecosysteem van ai in Nederland	working paper (WP47)	oktober 2021
AI van repleik gediend? Een verkenning van tegenmacht vanuit maatschappelijke organisaties	working paper (WP50)	oktober 2021
Human rights as benchmarks of artificial intelligence	working paper (WP46-eng)	oktober 2021
Opgave Artificiële Intelligentie. De nieuwe systeemtechnologie.	adviesrapport (R105)	november 2021
Samenvatting Opgave Artificiële Intelligentie. De nieuwe systeemtechnologie	overige publicatie	november 2021
Opgave Artificiële In beeld	overige publicatie	november 2021
Infographic Opgave Artificiële Intelligentie. De nieuwe systeemtechnologie.	overige publicatie	november 2021
Summary Mission AI. The New System Technology	overige publicatie	november 2021
De maatschappelijke inbedding van ai kent vijf opgaven	video	november 2021
Beschouw AI als een systeemtechnologie	video	november 2021
Podcast Opgave AI	podcast	november 2021

Activiteiten	Datum
Hollands Spoordebat Artificiële Intelligentie	oktober 2018
Deelname diner pensant AI voor Nederland – AINED/VNO-NCW	oktober 2018
Deelname roundtable with Microsoft CEO Satya Nadella	oktober 2018
Interview algoritmes min. BZK	december 2018
TK rondetafelgesprek over drones en killer robots	januari 2019
Werkbezoek aan France Stratégie	februari 2019
Expertmeeting wetenschappelijk bureau Groenlinks over de slimme stad	maart 2019
Interview met Corien in FD over AI	juli 2019
Gesprek met wethouder van Smart City Apeldoorn	september 2019
Gesprek met Marleen Stikker over 'KI vloek of zegen voor een inclusief kapitalisme' – Fondsevent van FD en Fondsnieuws	september 2019
Lezing over AI – Tilburg Universiteit	oktober 2019
Spreker op responsible ai conference – ALLAI World	oktober 2019
Lezing bij Wetenschapsdag over innovatie – min. SZW	oktober 2019
Debat over regulering technologie – Brainwash Festival	oktober 2019
Panel over AI en diversiteit – Asser Instituut	januari 2020
TK-commissie EZK over SAPAI	februari 2020
Conference call AI and Ethics committee Academie des Technologies	april 2020
Templeton conference on Paper Citizenship in a Digital Age: debat over digitalisering en burgerschap – De Balie	mei 2020
Werkbezoek aan Franse Academie van Technologie	mei 2020
Conferentie/webinar VU School of Governance i.s.m. Pakhuis de Zwijger over Corona-apps	juni 2020
Twee presentaties over Geopolitiek en digitalisering: over plek van Europa in de wereld – NSOB	juni 2020
Deelname Podcast Achter de Klik: gesprek over data	juni 2020
Lezing bij College Club	juli 2020
Prinsjesgesprek over digitalisering/AI (in relatie tot vrijheid) – Stichting Prinsjesfestival	september 2020
Radiogesprek van de 'Internetmarathon' – Bits of Freedom/De Balie	september 2020
Presentatie bij de Filosofische School Nederland	september 2020
Interview EenVandaag over online proctoring	september 2020
Gesprek met fractievoorzitter Dijkhoff vVD	oktober 2020
Lunchlezing AI min. Fin	oktober 2020
Interview blogserie De Wereld en AI – Rathenau Instituut	maart 2021
Deelname panelgesprek over ethiek en beleid gebruik van AI voor morele oordeelsvorming – NVBE Jaarsymposium	juni 2021
Interview door Wilfried de Jong radioprogramma Nooit Meer Slapen	juli 2021
NRC Artikel	juli 2021
Het Filosofisch Kwintet	augustus 2021
Presentatie rapport Opgave Artificiële Intelligentie. De nieuwe systeemtechnologie	november 2021
Kennismakingsgesprek met TK-commissie Digitale Zaken	december 2021
VPRO de slag om het internet (podcast)	december 2022
BNR radio interview Big Five	december 2021

Activiteiten	Datum
ECP Nationale Privacy Conferentie (presentatie)	januari 2022
Europese Rekenkamer (gesprek)	januari 2022
ZLTO (gesprek)	januari 2022
Verdonck, Klooster & Associates Nationale Data Podcast (podcast)	januari 2022
Bezoek aan MP Vlaanderen en expertmeeting	februari 2022
Rol bij het ECP-Des Indes Diner	februari 2022
VNG digitalisering en lokale politiek (presentatie)	februari 2022
Vakblad overheidsinformatie (interview)	februari 2022
Presentatie DNB Breed Seminar	februari 2022
Webinar Future City Foundation	februari 2022
Genovum (gesprek)	februari 2022
Groefonds (presentatie en gesprek)	februari 2022
RDW (presentatie)	februari 2022
Artikelreeks Groene Amsterdammer	maart 2022
Discussiebijeenkomst over kennisagenda AI i.s.m. Universiteit van Amsterdam	maart 2022
Presentatie BrabantKennis: maatschappelijke inbedding van AI in Brabant	maart 2022
Staatssecretaris digitale zaken (presentatie)	maart 2022
Nederlandse AI Coalitie (gesprek)	maart 2022
Presentatie Politie AI Lab	maart 2022
Rathenau Instituut (presentatie)	maart 2022
Presentatie Clingendael	april 2022
Presentatie College van de Rechten van de Mens	april 2022
Briefing Commissie Digitale Zaken Tweede Kamer	April 2022
Rijksbrede Benchmark groep (Presentatie)	april 2022
Avanti Almere (presentatie)	mei 2022
Presentatie Belastingdienst	mei 2022
Presentatie Autoriteit Persoonsgegevens	juni 2022
Ministerie van Buitenlandse Zaken (lezing)	juni 2022

14. Onzekerheid en onbehagen

Maatschappelijk onbehagen is voor velen in ‘Den Haag’ en omstreken een aanhoudend punt van zorg. Maar wat is precies de oorzaak van dit onbehagen? In dit project onderzoekt de WRR wat de invloed is van individuele onzekerheid op maatschappelijk onbehagen. In de afgelopen decennia lijkt de onzekerheid voor mensen op allerlei levensdomeinen toe te nemen. Sommige groepen lijken weinig moeite te hebben met deze onzekerheid, of deze zelfs positief te waarderen. Bij andere groepen vertaalt deze onzekerheid zich echter in onbehagen. Waarom dit verschil in reactie? De centrale hypothese van dit project is dat een belangrijke oorzaak hiervoor ligt in verschillen in de mate waarin mensen controle hebben en ervaren over hun situatie en hun toekomst. Doel van dit project is om de samenhang te analyseren tussen (gevoelens van) onzekerheid en controle enerzijds, en attitudes ten aanzien van politiek en maatschappij anderzijds. Op basis van die analyse zal de WRR vervolgens aanbevelingen doen.

Publicaties		Datum
Wonen en gevoelens van onbehagen (PBL)	overige publicatie	maart 2020
Zekerheid van de baan? Deelstudie naar onzekerheid over werk en inkomen voor verschillende groepen werkenden	working paper (WP44)	juli 2021

Activiteiten		Datum
Deelname sessie over bestaanszekerheid en voorspelbaarheid van inkomen – Gemeente Den Haag		september 2019
Workshop The societal resilience project – INGSA		januari 2020
Rondetafelgesprek Horizon 2020 project Working Yet Poor – Erasmus Universiteit		april 2021

15. Research for Policy

De WRR en de internationale uitgever Springer zijn gestart met een nieuwe serie: Research for Policy. In deze serie worden internationaal relevante studies van de WRR gepubliceerd. Veel kwesties die in Nederland spelen, stoppen immers niet bij de landsgrenzen. WRR-publicaties zijn gericht op het herformuleren van beleidsdoelen en het openen van nieuwe perspectieven op basis van wetenschappelijk onderzoek en analyses. Met de Research for Policy-serie hoopt de WRR het publieke debat in het buitenland te verrijken.

Publicaties		Datum
Why knowing what to do is not enough. A Realistic Perspective on Self-Reliance	Springeruitgave	juni 2019
European Variations as a Key to Cooperation	Springeruitgave	januari 2020
Security in an Interconnected World. A Strategic Vision for Defence Policy	Springeruitgave	april 2020
Money and Debt: The Public Role of Banks	Springeruitgave	juni 2021
Preparing for Digital Disruption	Springeruitgave	september 2021
Better Work. The Impact of Automation, Flexibilization and Intensification of Work	Springeruitgave	november 2021

Activiteiten		Datum
Webinar: 'Digitalization in times of growing dependence on digital means' i.s.m. France Stratégie		februari 2021
Webinar 'Better Policies for Better Work'		december 2021

16. Onderneming en maatschappij

Het bedrijfsleven is een onmisbaar onderdeel van de maatschappij. Ondernemingen voorzien in maatschappelijke behoeftes met hun diensten en producten en dragen bij aan economische ontwikkeling en werkgelegenheid. Tegelijkertijd kunnen ondernemingen de samenleving te kort doen, bijvoorbeeld wanneer hun producten slecht zijn voor de volksgezondheid, productiemethodes niet duurzaam zijn of wanneer ze belasting ontwijken. Hoe kunnen bedrijven floreren én optimaal bijdragen aan de Nederlandse samenleving? Dat is de centrale vraag van het WRR-project Onderneming en Maatschappij. De WRR gaat ook in op de vraag welke aanpassingen in het overheidsbeleid kunnen helpen om de maatschappelijke bijdrage van het Nederlandse bedrijfsleven verder te vergroten.

Duidelijk is dat het bevorderen van een toekomstbestendig ondernemersklimaat baat heeft bij bedrijven met een hoogwaardige toegevoegde waarde (op economisch, maatschappelijk en ecologisch gebied). Hoe hier optimale prikkels voor te geven, is de beleidsuitdaging.

Publicaties		Datum
De legitimiteit van bedrijven in een liberale democratie	working paper (WP43)	mei 2021
Theorieën van de onderneming. De winst van een dynamische brede welvaartsbenadering	working paper (WP52)	maart 2022

Activiteiten		Datum
Bijdrage aan Energie Transitie Cafe Royal Hass Koning		april 2022

17. Klimaatbeleid

Klimaatverandering raakt Nederland op veel verschillende manieren. Het terugdringen van de uitstoot van broeikasgassen en de transitie naar een duurzamer economie stelt de samenleving voor grote uitdagingen. Ook de gevolgen van klimaatverandering brengen stevige opgaven met zich mee. De stijging van de zeespiegel, droogte, watertoevoer via de rivieren en fluctuaties in het weer vragen om ingrijpende aanpassingen in de inrichting van het land. Nationaal en internationaal heeft Nederland zich aan tal van afspraken gecommitteerd om klimaatbeleid te ontwikkelen, maar veel moeilijke keuzes voor de korte en lange termijn moeten nog worden gemaakt.

Het WRR-project Klimaatbeleid richt zich specifiek op twee aspecten:

klimaatrechtvaardigheid en langetermijnbeleid. Het deelproject Klimaatrechtvaardigheid gaat over rechtvaardige verdelingen van de klimaatlasten als gevolg van het Nederlandse klimaatbeleid. Omdat het over miljarden gaat, zal dit onderwerp de komende jaren onder een vergrootglas liggen. Een rechtvaardige verdeling van deze miljarden is essentieel – anders wordt draagvlak voor maatregelen ondermijnd. Er zijn verschillende manieren om verdelingen op een rechtvaardige manier aan te pakken. De keuze voor een bepaalde verdeling wordt echter niet altijd expliciet of bewust gemaakt, laat staan consistent. Hierdoor is die keuze vaak lastig uit te leggen. Met dit deelproject biedt de WRR inzicht in de verschillende manieren voor rechtvaardige verdelingen, de onderliggende verdelingsprincipes en de consequenties ervan. Ook onderzoekt de raad het burgerperspectief op verdelende rechtvaardigheid. Hij maakt expliciet wat nu nog veelal impliciet is en dragen middels een denkkader bij aan het ‘vocabulaire’ hierover. Sturen op rechtvaardigheid wordt op die manier een belangrijke pijler voor het klimaatbeleid.

Het deelproject Klimaatbeleid voor de lange termijn focust op de termijn na 2050. De WRR wil bijdragen aan de klimaatproblematiek waarover nu nog niet gesproken wordt, maar waar wél dringend actie voor vereist is. Door de huidige focus tot 2050 is er nu onvoldoende urgentie voor de échte desastreuze gevolgen die zich dan voltrekken. Het begrip ‘klimaatbeleid’ zal wellicht een andere invulling moeten krijgen en meer gericht moeten worden op bijvoorbeeld leven met weersextremen en het realiseren van negatieve emissies. Onder meer bestuurlijke vraagstukken over de ruimtelijke ordening van lager gelegen gebieden in Nederland of infrastructurele uitdagingen met betrekking tot het realiseren van CO₂-opslag en negatieve emissies zullen prominenter worden. Met dit deelproject wil de raad bijdragen aan een beter zicht op de grote problemen van straks – als we in 2050 zijn aanbeland – en op hoe Nederland zich hier bestuurlijk en maatschappelijk op kan voorbereiden.

Publicaties		Datum
Verdelende rechtvaardigheid in het klimaatbeleid	working paper (WP49)	november 2021
Visualisatie van de verdelingsvraagstukken en verdelingsprincipes	overige publicatie	november 2021
WRR-bijdrage aan de inspiratiebundel 'Jongeren en hun zorgen voor morgen'	overige publicatie	mei 2022

Activiteiten	Datum
Werksessie met externen over betrekken van toekomstige generaties bij klimaatbeleid	november 2021
Debatavond over de lastenverdeling van het klimaatbeleid: rechtvaardig maar toch pijnlijk i.s.m. UvA en Spui 25	november 2021
Gesprekscaroussel met gemeentes over klimaatrechtvaardigheid, in samenwerking met VNG	februari – maart 2022
Gespreksronde met politieke partijen	februari – juni 2022
Onderzoek naar burgerperspectieven op Klimaatrechtvaardigheid, in samenwerking met I&O research	februari – juni 2022
Presentatie over klimaatrechtvaardigheid interdepartementaal netwerk Rechtvaardige Transitie	april 2022
Deelname aan heidag raad, bezoek Hoeksche Waard en Maeslandkering, RWS	mei 2022
Presentatie bundel Jongeren en hun zorgen voor morgen – RVS, nISportraad	mei 2022
Gesprek met Rob Jetten, minister voor Klimaat, EZK, over klimaatrechtvaardigheid en klimaatbeleid lange termijn	juni 2022
Bijdrage aan congres 'De mens centraal in de energietransitie', in samenwerking met TNO.	juni 2022
Gesprek met Raad van State, commissie Klimaat	juli 2022
Bijeenkomst over de bestuurlijke uitdagingen rondom technologieën van carbon dioxide removal (CDR) en van solar radiation management (SRM). In samenwerking met de TU Delft (Campus Den Haag).	juli 2022

18. Lustrum WRR

In 2022 viert de in 1972 opgerichte WRR zijn vijftigjarig bestaan. Voor de WRR is dit tiende lustrum een uitgelezen gelegenheid om eens goed stil te staan bij zijn werkveld: het samenspel tussen wetenschap en beleid, en dan met name hoe hierbinnen het ambacht van wetenschappelijke beleidsadviesing zich de afgelopen vijftig jaar heeft ontwikkeld. Dit centrale thema, vijftig jaar wetenschappelijke beleidsadviesing, is onderverdeeld in vier deelthema's: tijd, kennis, beleid en professie. Gegeven de grote maatschappelijke vraagstukken die spelen, is professionele, op wetenschap gebaseerde adviesing noodzakelijk voor goed overheidsbeleid. Door deze vraagstukken te herkennen en op te pakken draagt de WRR bij aan de kwaliteit en richting van het overheidsbeleid en aan een goed gefundeerde maatschappelijke discussie. Hierbij geldt het uitgangspunt: wetenschappelijke adviesing is nooit af, want samenlevingsvraagstukken veranderen permanent. De WRR organiseert diverse activiteiten die de thema's tot leven brengen.

Publicaties		Datum
Lustrummagazine	overige publicatie	maart 2022
Podcast: Zes voorzitters over 50 jaar WRR	podcast	maart 2022
Podcast: De buitenwereld over het werk van de WRR	podcast	maart 2022
Lezingenbundel	overige publicatie	maart 2022
Binnenkijken bij de WRR	video	maart 2022

Activiteiten	Datum
Werkbezoek koning aan WRR	maart 2022
Lustrumbijeenkomst	maart 2022
Alumnibijeenkomst	juni 2022

19. Media en democratie

De media agenderen maatschappelijke vraagstukken, controleren de macht en geven stem aan verschillende groepen in de samenleving. De grote veranderingen in het medialandschap van de afgelopen jaren zijn aanleiding voor de WRR om de verbintenis tussen media en democratie opnieuw te onderzoeken. Bijna alle traditionele media (krant, televisie, radio) hebben inmiddels een digitale vertaalslag gemaakt. En met de opkomst van de grote platformbedrijven wordt nieuws en andersoortige informatie breed verspreid, zonder tussenkomst van redactionele poortwachters. Bovendien zijn de geldstromen verschoven; inmiddels vloeit het overgrote deel van de online advertentieomzetten weg van binnenlandse nieuwsorganisaties naar de grote techbedrijven in het buitenland. Hierdoor is ook de inhoud van nieuws aan verandering onderhevig; meer algemeen en nationaal georiënteerd nieuws lijkt daardoor de boventoon te gaan voeren, ten koste van gespecialiseerde journalistiek met een internationale of juist regionale focus. Aan de aanbodzijde verandert het consumptiegedrag. Nieuws wordt steeds meer online geconsumeerd en is steeds vaker iets wat mensen toevallig tegenkomen in plaats van er actief naar op zoek te zijn. Het overvloedige aanbod van informatie betekent echter niet dat er méér wordt geconsumeerd; er lijkt sprake van een groeiende groep burgers die niet tot nauwelijks nog nieuws gebruikt. Voor de democratie is dat laatste een funeste ontwikkeling.

Het project gaat drie onderdelen omvatten. Ten eerste is een scherper beeld nodig van het veranderende medialandschap. Ten tweede zal de WRR nagaan in hoeverre deze veranderingen van invloed zijn op het functioneren van de democratie. Als hiertoe aanleiding is, zullen tot slot ook beleidsinterventies moeten worden verkend, om de cruciale rol die de media vervullen in de democratie, ook voor de toekomst veilig te stellen.

Overige publicaties en activiteiten

Publicaties		Datum
Meer dan ooit nodig. Evaluatie van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid 2013-2017	overige publicatie	februari 2018
The Fall of the Middle Class? Stability and Vulnerability in the Middle Segment of Society	verkenning (V37-ENG)	februari 2018
Bundel n.a.v. conferentie Sturen op sociale waarden van infrastructuur	overige publicatie	juni 2018
Toespraak rondetafelgesprek Tweede Kamer 'drones en killerrobots'	overige publicatie	januari 2019
Een terugblik op 100 WRR-rapporten	overige publicatie	maart 2019
Verslag Hollands Spoor-Toekomst van de multilaterale orde	overige publicatie	oktober 2019
Artikel PlatformO & Rijksportaal fake news	overige publicatie	oktober 2019
Aandeel financiële sector in de economie	working paper (WP35)	november 2019
Beleidsthema's voor de lange termijn. Memo aan de programmacommissies	overige publicatie	december 2019
Het verhaal van de WRR	podcast	juni 2020
Stagelopen bij de WRR	podcast	augustus 2020
An introduction to the WRR	video	oktober 2020
Podcastserie Close-up	podcast	2021
Podcast Welkom Tweede Kamer, door WRR-voorzitter Corien Prins	podcast	april 2021
'More needed than ever' Evaluation of the Netherlands Scientific Council for Government Policy 2013-2017	overige publicatie	mei 2021
Begrensd burgers. Over de bijdrage van gedragswetenschappen aan bestuur en beleid	overige publicatie	oktober 2021
WRR-bijdrage TK-commissie Financiën	overige publicatie	februari 2022

Internationale activiteiten	Datum
Deelname roundtable How can international law regulate autonomous weapons Washington Brookings Institution	april 2018
ESAF-bijeenkomst Internationalisering Tallinn	juni 2018
Ontvangst delegatie Koreaanse overheidsdenktank (gender en development)	juli 2018
Panel ESOF: Citizens and science advice – Scientific Advice Mechanism	juli 2018
Workshop met Finse delegatie over Science Advice in Finland	oktober 2019
Deelname aan symposium 'The future of science advice in Europe' – SAPEA	november 2019
Digital esaf meeting	juni 2020
Workshop science for policy across Europe – JRC	september 2020
Spreker European panel inga global week of dialogue	september 2020
Discussion on science to policy advice interface, Lithuania project on 'Evidence Informed Policy Making' – OECD	oktober 2020
Conferentie Evidence for policymakers – Science Works	december 2020
Workshop Science for policymaking in Estonia – JRC	maart 2021
Workshop DCA en ESAF	maart 2021

Internationale activiteiten	Datum
Workshop Science for policymaking in Denmark – JRC	april 2021
Interview met Government Strategic Analysis Center of Lithuania – Lithuanian Government	mei 2021
Deelname webinar esaf-sapea Science Advice	juni 2021
ESAF meeting	november 2021
Expert bij Science Advice workshop – OECD	maart 2022
Informal ESAF dinner	april 2022
Science advice under pressure conference – SAM/SAPEA	april 2022
Panelbijdrage Evidence informed policy making – EPSA	mei 2022

Activiteiten per jaar³⁰

2018	
Mondelinge briefings voor, en gesprekken met bewindslieden en Kamerleden	30
Overige briefings met beleidsmakers	21
Conferenties, workshops, expertmeetings	18
Lezingen en debatten	>100
2019	
Mondelinge briefings voor, en gesprekken met bewindslieden en Kamerleden	22
Overige briefings met beleidsmakers	28
Conferenties, workshops, expertmeetings	39
Lezingen en debatten	>100
2020	
Mondelinge briefings voor, en gesprekken met bewindslieden en Kamerleden	14
Overige briefings met beleidsmakers	9
Conferenties, workshops, expertmeetings	19
Lezingen en debatten	38
2021	
Mondelinge briefings voor, en gesprekken met bewindslieden en Kamerleden	13
Overige briefings met beleidsmakers	41
Conferenties, workshops, expertmeetings	24
Lezingen en debatten	36

2022	Eind april 2022
Mondelinge briefings voor, en gesprekken met bewindslieden en Kamerleden	5
Overige briefings met beleidsmakers	15
Conferenties, workshops, expertmeetings	12
Lezingen en debatten	3

III. Procedure en afwegingskader werkprogramma

Versie: 8 november 2021

1. Inleiding

De aanleiding voor het starten van de werkprogrammaprocedure lag onder andere in de aanbeveling van de laatste evaluatiecommissie: “Maak het keuzeproces transparanter, en houdt voldoende ruimte vrij voor nieuwe thema’s.” De procedure is bedoeld om te komen tot een beter en transparanter keuzeproces van nieuwe projecten, voldoende flexibiliteit en een goede balans in het werkprogramma en om de expertise van de hele staf en raad te benutten bij het kiezen van nieuwe projecten. Rond de zomer van 2021 is deze procedure intern en informeel geëvalueerd. Op basis daarvan zijn een aantal aanpassingen gedaan die in dit document verwerkt zijn. Hieronder een overzicht van de belangrijkste stappen:

1. Brede inventarisatie
 - a. Gesprekken met krachtenveld WRR door het jaar heen
 - b. Eén keer per 1 of 2 jaar (afhankelijk van capaciteit) brainstorm staf en raad
2. Werkprogrammamaronde
 - a. Medewerkers dienen voorstellen in (zie criteria in Paragraaf 3) n.a.v. brainstorm of tussentijds op basis van externe verzoeken/actualiteiten.
 - b. Na bespreking in staf en raad kan worden besloten tot drie opties: 1) door naar startnotitie; 2) niet door; 3) snuffelfase.
3. Startnotitie
 - a. Van de werkprogrammavoorstellen die door gaan worden startnotities opgesteld – zie criteria in Paragraaf 3.
 - b. Na bespreking van startnotitie in staf en raad wordt definitief besloten of een project van start kan gaan.

2. Procedure werkprogramma

Elementen

- **Brede inventarisatie:** Voorafgaand aan het schrijven van werkprogrammavoorstellen wordt extern en intern een brede inventarisatie gedaan van mogelijke onderwerpen. Daarbij wordt ook expliciet gekeken naar de balans in werkprogramma.
- **Werkprogrammavoorstel:** Een kort voorstel voor een potentieel project aan de hand van onderstaande criteria.
- **Startnotitie:** Wanneer een onderwerp geschikt wordt geacht voor een potentieel project voor de WRR, wordt een startnotitie geschreven. In een startnotitie worden de vragen die in het werkprogrammavoorstel zijn besproken uitgebreider besproken. Ook wordt het aangevuld met een plan van aanpak en een aftrap voor een communicatieplan.

Proces

1. Brede inventarisatie
 - Gedurende het jaar wordt er in gesprekken met bewindspersonen, fractievoorzitters, voorzitters van andere adviesraden, SG's, journalisten, lokaal bestuur, maatschappelijke organisaties, Europese organisaties, buitenlandse denktanks en andere relevante instanties en personen besproken welke onderwerpen op agenda van de WRR zouden moeten staan. Ook kan er een aparte bijeenkomst worden georganiseerd om ideeën op te halen.
 - Ieder jaar wordt door staf en raad gezamenlijk gesproken over het brede werkprogramma. Hierbij wordt gekeken welke onderwerpen er van buiten gesuggereerd zijn en of er leemtes zijn in het recente werkprogramma van de WRR. Ook wordt er door het presidium aangegeven hoeveel capaciteit er naar verwachting de komende periode is.

2. Werkprogrammavoorstellen

- Eén keer per 1 of 2 jaar vindt een werkprogrammaronde plaats. Hiervoor kunnen alle medewerkers werkprogrammavoorstellen indienen. Die worden vervolgens gezamenlijk besproken en tegen elkaar afgewogen in staf en raad.
- Voorstellen kunnen worden ingediend op basis van de prioriteiten die naar voren komen tijdens de brede inventarisatie, de beschikbare capaciteit en persoonlijke ideeën van staf- en raadsleden.
- Wanneer er geen capaciteit beschikbaar is, kan ervoor worden gekozen om dat jaar geen werkprogrammaronde te houden.
- Los van de werkprogrammaronde kunnen werkprogrammavoorstellen worden ingediend als daar urgente aanleiding toe is op basis van externe verzoeken of actualiteit. Deze worden ook behandeld door staf en raad met ondersteuning van de werkprogrammacommissie.
- Op basis van bespreking in de staf geeft werkprogrammacommissie advies aan raad en presidium over 3 opties voor de ingediende voorstellen:
 1. Door naar startnotitie.
 2. Niet door, past niet bij werkprogramma WRR.
 3. In de ‘rolodex’ houden met mogelijke snuffelfase. Hierbij kan de raad aan medewerkers vragen om het onderwerp op verschillende manieren verder te verkennen: met interne gesprekken of bijvoorbeeld een aangepast werkprogrammavoorstel. Er wordt nog geen of slechts beperkte capaciteit voor vrijgemaakt.

3. Startnotities

- De startnotitie wordt besproken in staf en raad. De staf geeft advies over de notitie. De raad besluit (conform artikel 7a lid 1 van de Instellingswet WRR) of het project van start gaat.³¹ Er zijn twee mogelijke besluiten
 - Het project gaat van start
 - Het project start niet (bijvoorbeeld omdat het startnotitie van onvoldoende kwaliteit is)
- Het presidium besluit over de bemensing en het budget.
- Na goedkeuring van de startnotitie gaat het project officieel van start.

3. Criteria

Criteria werkprogrammavoorstel

Een werkprogrammavoorstel is een beknopt eerste idee voor een onderwerp van **maximaal 5 pagina's** (georgia 11, enkele regelafstand). Onderstaande punten gelden daarbij als leidraad, maar hoeven niet integraal te worden beantwoord:

1. Wat is het onderwerp en de probleemstelling van dit project? Geef een korte beschrijving van het onderwerp en het probleem dat centraal staat.
2. Wat is de beoogde functie (agenderen, herdefiniëren probleem, richting geven) en ambitie (type eindproduct, verwachte duur) van dit project?
3. Waarom past het onderwerp bij de WRR? Denk aan lange termijn strategisch onderwerp, domeinoverstijgend, geen andere adviesraden die het kunnen oppakken, een gelaagd vraagstuk, passend binnen het werkprogramma van de WRR.
4. Waarom geeft de omgeving aanleiding om het onderwerp nu aan te pakken? Betreft belang en urgentie van het onderwerp, maatschappelijke en politieke ontwikkelingen die aanleiding geven het nu aan te pakken.

31

De minister-president wordt tijdens de periodieke gesprekken geïnformeerd over het werkprogramma en de eventuele aanpassing daarvan. Dit is conform de wijze waarop de laatste jaren praktisch invulling is gegeven aan de rol van de minister-president in artikel 7a van de Instellingswet WRR.

5. Wat is het krachtenveld? Geef aan wat de belangrijkste doelgroepen/stakeholders zijn die voor dit onderwerp en bij wie het project nadrukkelijk moet landen
6. Wat is de internationale dimensie? Geef aan hoe dit project raakt aan ontwikkelingen in andere landen en in hoeverre dit zal worden meegenomen in het project.
7. Discussiepunten, onzekerheden en twijfels. Welke vragen moeten nog verder uitgewerkt worden? Wat kunnen redenen zijn om het onderwerp nu niet op te pakken.

Criteria startnotitie

Het uitgangspunt voor de startnotitie zijn de vragen die ook voor het werkprogramma-voorstel gelden, alleen wordt nu een uitgebreidere uitwerking gevraagd. Daarnaast worden er twee vragen toegevoegd:

1. Plan van aanpak met daarin vermeld de beoogde producten, planning, benodigde capaciteit en begroting.
2. Aftrap communicatieplan die inzicht biedt wat de belangrijkste doelgroepen van dit project zijn, wanneer zij worden betrokken of geïnformeerd en via welk middel (publicaties, events of media).

4. Overwegingen bij bespreking werkprogramma

Bij de bespreking van de werkprogrammavoorstellen en startnotities kunnen staf- en raadsleden de volgende vragen in overweging nemen:

1. Geeft de omgeving aanleiding om het onderwerp nu op te pakken?
 - a. Is het nu of wordt het een belangrijk onderwerp?
 - b. Zijn er maatschappelijke en politieke ontwikkelingen die aanleiding geven het onderwerp nu op te pakken?
 - c. Kan een WRR-advies leiden tot een concrete verandering in het regeringsbeleid en kan het verschil maken in het politieke en maatschappelijke debat?
2. Past het onderwerp bij de taak van de WRR?
 - a. Is het een strategisch lange-termijnvraagstuk?
 - b. Is het domein-overstijgend? Of past het beter bij een specifieke adviesraad?
 - c. Is het een uitdagend onderwerp? Heeft het onderwerp meerdere lagen, ook achterliggende vraagstukken?
3. Is er een goede balans in het werkprogramma?
 - a. Is het voorstel een goede aanvulling op het huidige en recente werkprogramma van de WRR?
 - b. Sluit het voorstel aan bij de lange lijnen van de WRR of vormt het daar juist een verrassende aanvulling op?
4. Past het organisatorisch?
 - a. Is er voldoende capaciteit en expertise in staf en Raad?
 - b. Wordt het voorstel gedragen door staf en Raad?
 - c. Houden we flexibiliteit om in te spelen op adviesaanvragen?

IV. Doorwerking in cijfers

In deze bijlage staan de downloadcijfers van de WRR-publicaties uit de raadsperiode 2018-2022.³² Daarbij maken we onderscheid tussen het totale aantal downloads en de unieke downloads. Het kan voorkomen dat een bezoeker vaker naar de website terugkeert en het document wederom downloadt. Naast de publicaties zijn ook de samenvattingen, podcasts en de video's meegenomen in het overzicht.

Legenda

R = Rapport

PB = Policy brief

V = Verkenning

WP = Working paper

S = Samenvatting

OV = Overige publicatie

EV = Evaluatie

B = Brief

M = Memo

I = Infographic

F = Factsheet

Sum = Summary

2018

Datum	Publicatie	Type	Nr.	Unieke downloads	Downloads (totaal)
14-02-2018	The Fall of the Middle Class? Stability and Vulnerability in the Middle Segment of Society	V	-	258	295
20-02-2018	Meer dan ooit nodig. Evaluatie van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid 2013-2017	EV	-	555	631
29-05-2018	De nieuwe verscheidenheid. Toenemende diversiteit naar herkomst in Nederland	V	38	5.288	6.299
29-05-2018	Samenvatting De nieuwe verscheidenheid. Toenemende diversiteit naar herkomst in Nederland	S	-	4.002	4.689
29-05-2018	Infographic De nieuwe verscheidenheid	I	-	2.042	2.392
29-05-2018	De wereld in een stad. Migratiediversiteit en stedelijk beleid in Europa	V	39	536	612
29-05-2018	Buurtverhoudingen, onveiligheidsgevoelens en de rol van etnische diversiteit	WP	27	468	549
29-05-2018	Verlies van thuisgevoelens en de relatie met de bevolkingssamenstelling in de buurt	WP	28	373	421
19-06-2018	Regie over migratie: Naar een strategische agenda	OV	-	3.006	3.634
27-08-2018	Van verschil naar potentieel. Een realistisch perspectief op de sociaaleconomische gezondheidsverschillen	PB	7	4.962	5.743

Datum	Publicatie	Type	Nr.	Unieke downloads	Downloads (totaal)
04-09-2018	Europese variaties	R	99	2.107	2.401
19-09-2018	Sturen op sociale waarde van infrastructuur	OV	-	585	684
20-09-2018	De school als doorgangshuis. Omgaan met tijdelijke migratie in het onderwijs.	WP	29	283	348
10-10-2018	Compensation for Victims of Disasters in Belgium, France, Germany and the Netherlands	WP	30	62	70
31-10-2018	Filantropie op de grens van overheid en markt	V	40	1.361	1.603
09-11-2018	Verslag van de Hollands Spoor-bijeenkomst over Artificiële Intelligentie	OV	-	441	513

2019

Datum	Publicatie	Type	Nr.	Unieke downloads	Downloads (totaal)
17-01-2019	Geld en schuld: De publieke rol van banken	R	100	4.390	5.197
17-01-2019	Samenvatting Geld en schuld: De publieke rol van banken	S	-	3.644	4.334
05-03-2019	Differentiatie en uniformiteit in EU-wetgeving: detachering en gegevensbescherming	WP	31	127	137
07-03-2019	Verslag Conferentie Filantropie op de grens van overheid en markt	OV	-	56	61
07-03-2019	Een terugblik op 100 WRR-rapporten	OV	-	283	322
15-04-2019	Variatie en de interne markt	WP	32	127	146
04-06-2019	Money and Debt: The Public Role of Banks	Sum	-	293	320
06-06-2019	Verblijfsduur immigranten: migratieredenen en herkomstgebieden	WP	33	334	389
12-06-2019	Internationaal AI-beleid. Domme data, slimme computers en wijze mensen	WP	34	1.108	1.319
09-09-2019	Voorbereiden op digitale ontwrichting	R	101	3.685	4.339
09-09-2019	Samenvatting Voorbereiden op digitale ontwrichting	S	-	2.506	3.085
07-10-2019	Verslag Hollands Spoor-bijeenkomst Toekomst van de multilaterale orde	OV	-	144	162
14-10-2019	Why knowing what to do is not enough. A realistic perspective on self-reliance	Sum	-	172	228
14-10-2019	The Capacity to Act Test	OV	--	35	38
07-11-2019	Aandeel financiële sector in de economie	WP	35	117	127
08-11-2019	From disparity to potential: a realistic perspective on socio-economic health inequalities	PB	7	96	121
16-12-2019	Beleids thema's voor de lange termijn. Memo aan de programmacommissies	M		1.164	1.392

2020

Datum	Publicatie	Type	Nr.	Unieke downloads	Downloads (totaal)
14-01-2020	European Variations as a Key to Cooperation	Sum	-	49	61
15-01-2020	Het betere werk. De nieuwe maatschappelijke opdracht	R	102	9.334	11.174
15-01-2020	Samenvatting Het betere werk. De nieuwe maatschappelijke opdracht	S	-	8.486	10.070
15-01-2020	Intensivering van werk in Nederland. Wat is het, waar staan we en wat te doen?	WP	36	610	718
15-01-2020	Werkintensivering van beroepen	WP	37	489	540
15-01-2020	Waarde van werk in Nederland	WP	38	642	666
15-01-2020	Werk, zaligmakend of ziekmakend? De relatie tussen arbeid en gezondheid	WP	39	2.051	2.233
15-01-2020	Arbeidsrelaties in beweging. Een overzicht van de literatuur naar de inzet van de factor arbeid	WP	40	448	514
20-03-2020	Beter kiezen: van spreekkamer tot Tweede Kamer – Hollands Spoor-bijeenkomst 5 november 2019	OV	-	104	120
10-04-2020	Security in an interconnected world. A Strategic Vision for Defence Policy	Sum	-	53	63
21-04-2020	WRR Position Paper Tweede Kamer hoorzitting / rondetafelgesprek Corona-app	OV	-	217	250
28-04-2020	WRR position paper Dutch House of Representatives hearing / round-table discussion on coronavirus app	OV	-	32	34
16-06-2020	Kwetsbaarheid en veerkracht. WRR-reflecties op de langetermijn-gevolgen van de coronacrisis	OV	-	1.636	1.936
22-06-2020	Vulnerability and resilience. WRR-reflections on the long-term consequences of the covid19-crisis	OV	-	120	143
17-09-2020	Doenvermogen: toets	OV	-	3.278	3.723
17-09-2020	Doenvermogen: tools	OV	-	1.981	2.328
12-10-2020	Communicatie en draagvlak covid-19	OV	-	765	903
13-11-2020	WRR-bijdrage Tijdelijke Commissie Uitvoeringsorganisaties (TCU)	OV	-	161	185
14-12-2020	Samenleven in verscheidenheid. Beleid voor de migratiesamenleving	R	103	2.122	2.489
14-12-2020	Samenvatting Samenleven in verscheidenheid. Beleid voor de migratiesamenleving	S	-	1.298	1.554
14-12-2020	Factsheet Samenleven in verscheidenheid in 10 figuren	F	-	1.216	1.402
16-12-2020	Communication and support for covid-19 measures	OV	-	9	9

2021

Datum	Publicatie	Type	Nr.	Unieke downloads	Downloads (totaal)
11-01-2021	Capacity to Act – From test to tools	OV	-	10	16
04-02-2021	Project Nederland – Van feitelijke naar gewenste nationale identiteit	V	41	674	777
02-02-2021	Samenvatting Project Nederland – Van feitelijke naar gewenste identiteit	S	-	640	757
08-02-2021	Houdbare ouderenzorg – Ervaringen en lessen uit andere landen	WP	42	1.733	2.007
16-02-2021	Artificiële intelligentie als een general purpose technology	WP	41	243	269
07-05-2021	Versterking EU-beleid op basis van Europese variaties	OV	-	235	268
11-05-2021	'More needed than ever' Evaluation of the Netherlands Scientific Council for Government Policy 2013-2017	EV	-	5	5
31-05-2021	De legitimiteit van bedrijven in een liberale democratie.	WP	43	221	243
01-06-2021	Brief aan de informateur Scenariostudie covid-19	B	-	613	713
10-06-2021	Verwerven, waarderen en wegen. De inzet van kennis bij beleidsadvies in crisistijd	OV	-	585	677
24-06-2021	Acquiring, assessing and weighing. The use of knowledge in policy advice in times of crisis	OV	-	82	94
30-06-2021	Afscheid van westers en niet-westers: naar meervoudige indelingen van herkomstgroepen	PB	8	528	628
30-06-2021	Factsheet: Afscheid van westers en niet-westers: naar meervoudige indelingen van herkomstgroepen	F	-	341	408
01-07-2021	Zekerheid van de baan? Deelstudie naar onzekerheid over werk en inkomen voor verschillende groepen werkenden	WP	44	213	233
15-07-2021	Bundel covid-19: Expertvisies op de gevolgen voor samenleving en beleid	OV	-	1.312	1.519
19-07-2021	Strengthening eu Policy based on European Variations as a Key to Cooperation	OV	-	26	29
02-09-2021	Navigeren en anticiperen in onzekere tijden	OV	-	4.216	4.807
15-09-2021	Het Nederlandse zorgbeleid in historische perspectief, 1941-2017	WP	45	367	405
15-09-2021	Kiezen voor houdbare zorg. Mensen, middelen en maatschappelijk draagvlak	R	104	4.941	5.728
15-09-2021	Bijlagen Kiezen voor houdbare zorg	-	-	1.427	1.731
15-09-2021	Samenvatting Kiezen voor houdbare zorg. Mensen, middelen en maatschappelijke draagvlak	S	-	4.342	5.022
15-09-2021	Infographic Kiezen voor houdbare zorg. Mensen, middelen en maatschappelijke draagvlak	I	-	3.061	3.459

Datum	Publicatie	Type	Nr.	Unieke downloads	Downloads (totaal)
28-09-2021	Preparing for Digital Disruption	Sum	-	150	166
29-09-2021	Mensenrechten als ijkpunten van artificiële intelligentie	WP	46	405	440
07-10-2021	Human rights as benchmarks of artificial intelligence	WP	46	35	36
07-10-2021	Clusteren op basis van cultuur	WP	48	336	403
14-10-2021	Het technologisch ecosysteem van AI in Nederland	WP	47	287	322
28-10-2021	AI van repliek gediend? Een verkenning van tegenmacht vanuit maatschappelijke organisaties	WP	50	191	210
02-11-2021	Politiefunctie in een veranderende omgeving	WP	51	369	415
04-11-2021	Verdelende rechtvaardigheid in het klimaatbeleid	WP	49	387	426
11-11-2021	Opgave ai. De nieuwe systeemtechnologie	R	105	4.969	5.804
11-11-2021	Samenvatting Opgave AI. De nieuwe systeemtechnologie	S	-	3.347	3.855
11-11-2021	Opgave AI in beeld	OV	-	1.258	1.542
11-11-2021	Infographic Opgave AI. De nieuwe systeemtechnologie	I	-	454	486
11-11-2021	Mission ai. The New System Technology	Sum	-	87	95
15-11-2021	Better Work: The Impact of Automation, Flexibilization and Intensification of Work	Sum	-	32	38
16-11-2021	Navigating and anticipating in uncertain times	OV	-	240	290

2022

Datum	Publicatie	Type	Nr.	Unieke downloads	Downloads (totaal)
04-02-2022	WRR-bijdrage Tweede Kamer Commissie Financiën	OV	-	27	31
11-03-2022	Theorieën van de onderneming. De winst van een dynamische brede welvaartsbenadering	WP	52	180	189
21-03-2022	WRR Position Paper Preventie – Tweede Kamer Commissie vws	OV	-	54	60
24-03-2022	Lezingenbundel Lustrumsymposium 50 jaar WRR	OV	-	127	155

Video's

Sinds 2017 maakt de WRR meer video's over de onderwerpen waarover hij adviseert. Deze video's worden geplaatst op het YouTube-kanaal en de website van de WRR. Een aantal video's is niet op het YouTube-kanaal van de WRR geplaatst, maar alleen op de website. Deze zijn gemerkt met een *.

Datum	Titel video	Aantal views op YouTube	Unieke weergaven	Totaal
24-04-2017	Toelichting op het WRR-rapport nr. 97 Weten is nog geen doen. Een realistisch perspectief op redzaamheid	7.539	439	499
28-04-2017	Presentatie WRR-rapport nr. 97 Weten is nog geen doen. Een realistisch perspectief op redzaamheid	723		
18-05-2017	Presentatie WRR-rapport nr. 98 Veiligheid in een wereld van verbindingen	567		
24-05-2017	Toelichting op WRR-rapport nr. 98 Veiligheid in een wereld van verbindingen	253	42	49
07-07-2017	Toelichting op WRR-Verkenning nr. 37 De val van de middenklasse?	1.621	Niet op de website	Niet op de website
29-05-2018	Toelichting op WRR-verkenning: De nieuwe verscheidenheid	421	548	602
04-09-2018	Toelichting op het WRR-rapport Europese Variaties	138	7	7
17-01-2019	Wat is geldschepping?	12.426	589	642
15-01-2019	Video Het betere werk. De nieuwe maatschappelijke opdracht	642	1.518	1.734
03-06-2019	Money Creation – How does it work?	*	40	40
01-07-2019	Het Betere Werk – De eerste ontvangst	*	152	167
08-10-2019	Introduction Knowing what to do is not enough	*	16	18
08-10-2019	Knowing what to do is not enough – extended version	*	38	40
02-10-2020	An introduction to the WRR	*	34	35
02-11-2020	Scheltema-lezing Mark Bovens: het doenvermogen van de overheid	*	205	236
14-12-2020	Toelichting op het WRR-rapport Samenleven in verscheidenheid	138	89	102
04-01-2021	Minicollege van raadslid Mark Bovens over WRR-rapport Samenleven in verscheidenheid	*	192	220
15-01-2020	European Variations as Key to Cooperation	106	40	43
28-06-2021	Introduction Research Money and Debt	*	22	25
15-09-2021	Kiezen voor houdbare zorg	196	699	766
11-11-2021	Beschouw ai als een systeemtechnologie		222	247
11-11-2021	De maatschappelijke inbedding van AI kent vijf opgaven	*	222	241
24-03-2022	Vlog Binnenkijken bij de WRR	*	42	43

Video's die alleen op het YouTube-kanaal zijn geplaatst:

Datum	Titel video	Aantal views op YouTube
12-09-2018	WRR-presentatie Policy brief Van verschil naar potentieel	290
17-01-2019	WRR-presentatie Geld en schuld	1.798
30-01-2019	WRR-Lecture 2019 – Corien Prins	181
30-01-2019	WRR-Lecture 2019 – Lezing Ute Frevert	376
30-01-2019	WRR-Lecture 2019 – Lezing Marc Josten	172
30-01-2019	WRR-Lecture 2019 – Reflectie Kasja Ollongren	604
30-01-2019	WRR-Lecture 2019 – Francis Broekhuizen	11.619
11-09-2019	Presentatie WRR-rapport Voorbereiden op digital ontwrichting	153
14-12-2019	Overhandiging WRR-rapport nr. 103 Samenleven in verscheidenheid aan minister Koolmees	179
16-12-2020	Webinar Presentatie WRR-rapport nr. 103 Samenleven in verscheidenheid	298
23-09-2021	Presentatie WRR-rapport nr. 104 Kiezen voor houdbare zorg	230
29-11-2021	Presentatie WRR-rapport nr. 105 Opgave AI. De nieuwe systeemtechnologie	85
21-04-2022	Lustrumsymposium: 50 jaar WRR	10

Podcasts

In 2020 begon de WRR met het ontwikkelen en maken van podcasts.

Datum	Titel van de podcast	Nr.	Unieke paginaweergaven op de website	Op Soundcloud
11-06-2020	Het verhaal van de WRR	#1	134	282
18-06-2020	Reflecties op de coronacrisis	#2	121	207
01-07-2020	Het betere werk	#3	151	282
28-08-2020	Stagelopen bij de WRR	-	121	-
11-09-2020	Weten is nog geen doen	#4	172	328
13-12-2020	Samenleven in verscheidenheid	#7	55	208
15-01-2021	Close-up met voorzitter Corien Prins	#5	27	147
18-01-2021	Close-up met raadslid Catrien Bijleveld	#6	25	136
28-01-2021	Close-up met adviserend raadslid Ernst Hirsch Ballin	#8	24	231
05-02-2021	Digital Disruption	#9	145	186
22-02-2021	Close-up met raadslid Mark Bovens	#10	41	163
08-03-2021	Close-up met raadslid Arnoud Boot	#11	34	187
19-04-2021	Welkom Tweede Kamer, door WRR-voorzitter Corien Prins	#12	91	217
26-05-2021	Project Nederland met Will Tiemeijer & James Kennedy	#13	131	318
15-09-2021	Kiezen voor houdbare zorg	#14	375	593
11-11-2021	Opgave AI. De nieuwe technologie	#15	193	422

Datum	Titel van de podcast	Nr.	Unieke paginaweergaven op de website	Op Soundcloud
30-11-2021	European Variations as a key to cooperation	#16	11	228
13-12-2021	Close-up met raadslid Godfried Engbersen	#17	68	319
04-03-2022	Lustrumpodcast: zes voorzitters over 50 jaar WRR	#18	6	198
14-03-2022	Lustrumpodcast: De buitenwereld over het werk van de WRR	#19	33	215

Unieke downloads van WRR-rapporten

Titel van het rapport	2018	2019	2020	2021	2022	Totaal
Opgave AI. De nieuwe systeemtechnologie (R105)				2840	2116	4.956
Kiezen voor houdbare zorg (R104)				3.619	1.322	4.941
Samenleven in verscheidenheid (R103)			545	1360	217	2.122
Het betere werk (R102)			6.808	2.086	440	9.334
Vorbereiden op Digitale ontwrichting (R101)		1.816	1.234	499	136	3.685
Geld en schuld: de publieke rol van banken (R100)		3.201	680	409	100	4390
Europese Variaties (R99)	823	619	417	215	33	2.107
Veiligheid in een wereld van verbindingen (R98)	448	233	261	175	48	2.479
Weten is nog geen doen (R97)	4.622	2.848	2.860	2.922	862	21.749

Springerserie Research for policy

In 2019 is het besluit genomen om de Nederlandstalige rapporten te vertalen naar het Engels en deze uit te geven via de internationale Uitgeverij Springer. Hieronder de downloadcijfers volgens de website (van moment van publicatie tot en met maart 2022).

Datum	Titel van publicatie	Downloads op de website van Springer
Okt-2019	Why Knowing What To Do Is Not Enough	33.000
Jan-2020	Security in an Interconnected World	26.000
Apr-2020	European Variations as a Key to Cooperation	23.000
Jun-2021	Money and Debt: The Public Role of Banks	22.000
sept-2021	Preparing for Digital Disruption	4.621
Nov-2021	Better Work: The Impact of Automation, Flexibilization and Intensification of Work	6.146

V. Raadsleden

De WRR bestaat uit minimaal vijf en maximaal elf raadsleden. Zij worden door het kabinet benoemd voor een periode van vijf jaar. Alle raadsleden zijn tevens werkzaam als hoogleraar. Er wordt gestreefd naar een evenwichtige samenstelling van de raad wat betreft relevante wetenschappelijke disciplines. Besluiten van de raad worden gemeenschappelijk genomen.

Prof. mr. J.E.J. (Corien) Prins – voorzitter

Corien Prins (1961) is per 1 april 2017 benoemd tot voorzitter van de WRR. Als hoogleraar Recht en Informatisering is zij verbonden aan de Tilburg Law School van de Tilburg University. Tot 2008 was zij voorzitter van het Tilburg Institute of Law, Technology, and Society (TILT) en sinds 2009 is zij lid van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW). Zij is ook lid van de selectieadviescommissie parket Hoge Raad.

Prins studeerde Slavische Taal- en Letterkunde (1980-1984) aan de Rijksuniversiteit Leiden (kandidaatsexamen) en Rechtsgeleerdheid (1983-1986) aan dezelfde universiteit (doctoraalexamen). In 1991 promoveerde zij bij prof. mr. H. Franken (en copromotor prof. dr. S. Levitsky, Columbia University, New York), op het proefschrift *Computer program protection in the USSR: a new era for socialist copyright law*.

Van 2008 tot 2013 was Prins als lid van de WRR betrokken bij het project *Beleid, informatie en technologie*, dat resulteerde in het rapport *iOverheid* (rapport 86, 2011) en het project *Rechtspraak en transparantie*, dat in januari 2013 resulteerde in de verkenning *Speelruimte voor transparantere rechtspraak* (2013).

Prof. dr. mr. C.C.J.H. (Catrien) Bijleveld – raadslid

Catrien Bijleveld is per 1 december 2019 benoemd tot lid van de raad. Zij is hoogleraar Methoden en technieken van empirisch-juridisch en criminologisch onderzoek aan de VU en senioronderzoeker bij het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR). Daarnaast is ze lid van onder andere de KNAW.

Haar onderzoeksactiviteiten richten zich vooral op onderzoek naar criminele carrières en (experimenteel) onderzoek naar de effectiviteit van interventies, empirisch-juridische vragen, jeugdige zedendelinquenten, historische trends en de intergenerationele doorgifte van delinquent gedrag.

Prof. dr. A.W.A. (Arnoud) Boot – raadslid

Arnoud Boot (1960) is per 1 januari 2013 als raadslid benoemd bij de WRR. Sinds 1993 is hij hoogleraar Corporate Finance en Financiële Markten aan de Universiteit van Amsterdam. Hij is ook lid van de KNAW, voorzitter van de European Finance Association en voorzitter van het Sustainable Finance Lab.

Hij behaalde zijn master in Algemene economie en bedrijfseconomie in 1983. Daarna werkte hij onder meer bij het Tinbergen Instituut als directeur (1994-1998) en bij McKinsey & Co (2000-2001). Eerder was hij Kroonlid van de Sociaal-Economische Raad en voorzitter van de Bankraad en was hij verbonden aan de Kellogg Graduate School of Management van Northwestern University in Chicago, en gedurende 2000-2001 partner bij McKinsey & Co.

Naast zijn wetenschappelijke werk is Boot commissaris (non-executive director) van onder meer de Reinsurance Group of America (RGA Inc) en actief als adviseur. Hij heeft de afgelopen jaren geadviseerd over onder andere corporate governance- en eigendomsvraagstukken, wet- en regelgeving voor de financiële sector, de publiek/private afbakening,

de financiële structuur van ondernemingen, pensioenen en macro-economische vraagstukken. Voor deze vraagstukken heeft hij ook het Amsterdam Center for Corporate Finance opgericht, een denktank met als doel de bevordering van de interactie tussen theorie en praktijk.

Prof. dr. mr. M.A.P. (Mark) Bovens – raadslid

Mark Bovens (1957) is per 1 januari 2013 benoemd tot lid van de raad. Hij is als hoogleraar Bestuurskunde verbonden aan het Departement Bestuurs- en Organiseringswetenschap (USBO) van de Universiteit Utrecht. Centrale thema's in zijn onderzoek zijn onder andere publieke verantwoording, democratie, rechtsstaat en burgerschap in de informatiemaatschappij, politiek vertrouwen en succes en falen van beleid.

Bovens studeerde staats- en bestuursrecht, politicologie en wijsbegeerte aan de Rijksuniversiteit Leiden en aan de Columbia University Law School in New York.

Prof. dr. G.B.M. (Godfried) Engbersen – raadslid

Godfried Engbersen (1958) is per 1 september 2014 benoemd tot lid van de raad. Hij is hoogleraar Algemene sociologie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Kernthema's in zijn onderzoek zijn vraagstukken van sociale ongelijkheid, internationale migratie en de onbedoelde gevolgen van beleid en kennis. Zijn huidige onderzoek richt zich op transnationalisme, arbeidsmigratie vanuit Midden- en Oost-Europa en grootstedelijke sociale problemen.

Engbersen werkte eerder als wetenschappelijk onderzoeker aan de Universiteit Leiden (1984-1990) en de Universiteit van Amsterdam (1989-1990). Van 1993 tot 1998 was hij hoogleraar Verzorgingsstaat en sociale ongelijkheid aan de Universiteit Utrecht. In de lente van 1996 was hij visiting professor bij het Centre for Western European Studies aan de University of California, Berkeley.

Engbersen studeerde Westerse sociologie aan de Universiteit Leiden en promoveerde in 1990 op het proefschrift *Publieke bijstandsgeheimen: het ontstaan van een onderklasse in Nederland*.

Prof. dr. S.J.M.H (Suzanne) Hulscher – raadslid

Suzanne Hulscher is per 1 april 2019 benoemd tot lid van de raad. Zij is verbonden aan de Universiteit Twente als hoogleraar Waterbouwkunde en waterbeheer.

Hulscher promoveerde in 1996 aan de faculteit Fysica en astronomie, op het onderwerp modelleren van bodempatronen in kustzeeën. Hierna vervulde zij diverse wetenschappelijke functies binnen het Cluster Civiele techniek & Management van de Universiteit Twente, vanaf 2002 bekleedde zij de leerstoel Fysica van watersystemen. Als gastwetenschapper verbleef zij in Canada en Spanje.

Prof. dr. M. (Marianne) de Visser – raadslid

Marianne de Visser (1950) is lid van de raad sinds 1 september 2013. Zij studeerde geneeskunde aan de Universiteit van Amsterdam en slaagde in 1975 voor haar artsexamen. Sinds 1980 is zij neuroloog en in 1981 behaalde zij haar doctorstitel.

Sinds 1982 is zij werkzaam als neuroloog aan het Academisch Medisch Centrum bij de Universiteit van Amsterdam, waar zij van 2004-2016 Divisievoorzitter was. Ze is sinds 1993 hoogleraar Neuromusculaire ziekten aan de Universiteit van Amsterdam. Op 20 juni 2016 is zij met emeritaat gegaan. Van 1999-2009 was ze bestuurslid van de Nederlandse organisatie

voor gezondheidsonderzoek en zorginnovatie (ZonMw), onderdeel van NWO. Ook was zij van 2002 tot 2010 vicevoorzitter van de Gezondheidsraad. Van 2010 tot 2017 was zij lid van het Algemeen Bestuur van NWO.

Prof.dr. C.G. (Casper) de Vries – raadslid

Casper G. de Vries (1955) is per 1 januari 2015 benoemd tot raadslid bij de WRR. Sinds 1992 is hij verbonden aan de sectie Monetary Economics aan de Erasmus School of Economics, waar hij de Witteveenleerstoel in monetaire economie bekleedt.

Hij behaalde zijn master Algemene economie in 1980 en zijn PhD in 1983 aan de Purdue University in de vs. Daarna werkte hij onder andere aan de Texas A&M University, de K.U. Leuven en Chapman University. De afgelopen jaren was hij onder meer vicedecaan aan de Erasmus School of Economics, programmaleider bij de Duisenberg School of Finance en voorzitter van de Staatscommissie over verzekeraars.

Zijn specialismen zijn: monetary economics, international finance en contest theory.

Prof.dr. E.M.H. (Ernst) Hirsch Ballin – adviserend raadslid

Ernst Hirsch Ballin (1950) was van 1 juli 2014 tot 1 april 2019 lid van de raad en is thans adviserend lid. In die functie draagt hij bij aan projecten van de raad, in het bijzonder inzake Europa, fundamentele rechten en veiligheid. Hij is universiteitshoogleraar Tilburg University, tevens vicedecaan onderzoek van de juridische faculteit. Sinds 2005 is hij lid van de KNAW.

Hirsch Ballin studeerde rechten aan de Universiteit van Amsterdam en promoveerde in 1979 cum laude op het proefschrift *Publiekrecht en beleid: Fundamentele kwesties rondom het functioneren van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid*. Hij was sinds 1 juli 1981 hoogleraar aan de juridische faculteit in Tilburg, met onderbrekingen in de jaren waarin hij politieke ambten vervulde. Van 2011-2020 was hij tevens als hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam verbonden

Hirsch Ballin was minister van Justitie, van 2007-2010 (kabinet-Balkenende IV), in 2006-2007 (kabinet-Balkenende III) en van 1989-1994 (kabinet-Lubbers III). Van 1989-1994 was hij tevens minister voor Nederlands-Antilliaanse en Arubaanse Zaken en van februari tot oktober 2010 (kabinet-Balkenende IV) minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Van 1994 tot 1995 was Hirsch Ballin lid van de Tweede Kamer en van 1995 tot 2000 van de Eerste Kamer. Van 1999 tot 2000 was Hirsch Ballin lid van de Conventie belast met het opstellen van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie. Daarna werd hij benoemd tot lid van de Raad van State (2000-2006), waar hij in 2003 voorzitter werd van de Afdeling bestuursrechtspraak.

Prof.dr. F.W.A. (Frans) Brom

Frans Brom is directeur/secretaris van de WRR en hoogleraar Normatieve aspecten van wetenschappelijke beleidsadvisering aan het Ethiek Instituut van de Universiteit Utrecht.

Brom studeerde ethiek aan de Katholieke Theologische Universiteit Amsterdam, met een bijvak rechtsfilosofie aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Hij promoveerde in 1997 aan de Universiteit Utrecht op het proefschrift *Onherstelbaar verbeterd. Biotechnologie bij dieren als een moreel probleem*.

Van 2007-2015 werkte hij als Hoofd Technology Assessment bij het Rathenau Instituut. Van 2010-2015 was hij hoogleraar Ethiek van Technology Assessment aan de Universiteit Utrecht en van 2004-2009 hoogleraar Ethiek van de Levenswetenschappen in Wageningen. Van 1991-2007 was Brom als docent en onderzoeker in de ethiek werkzaam bij de Universiteit Utrecht. Hij was onder meer lid van het Dagelijks Bestuur van de Commissie Genetische modificatie (COGEM), voorzitter van de Nederlandse Vereniging voor Bio-ethiek (NVBE), secretaris van de European Society for Agricultural and Food Ethics (EURSAFE) en voorzitter van de Central Research Ethics Advisory Group van Unilever Internationaal.

VI. Aanbevelingen commissie-Bijker

Onder de titel *Meer dan ooit nodig evalueerde* de commissie-Bijker in 2018 de vorige raadsperiode (2013-2017). De evaluatie was in algemene zin positief getoonzet en ondersteunde de WRR bij de veranderingen die waren ingezet na de evaluatie uit 2013, in reactie op het evaluatierapport *Behouden door veranderen, over bevestiging en herinrichting van de WRR* van de commissie-Smit uit 2013. De commissie-Bijker formuleerde 25 aanbevelingen. De afgelopen jaren heeft de WRR regelmatig gediscussieerd over zijn strategische opgaven. Aanvankelijk expliciet vanuit deze aanbevelingen en vervolgens aan de hand van het werkprogramma en concrete projecten. De aanbevelingen hebben de basis gelegd voor de strategische uitdagingen die in hoofdstuk 4 zijn beschreven.

Aanbeveling		Actie
Herkenbaarheid van de WRR en onderwerpkeuze		
1	Communiceer actief het unieke profiel van de WRR als adviesraad voor weerbarstige en omstreden vraagstukken	Uitgevoerd via de website, podcasts, in lezingen en door in te gaan op uitnodigingen voor externe publicaties
2	Houd bij de keuze van onderwerpen rekening met dit profiel. Scherp de criteria aan waaraan onderwerpen moeten voldoen om door de WRR opgepakt te worden	Meegenomen in de herijking van de werkprogrammaprocedure
3	Heb hierbij oog voor het klassieke 'repertoire' van de WRR en overweeg eerdere rapporten te actualiseren	Meegenomen in de herijking van de werkprogrammaprocedure
4	Versterk de profilering op vraagstukken in het sociaal-culturele domein waarbij waardenconflicten een dominante rol spelen met oog voor de bredere context	Waardenconflicten spelen een rol in de meeste projecten
Totstandkoming van onderwerpkeuze		
5	Wees transparanter over de totstandkoming van het werkprogramma	Expliciet aan de orde gesteld in de eerste podcast en op de website
6	Inventariseer breed welke onderwerpen voor het werkprogramma in aanmerking komen. Ga ook te rade bij personen en instellingen buiten 'Den Haag'	Meegenomen in de herijking van de werkprogrammaprocedure
Bereik van de WRR		
7	Interpreteer de focus op het nationale regeringsbeleid ruim. De WRR werkt ten behoeve van de regering, maar kan daarbij niet voorbijgaan aan multi-level governance	Meegenomen in nadenken over strategische allianties in doorwerking. Uitgewerkt in regulier overleg met de VNG
8	Ga door met intensivering van de Europese oriëntatie, primair langs de inhoudelijke lijn van contacten en kennisuitwisseling in het kader van concrete projecten	Opgevolgd in de internationaliseringsstrategie
9	Versterk de oriëntatie op vraagstukken in de leefwereld van burgers op lokaal niveau	Werkt door in Weten is nog geen doen, Migratiediversiteit en Onzekerheid en onbehagen
Herkenbaarheid van WRR-producten		
10	Versterk het onderscheidend karakter van de producten in de WRR-portfolio	Meegenomen in herijking productportfolio
11	Vermeld geen namen op het titelblad van policy briefs en verkenningen	Niet opgevolgd.
12	Ook verkenningen moeten herkenbaar zijn als WRR-product	Meegenomen in herijking productportfolio
Kwaliteitsbewaking		
13	Zorg dat interne procedures voorzien in ijkmomenten waarop projecten met onvoldoende voortgang of perspectief kunnen worden stopgezet	Meegenomen in de halfjaarlijkse discussie over de voortgang van elk project. Uitgewerkt in de notitie <i>Stoppen met projecten</i> van de voorzitter
14	Scherp de kwaliteitsbewaking door externe referenten en experts aan en veranker deze in de werkwijze	Uitgevoerd in de kwaliteitsbewaking

Aanbeveling	Actie
Herkenbaarheid van de WRR en onderwerpkeuze	
15	Voeg aan elk product standaard een methodologische verantwoording toe
Externe communicatie	
16	Geef in de externe communicatie meer aandacht aan de beeldcultuur, uitingen in de sociale media en interactie met stakeholders gedurende een project
Contacten met kabinet en Staten-Generaal	
17	Ga door met overleg met de minister-president en de Catshuissessies met bewindsliden. Investeer in contacten met bewindspersonen en hun hoog-ambtelijke omgeving
18	Overweeg een repliek op een kabinetsreactie te geven wanneer die daar aanleiding toe geeft
19	Investeer meer in contacten met leden van de Eerste en Tweede Kamer (en de kenniscoördinatoren en griffiers van Kamercommissies)
Staf en raad	
20	Versterk de staf. De omvang van de staf heeft gelet op de taken van de WRR een kritische ondergrens bereikt
21	Vergroot de disciplinaire breedte en de mobiliteit van de staf
22	Meer doorstroming is gewenst naar beleidsfuncties of naar wetenschappelijke functies bij andere kennisinstellingen
23	Ga door met de dakpansgewijze samenstelling van de raad. Raadsleden en voorzitter moeten in beginsel twee volledige termijnen van vijf jaar lid kunnen zijn
24	Vergroot de disciplinaire breedte van de raad. Houd daarbij rekening met het type vraagstukken in het werkprogramma
25	Heroverweeg de wijze waarop invulling wordt gegeven aan het adviserende lidmaatschap van instellingen in de kennisinfrastructuur van het Rijk

VII. **Integrale tekst van de Instellingswet WRR**

Wet van 30 juni 1976, tot instelling van een Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid

Wij JULIANA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Allen, die deze zullen zien of horen lezen, saluut! doen te weten:

Alzo Wij in overweging genomen hebben, dat het voor de vorming van het regeringsbeleid wenselijk is stelselmatig informatie te verkrijgen over ontwikkelingen die op langere termijn de samenleving kunnen beïnvloeden,

dat daartoe kan worden bijgedragen door een vast college van advies en bijstand in te stellen ter vervanging van de Voorlopige Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid:

Zo is het, dat Wij, de Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1

1. Er is een Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, verder te noemen de Raad.
2. De Raad wordt niet aangemerkt als een adviescollege als bedoeld in de [Kaderwet adviescolleges](#).

Artikel 2

De Raad heeft tot taak:

1. ten behoeve van het Regeringsbeleid wetenschappelijk gefundeerde informatie te verschaffen over ontwikkelingen die op langere termijn de samenleving kunnen beïnvloeden en daarbij tijdig te wijzen op tegenstrijdigheden en te verwachten knelpunten, probleemstellingen te formuleren ten aanzien van de grote beleidsvraagstukken, en beleidsalternatieven aan te geven;
2. een wetenschappelijk gefundeerd kader te ontwikkelen dat de regering ten dienste staat voor het stellen van prioriteiten en het voeren van een samenhangend beleid;
3. ten aanzien van werkzaamheden op het gebied van toekomstonderzoek en planning op lange termijn, zowel binnen als buiten de overheid, voorstellen te doen inzake het opheffen van structurele tekortkomingen, het bevorderen van bepaalde onderzoekingen en het verbeteren van communicatie en coördinatie.

Artikel 3

1. De Raad bestaat uit ten minste vijf en ten hoogste elf leden.
2. Wij benoemen op voordracht van Onze Minister-President, Minister van Algemene Zaken, gedaan in overeenstemming met het gevoelen van de Raad van Ministers, de voorzitter en de overige leden van de Raad.
3. De voorzitter en de overige leden worden, behoudens door Ons tussentijds verleend ontslag, benoemd voor vijf jaren. Zij zijn eenmaal terstond wederbenoembaar.
4. Hij die is benoemd ter vervulling van een tussentijds opengevallen plaats, treedt af op hetzelfde tijdstip waarop degene in wiens plaats hij is benoemd, zou moeten aftreden.
5. In afwijking van het derde lid, tweede volzin, en het vierde lid, is de voorzitter tweemaal terstond opnieuw benoembaar indien deze is benoemd ter vervulling van een plaats die tussentijds is opengevallen binnen een jaar voorafgaand aan het tijdstip waarop degene in wiens plaats de voorzitter is benoemd, zou moeten aftreden.

Artikel 4

1. Het ambt van voorzitter van de Raad is een volledige betrekking.
2. De overige leden van de Raad stellen ten minste een zodanig deel van hun werktijd aan de Raad ter beschikking, als overeenkomt met twee werkdagen per week.
3. In uitzonderlijke gevallen kan door Onze Minister-President, Minister van Algemene Zaken worden bepaald, dat het in het voorgaande lid genoemde deel van de aan de Raad ter beschikking gestelde werktijd wordt verminderd.

Artikel 5

De rechtspositie van de voorzitter en de overige leden wordt nader geregeld bij Algemene Maatregel van Bestuur.

Artikel 6

1. Er zijn adviserende leden.
2. De Raad kan aan Onze Minister-President, Minister van Algemene Zaken, voorstellen doen ter zake van de benoeming tot adviserend lid.
3. Wij benoemen op voordracht van Onze Minister-President, Minister van Algemene Zaken, gedaan in overeenstemming met het gevoelen van de Raad van Ministers, de adviserende leden van de Raad.

Artikel 7

1. De Raad heeft een bureau, dat onder leiding van een secretaris de Raad in zijn werkzaamheden bijstaat.
2. Wij benoemen op voordracht van Onze Minister-President, Minister van Algemene Zaken de secretaris van de Raad.

Artikel 7a

1. De Raad stelt na overleg met Onze Minister-President, Minister van Algemene Zaken, een werkprogramma vast.
2. De Raad kan na overleg met Onze Minister-President, Minister van Algemene Zaken, het werkprogramma wijzigen.
3. Ten behoeve van het in het eerste en tweede lid bedoelde overleg hoort Onze Minister-President, Minister van Algemene Zaken, de Raad van Ministers.

Artikel 8

1. De Raad steunt bij de uitvoering van zijn taak mede op de uitkomsten van door andere instellingen verricht onderzoek.
2. Diensten en instellingen van de centrale overheid en van de lagere publiekrechtelijke organen zijn gehouden aan de Raad de benodigde informatie te verschaffen.
3. De Raad kan zich rechtstreeks tot andere instellingen en personen wenden met een verzoek om informatie.
4. Onze Ministers dragen er zorg voor dat de Raad, voor zover zulks dienstig kan zijn voor de uitoefening van zijn taak, tijdig in kennis wordt gesteld van het toekomstonderzoek dat onder hun verantwoordelijkheid wordt verricht en de resultaten daarvan alsmede van veronderstellingen en voornemens voor het beleid op lange termijn.

Artikel 9

1. De Raad kan rechtstreeks in overleg treden met ambtelijke en niet-ambtelijke deskundigen.
2. De Raad kan commissies instellen. Voor de medewerking van ambtelijke deskundigen heeft hij de instemming van Onze betrokken Ministers.
3. De Raad kan op zijn terrein rechtstreeks internationale contacten onderhouden.

Artikel 10

De Raad kan zelfstandig verzoeken bepaalde studies of onderzoeken te doen ondernemen. Dit geschiedt door tussenkomst van Onze betrokken Ministers, voor zover het diensten en instellingen, werkzaam onder hun verantwoordelijkheid, betreft.

Artikel 11

[Vervallen per 01-01-1994]

Artikel 12

1. De Raad brengt zijn rapporten aan de regering uit door tussenkomst van Onze Minister-President, Minister van Algemene Zaken.
2. Onze Minister-President, Minister van Algemene Zaken stelt de Raad in kennis van de bevindingen van de Raad van Ministers betreffende deze rapporten.
3. De Raad van Ministers hoort de Raad op diens verzoek naar aanleiding van de in het voorgaande lid genoemde bevindingen.

Artikel 13

1. De door de Raad aan de regering uitgebrachte rapporten zijn openbaar voor zover de inhoud daarvan niet moet worden geheim gehouden.
2. De Raad publiceert deze rapporten na kennisneming door de Raad van Ministers.

Artikel 14

De Raad kan nadere regelen stellen voor zijn werkwijze.

Artikel 15

[Vervallen per 21-01-1998]

Artikel 16

Deze Wet kan worden aangehaald als Instellingswet W.R.R.

Artikel 17

[Vervallen per 21-01-1998]

Artikel 18

[Vervallen per 21-01-1998]

Lasten en bevelen, dat deze in het Staatsblad zal worden geplaatst, en dat alle ministeriële departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven ten Paleize Soestdijk, 30 juni 1976.

JULIANA.

De Minister-President, Minister van Algemene Zaken,

DEN UYL.

Uitgegeven de vijfde augustus 1976.

De Minister van Justitie a.i.,

TRIP.

